

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Litt.
Sv.

KVINNOREGEMENTE.

KVINNOREGEMENTE.

ROMAN FRÅN FINSKA LANDSBYGDEN

AF

KARL A. TAVASTSTJERNA.

I.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

All rätt till öfversättning är förbehållen.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1894.

I.

Det är en blåsig februaridag med kall, stark och torr nordostvind. Asparna, som angifva uppkörsvägen till Monola gamla herrgård, slå och vrida alldeles förtvifladt med de nakna grenarna. En skata kommer med uppburrade fjädrar skrefvande i sidamedvind öfver de hvita fälten, har för afsikt att slå sig ned i något af träden, men blir skrämnd af de piskande kvistarna, sätter plötsligt vingarna i en ny vinkel mot vinden och låter den slunga sig som en fjäderboll öfver dem ända fram till småskogen omkring gårdens halfförfallna, svärtade smedja.

När skatan kommit förbi den, sätter hon plötsligt sina långa, glänsande stjärtpennor i vädret, störtar på hufvudet ned bland buskarna och beskrifver en djärf och vacker båge mot vinden helt nära marken, skickligt väjande stenar och grenar. När farten tager slut är hon också jämnt och nått framme vid hängbjörken bakom smedjan, så väl har hon beräknat sin

manöver. Hon griper med ett kraftigt tag om en vajande kvist på den lägsta grenen, guppar, gungar, sträcker på sin hals, böjer ned hufvudet och brister ut i ett triumferande gapskratt öfver sin egen skicklighet.

En lång tjuguarig, hälften räkel, hälften man, styr med mycket tankfulla steg kosan mot gården under de svajande asparna. Han ser upp vid skatans skratt med en hämndfull och lysten jägarblick, som om han hatat fågeln, jämkar hastigt sina byxor med en mera praktisk än skön skubbnig, drager af sig vanten på högra handen, tager upp någonting från vägen och skall just kasta det efter skatan, då hon märker hans afsikt, spänner ut stjärtfjädrarna ånyo, spärrar litet på vingarna, skrattar gäckande och dyker undan hans blick ner i den tätaste alskogen. Då faller han sitt mordvapen i marken igen, ser föga bedragen ut fast fågeln undgått honom, och går med långa, understruket karlavulna steg fram mot gården.

Han har ett intetsägande, bekymradt ansikte, som kan tillhöra en annans trettio år bättre än hans egna tjugu; — det har ingenting af ungdomens särskilda kännetecken. Men samtidigt ser det ut, som om det bekymmerfulla draget icke kunde vara resultatet af hans egna erfarenheter, det är likasom inbrändt i hans ansikte honom ovetande, det är nedärfvt såsom ofta är fallet med barn af föräldrar, hvilka varit med om lifvets kamp på bittraste allvar. Ty när han ser upp blänker den mest oförfalskade pojkkaktighet fram

ur de ljusblå ögonen och verkar helt löjligt i de för tidigt åldrade dragen.

Ett stenkast från gården för en nyuppkörd väg till åkrarna, på hvilka man som bäst kör ut gödsel, och på vägen står en man med välvilligt utseende och hälsar nickande.

»Vi ha doktorn här i morgon, så att unge husbond måste flytta redan i dag och lämna salen och kammaren åt den nye hyresgästen,» säger han.

Unge husbond har stannat ett ögonblick, ser ovilligt på den hälsande, hälsar knappast igen och svarar kort:

»Ja — hvarför ska ni locka hit all världens folk? Likasom vi inte kunde reda oss på Monola utan hyresgäster. Men det är ju mor och inspektoren, som befalla här på gården och jag har bara att rätta mig . . .»

Inspektoren ler godmodigt i sitt täta rundskägg, säger någonting uppmuntrande, som unge husbond icke orkar höra, och så gå de hvar åt sitt håll.

Unge husbonds bekymrade drag ha icke blifvit gladare efter de några ord han bytt med inspektoren. Han går vårdslöst slängande fram till paradtrappan och glömmer skrapa snön af sina stöflar på den sönderbrutna träharpan, hvilken ligger och skräpar på isgatan framför farstudörren. Han klifver in i den nakna farstun med blommiga, rosenröda tapeter, dem tiden och det läckande taket ådrat med fantastiska

svarta strimmor, och på hvarje trappsteg lämnar han kvar stora, smutsiga spår och snörester.

Tamburdörren knarrar på osmorda gångjärn, och när han går in pinglar en liten klocka utan att någon kommer för att se efter hvem det är. Med mössan på hufvudet sneddar han genom den öde salen till sitt rum, stoppar sin pipsnugga och ger den förut alls icke välluktande luften i det ovädrade rummet en yttermera skarp parfym af landthandelsmannens prima kosackkardustobak.

Såsom hundra gånger förut under de sista tiderna faller unge husbond på Monola, herr Aakusti Harvanen, i bittra tankar öfver det nuvarande och i hoppfulla öfver det kommande. Han står ännu under sin mors förmyndarskap, men han vet godt af sin husbondsvärdighet, och han har nog gjort allt för att också andra skulle veta af den.

Monola är icke någon vanlig bondgård, det kan en häst märka redan på landsvägen. Karakttersbyggnadens hvitrappade väggar skina om sommaren så ståtligt genom de omgifvande gröna planteringarna, och trädgårdarna sträcka sig så stora på ömse sidor om huset, så att man nog får känning af herrgården, om man inte är blind.

Gamle Harvanen hade aldrig fått fröjden att som ägare trampa med sina smorlädersstöflar det rutigt målade salsgolfvet i det hvita huset. Fyra månader efter köpekontraktets undertecknande med lagmansänkan och två månader innan tillträdet af den nya

herrgården, gick gamle Harvanen för sista gången igenom sina papper. Fast han inte själf kunde läsa dem, representerade de likafullt ett större värde, än mången läskunnigs, och han hade väl reda på att det papperet var den depositionen och det papperet den. Han fann för sista gången, att han gjort ett duktigt lifsarbete, och att han varit försiktigare och klokare vid sin skogshandel, än de flesta andra bönder. Han sände bud på prästen, ångrade allt hvad han kom ihåg att ångra, skriftade sig och dog.

Änkan och sonen blefvo ensamma om resultatet af faderns arbete och klokhet. De flyttade på tillträdesdagen till sin nya herrgård, medförande oförfalskade, landtliga uppkomlingsvanor till det tomma ämbetsmanshemmet, där rummen stodo öde, men fint målade och tapetserade och ekade oroväckande om andra, bättre tider. De nya inbyggarna kände sig icke riktigt hemmastadda i dem, innan vägglössen satt bo bakom de hvita dörrposterna, innan kakerlackorna funnit vägen från köket till paradrummen och begynt springa i kapp längs hvitlinnade tak och blommiga tapeter, och innan doften af läder och vått ylle fått öfvertaget öfver den gamla af rent linne, kryddor och blommande krukväxter.

Det var lyckligtvis gjordt inom ett halft år, och det nya husbondfolkets trefnad växte sedan i bredd med ogräset på blomsterrabatterna i trädgården. Inom kort hade den intagit hela det gamla, putsade och stela ämbetsmanshemmet, alldeles som de förvildade

vinbärsbuskarna intogo trädgårdens sandgångar, när stängslet kring dem ruttnat, när grenarna föllo ner och de fingo breda ut sig fritt och taga så mycken plats som deras natur var.

Genom dörren, som unge husbond lämnat på glänt till salen, stirrade ett obeskrifligt ledsamt svårmod efter honom. De nakna väggarnas tapeter med ljus förgyllning slinga sina rankor och blommor alldeles påtagligt hopplöst, och ymnighetshornen hålla ut sina sydfruktur så melankoliskt som om de vetat att ingen brydde sig om dem. Här och hvar i väggarna ropar en stor, svart spik efter sin tafla eller spegel, som den fordom burit upp, och takbården i grekiskt mäandermönster hänger sorgset ner i en lång båge, där limningen lossnat på ett ställe och tapeten slagit i bukt.

Midt i den svårmodiga ledsamheten hänger en liten taklampa i en naken järnkedja. Dess glas är svärtadt och otvättadt och från bleckskärmen har den hvita målningen fallit bort på ett par ställen. Möblemanget består af en gammal pinnsoffa, som hittats på vinden och försetts med nya, bastanta tråklossar i stället för fötter, af tre olika länstolar med tvifvelaktigt fasta ryggar, af ett halft dussin mörkbetsade, små och obekväma trästolar från bysnickarens fabrik, hvilka tappa bort sig i tomrummet och se ändå mindre ut, samt af ett väldigt gungbräde på två bockar, hvilket intager salens ena långvägg. Ofvanom det hänger en besynnerlig, grann spegel, ganska stor

och med en anspråksfullt förgylld ram, men kastar man en blick i glaset, så får man efter något letande syn på en sådan vrångbild af sig själf, så suddig och så bred och så koppärrig i synen, att ens värsta ovän icke kan önska en ett mera fullkomligt vanställdt utseende. Framför pinnsoffan i passligt, hemväfdt bomullsöfverdrag, haltar ett ovalt bord med en hvit duk, och på det ligger ett par inbundna böcker med förgyllda kors på pärmar och rygg.

Naturligtvis skall salen möbleras ordentligt — senare. Unge husbond har icke så få och så små framtidsplaner. Det är mer än detta han skall göra, så snart han blir myndig, och modern inte längre är den, som ensam bestämmer om allt.

Det är icke mera långt igen till dess. Inom mindre än ett år skall herr Aakusti Harvanen träda i full besittning af sig själf och sin hälft i Monola gård. Utom sitt fädernearf, förstås, och det är ju icke alldeles litet. Inte heller är halfva årliga afkastningen från Monola någon smula för fattigman.

Unge husbond har mycket bra reda på hvad Monola afkastar. Han har i två år gått som ett slags rättare på sin egen gård, ty modern har icke velat afskeda den gamle inspektoren från lagmans tid, och det är han, som varit den egentlige husbonden. Hon har icke gifvit med sig, fast sonen förebrått henne en sådan orättvisa mot sig. Hon har sagt att inspektoren behöfs, att de ännu äro alltför främmande på orten och att gården är för stor för att skötas af en

ung man, som icke kan ingifva de underlydande nog respekt. Dessutom är inspektoren en allvarlig man, som hon kan fullt lita på, som hon kommer väl öfverens med, som har måttliga anspråk på lön och som känner egendomen i grund, emedan han skött den ensam i åtta år, ända sedan salig lagmans död.

Men i år skall unge husbond icke gifva sin mor någon ro, innan hon äntligen går in på att säga upp inspektoren till allhelgonadag. Han har redan mer än en gång föreställt henne huru narraktigt det vore, om han ännu som myndig karl måste gå i inspektorens ledband, och huru han just därigenom skulle förlora respekten hos folket. När hon ändå inte var färdig att genast gifva med sig, hotade sonen henne med att lämna gård och grund, så snart han blef myndig, taga ut sitt arf, sälja sin del i Monola och köpa sig en annan egendom, där han skulle bli herre på täppan. Det lofvade hjälpa. Och numera har unge husbond goda utsikter att själf få gripa i gårdens tyglar den första november, varligt och försiktigt i början, så att modern tror det är hon, som fortsättningsvis befaller. Men fram emot jul inträffar den stora dagen då han blir myndig, och då... ja, det är som sagdt mycket han då skall sätta i verket.

Tills vidare nöjer han sig med tankarna på sin snara triumf öfver inspektoren. Den tillbakadragne, fridsamme mannen med det mörka rundskägget, det stilla leendet och den fasta viljan har blifvit unge

husbond rent förhatlig under de senaste två årens tysta kamp. Han hade ett outhärdligt, sårande vänligt och öfverlägset sätt och han kom aldrig ur fattning om unge husbond än så tydligt visade sitt missnöje. Det fanns i hans uppträdande en odrägligt mild säkerhet, som han troligtvis förvärfvat sig genom sin mångåriga beröring med den forna ägarinnan af Monola och som sårade unge husbond värre än en öppen och ärlig hetsighet. Ty hvarje inspektorens öfverlagda och lugna rörelse af medveten själfbehärskning, ställde unge husbonds egen ifver i en alltför skarp och ofördelaktig dager, som han mycket tydligt kände af.

Han är bara rädd för att inspektoren icke ens skall mottaga underrättelsen om sitt afsked med någon synnerlig rörelse, hvilken kunde gifva unge husbond en liten skadeglädje. Inspektoren kommer bara att le lugnt och inåtvändt såsom han brukar, han kommer att räcka sin skelande hustru handen och säga med en omärklig blinkning och ett gudsnådligt tonfall:

»Ja, det är väl på tiden att unge husbond en gång blir karl för sin hatt och själf tager egendomen om hand. Och jag önskar honom all lycka.» Det blir allt.

Men i hustruns skelande ögon skall unge husbond alldeles säkert uppfånga en glimt af den af-dankades agg och vanmäktiga harm, hvilken han knappast hoppas på kunna framkalla hos inspektoren

själf, och den glimten skall han njuta som en hämnd för alla genomgångna, tysta förödmjukelser.

Unge husbond är likafullt icke alldeles helt tillfreds med den blifvande halfva triumfen, som kanske ingen annan än han själf skall gifva akt uppå. Också den triumfen kan fördärfvas fullkomligt genom att modern blir rörd öfver inspektorens storsinnet, bjuder honom och hans hustru på extra kaffeförplägning och sjunger psalmer med dem hela Guds långa söndags-eftermiddagen, ty det är just med sitt psalmsjungande och sina fromma miner, som inspektorens intagit hans mor allra mest . . .

Bottensatsen i herr Aakusti Harvanens pipa sprakar motvilligt, när han med en ny tändsticka och några väldiga drag tvingar den att gifva ifrån sig sina sista stickande och bäska rökar. Därpå slänger han snuggan hårdhänt i bordet framför sig, gräfver händerna ner i sina byxfickor och skickar skickligt tvärs öfver golvet en lång stråle saliv rakt in genom de öppnade kakelugnsluckorna.

II.

Den själförnöjda skatan, som så vigt räddade sig undan unge husbonds illvilja, får icke länge ro på snön bakom en sten i småskogen, där hon funnit på något ätbart. Inom kort skräms hon upp af trampande, knarrande fötter och kjolar, som slå om ben, hvilka ha brådtom. Det hörs på takten.

När skatan först nås af ljudet gör hon en trippande svängom, så hon kommer med hufvudet mot vinden. De blågrönvioletta, glänsande stjärtfjädrarna, som nyss sorglöst hängt nedåt marken, lyfter hon vaket upp i vädret och niger ett par gånger utan att ännu besluta sig för att flyga upp. Det blir kanske alls inte nödigt, ty gångstigen går ett stycke ifrån och alkogen är mycket tät.

Men det är som om skatan hade ondt samvete, stegen plåga henne synbarligen mera än de skrämman, och efter ett oroligt nigande af och an tager hon ett skutt, får luft under vingarna, visar de hvita vingpennorna och flyger i korta, rapsodiska våglinier, kryssande snedt mot vinden, bort från hela småskogen,

där hon ingen ro får i dag. Men hon kan icke behärska sig, utan låter sitt gäckande skratt bryta ut, och då sändas ett par mörka blickar efter henne, och en ung kvinna klappar skrämmande och hetsande i händerna och ropar någonting ovänligt åt henne.

Den unga kvinnan är för snöns skull uppskörtad närmare knäna och tager ut sina skyndande steg med en fasthet, som är helt olik unge husbonds dröjande räkelgång. Hon är likasom upprörd, det ligger ett vaket uttryck öfver henne, hennes blick är skarp och beslutsam och hennes kinder glöda. Hon är vacker och blond och sund med välformade fasta lemmar och starka händer.

I det runda, mjuka anletet speja ett par forskande ögon, som tydligen kunna le, men som icke unna sig det i hvardagslag. Och omkring dem och munnen ligger det evigt kvinnliga på lur, kokett, omedvetet och tilltalande såsom kvinnligheten alltid är det. Under den grå jackan af vanlig allmogesnitt ser man inga vackra linier, men man anar, att den som slår sin arm om hennes lif snuddar vid något mycket fast och elastiskt, som alls inte är af fiskben . . .

Hon går förbi den stängda smedjan och kommer ut på vägen, faller ner sina fållar och ser ut som om hon vore besluten att eröfra världen.

Hon kommer från smedens stuga i hagen, hon har haft något ärende där, hon har gått sig varm och pigg, och hon klappar kraftigt den gule gårds-

hunden, som möter henne i grinden, så kraftigt, att han tjuter af välbefinnande och smärta.

Inne i köket kommer matmor, värdinnan på Monola, och ber henne säga till unge husbond, att han nu genast måste göra sig färdig lämna sitt rum, för i morgon kommer doktorn.

»Kan inte faster själf säga det till honom?» vågar flickan framkasta.

»Nej, gå du och gör det! Han är alltid så kinkig med mig nu för tiden, för han ville kantänka inte ha doktorn hit —!»

»Alltid lyder han mor sin bättre än mig!» svarar hon skrattande.

»Gör dig inte till, Ida, jag har nog ögon i hufvudet och kan se huru bra du rår på honom.»

»Jaså, — att jag skulle rå på honom? Nej, då! Det gör jag visst inte. Det gör ingen annan än inspektoren. Men om han ska bort i höst, så vet jag inte hvem, som ska kunna säga husbond emot...»

»Nå, det behöfs väl inte heller — sedan!» säger matmodern värdigt.

»Nej, nog bör ju husbond få ha sin egen vilja, vet jag...»

»Seså, — gå nu, Ida! Det brådskar!»

»Inte får jag honom ur fläcken om han inte själf vill,» svarar Ida lugnt och börjar syssla vid spisel.

Hennes raska mod från småskogen skimrar icke längre igenom, hon har fällt hufvudet och antagit

den gängse undvikande och ödmjuka tonen mot gårdens värdinna. Ty fast hon kallar henne faster, är hon längesedan van vid att släktskapen icke befriar henne från husfolkets beroende ställning, och det gör henne egentligen alls icke sorgsnare. Bara när det gäller unge husbond har hon tagit för vana att icke vara undfallande. Hon vet med sig hvad hon förstår, och hon är icke den, som missbrukar en makt, som kommit flygande henne i händerna.

Värdinnan vill icke vara envis i det öfriga tjänstfolkets närvaro, hon har bedt Ida halft skämtsamt som sin svågers dotter att framföra utvisningsordern till unge husbond, men när hon lika skämtsamt vägrat göra det, så får det hela förbli ett skämt — inför de andra.

Och hon förblir sittande med händerna i kors öfver sin runda mage, ser ut som om hon glömt hela afsikten med sina ord och håller myndiga husmorsögon på de sysslade pigorna i köket.

Värdinnan på Monola kan vara fyrtio år, hon kan vara femtio. Det är omöjligt att afgöra, ty de mellanliggande tio åren föra föga förändring med sig i en duktig och fetlagd bondkvinns utseende. Hon bara fetmar till en smula, gången blir mera vaggande, behovet af bekvämlighet större. Hon nedlåter sig naturligtvis aldrig numera till att själf skura sina golf, men hon håller desto strängare efter dem på hvilkas lott det fallit, och följaktligen bli golfven skurade, så

snart det blir alldeles nödvändigt för den heliga snygghetens skull.

Annars uppröres Monolavärdinnans lif icke af några stormar, icke en gång af sådana i ett glas vatten. De små konflikter, som det spända förhållandet mellan sonen och inspektoren fört med sig ha icke trängt igenom hennes skyddande späcklager och rubbat den själens harmoni, som lifvet och hennes mans lyckade skogsaffärer gifvit henne till skänks. Hon är en mycket hederlig, mycket rättänkande, mycket bekväm och mycket karaktersfast person, som oförvarandes kommit sig till en stor herrgård, men som inte därför är löjlig nog att vilja efterapa herrskap. Tvärtom, — det är hennes stolthet att låtsa som om Monola vore ett helt litet torp, en backstuga rätt och slätt, och som om hon aldrig visste af att hon, för hvarje år som gick, låste in i sin gulbetsade byrå ett nytt bankdepositionsbevis, lika stort med en vällottad tjänstemans hela årslön.

I sin anspråkslöshet och med sina små behof är hon sparsam af instinkt. Det är lika själfallet som att bidrottningen icke äter upp sin kupa utan låter arbetsbina samla vaxkaka till vaxkaka och fylla dem med gul honing. Det enda hon fruktar är att drönanen — sonen — icke är vuxen att bli vise på gården efter henne. Denna fruktan är sorgen i hennes annars sorgfria lif och föder dämonen, som sväfvar öfver Monola fredliga idyll.

Hon har tyvärr, medan gamla Harvanen lefde, haft svagheten gifva vika för hans fåfånga och gå in på att sonen sändes till latinlyceet i närmaste stad, — en svaghet, som hon aldrig kan förlåta sig, och som redan hämnat sig, men naturligtvis skall hämna sig än yttermera. Aakusti kom efter grundlig privat undervisning för folkskolelärarn in på skolans första klass som fjorton år gammal och fick fortsätta där till sitt adertonde, då fadern dog och de lämnade orten. Under de fyra åren hade Aakusti kostat sina föräldrar en rund summa pengar och klarerat de två första klasserna med två år på hvarje klass.

Om han lärt sig något egentligt bokvett kom modern aldrig underfund med, ty hon var inte den, som kunde examinera honom och taga reda på hans kunskaper. Men det lilla folkvett han visat förut, det tyckte modern att han alldeles glömt bort i skolan. Han kom hem längre och starkare efter hvarje termin, men med odrägliga stadsherrelater och en utvecklad fallenhet för att göra skulder på faderns kredit hos landthandlaren, att dricka punsch och öl, och att kasta långa blickar på alla bondflickor han mötte.

Den enda riktiga behållningen af hans skolgång var att han skref en tydlig och vacker handstil och kunde klarera invecklade räkningar snabbare än far och handelsmannen tillsammans, när han bara ville, men det hände mycket sällan, att han ville.

Det var salig Harvanens vilja att Aakusti skulle i latinskola, och salig Harvanens vilja var icke att leka med. Mer än en gång försökte modern eröfrasonen igen för ett i hennes tycke nyttigt och värdigt lif hemma på landet, men då började fadern alltid tala alldeles som folkskolelärarn, han slog med knyt näfven i bordet och sade att den finska bonden ändtligen skulle bli herre i landet och visa de utomländska herrarna hvem det var, som hade något att säga i det finska Finland.

»Jaså, Aakusti skall då bli herre i landet, — är det så du menar?» hade modern en gång vågat inkasta med ett tviflande löje, men då blef gamle Harvanen så ond, att hon aldrig sett honom sådan förr eller senare. Han svor och regerade och skrek om kvinnfolks dumhet och böndernas förtryck, om finnarnas duglighet och herrarnas oduglighet, om att Finland skulle bli finskt, kosta hvad det ville, och att det var deras plikt, som hade pengar, att uppfostra sina söner så, att de en gång kunde visa hvad den finska bonden dugde till. Och som han inte hade någon annan son än Aakusti, så skulle Aakusti få denna uppfostran, förstod hon? Och om det inte gick bra för Aakusti i skolan, så inte var det hans, faderns, fel, så mycket var visst, ty han hade nog redt sig utan skolkunskaper, han. Utan var det någons fel, så var det moderns, ty det var af henne sonen fått sin klena fattningsgåfva i arf och inte af fadern, det kunde då hvar man, som kände honom

och henne inse. Ty det var hon, som var dum, en riktig träskalle var hon, som inte begrep någonting. Och sonen var just lika klok som hon själf!

Det var det sista besked hon fick af sin man om hans framtidsplaner med Aakusti. Hon vågade aldrig mera röra vid den strängen, gömde sina tankar och bekymmer, och bjöd till att se ut som om Aakusti kommit hem med allra minst magistervärdighet, när han sista julen under faderns lif infann sig en smula lifvad i fädernehemmet och skröt med sitt terminsbetyg från andra klassen, fast modern nog gissade att det var lika dåligt som alltid förut. Hennes enda och sista triumf var att kasta en menande, lång blick på fadern, när han efter jul med posten fick en hel mängd obetalda räkningar från staden, hvilka Aakusti skaffat sig där, och dem han så likgiltigt gjorde reda för, som om de varit en oundviklig följd af att han gick i skola och var rike Harvanens ende son.

Senare på kvällen samma dag kunde hon dock icke neka sig nöjet att lyssna bakom dörren och höra att Aakusti fick en grundlig uppsträckning och ett par så kraftiga örfilar att hennes modershjärta blödde och hon kände lust att springa emellan far och son och taga sin gosses parti. Men hon gjorde våld på sig, när det icke blef mera stryk af, lugnade sig med att örfilarna voro Aakusti till hälsa och fägnade sig öfver att se honom helt ödmjukt mänsklig och hygglig under resten af julferierna.

Gamle Harvanen dog frampå vårvintern, medan Aakusti var borta. I staden spridde sig ryktet om hans död genom någon hans sockenbo, som varit inrest, och Aakusti fick först veta det genom främmande människor, ett par dagar innan handelsmannen på moderns uppdrag i ett bref underrättade honom därom. I det samma brefvet — hvilket handelsmannen och icke som under faderns tid folkskoleläraren skrifvit — stod att moderns vilja var, att Aakusti nu genast skulle afbryta sin skolgång, komma hem och hjälpa till med flyttningen till Monola, som skulle ske midsommartiden.

Det brefvet kom egentligen utmärkt lägligt för Aakusti Harvanen. Han hade länge sedan lyckats få smaka kvintessensen af småstadslifvet, och han var i sitt inre halft led vid alltihop, så skolpojke han än var. Ty rike Harvanens son hade en ganska oinskränkt kredit både på gästgifveriet och societetshuset, och det föll inte hans gode vän hökaren in att vägra föra upp på hans räkning en flaska punsch eller portvin, om han händelsevis skickade sin piga efter en sådan.

Naturligtvis var allt detta förbjuden frukt, — skollagarna voro mycket stränga på väggen i klassrummet! — men just därför smakade den dubbelt bättre. Aakusti Harvanen hade både klokhets, långvana och skärpt förutseende att icke stöta sig med den på väggen målade fan. Men likafullt visste lärarna af hans snedsprång och hade länge hållit ett

vaksamt öga på honom, färdiga att inskrida med skollagens hela stränghet, när det så fordrades, och de tycktes börja anse att det smånigom fordrades.

Efter en namnsdagsbjudning hemma hos Aakusti, där glädjen kanske stått litet för högt i det låga kammartaket, blef han för femte eller sjetten gången kallad upp inför rektor och ansatt med svåra korsfrågor och allvarliga varningar. Han slingrade sig undan viget som en ål i ärtlandet, men kunde likafullt icke fritvå sig för svåra misstankar. Det blef icke arrest och karcer som vanligt, det blef ett hotande uppskof för vidare, noggranna undersökningar i saken, och det uppskofvet bar ingenting mindre i sitt sköte än en formlig relegation från skolan.

Midt i alltsammans kom moderns bref. Aakusti funderade icke länge. Han visste att farliga afslöjanden blifvit gjorda om honom af en kypare, som han en natt på societetshuset klått grön och blå och därigenom gjort till sin oblidkeligaste fiende, trots skadersättning för sönderrifven frack, trots ökade drickspengar och trots en försonande brorskål, som han slutligen druckit med den förolämpade Ganymedes, när ställningen blef förtviflad.

Utan att rådgöra med den ena eller den andra gick han med moderns bref upp till rektorn och anhöll om skiljebetyg. Rektor grymtade något om att det var så dags nu, när han troligtvis skulle bli skild från skolan utan sin anhållan. Men Aakusti förstod att blidka honom, rektorn var godmodig och kunde

fatta ett snedsprång — han hade ju också haft sina gymnasii-tider! Han lät nåd gå för rätt. När Aakusti Harvanen i alla fall skulle lämna skolan, var ju hans dåliga exempel fjärmadt därifrån, och när han icke hade för afsikt att med större framgång drifva sina studier vid något annat läroverk med betyg från detta, så fick han sitt skiljebetyg utskrifvet med försvarlig flit och nöjaktigt uppförande. På köpet fick han en godmodig anmärkning om att han säkert lämpade sig bättre för åkerbruket än för skolbänken...

»Snart skulle du ändå inte rymmas i karcern mera,» sade rektorn och log. »Och du har ännu tolf år kvar, innan du blir student,» tillade han och log ändå hjärtligare.

Aakusti Harvanen rätade stolt på sina tre alnar och två tum, fann afskedsceremonien ytterst lustig och kunde icke heller hålla sig för skratt.

Så skildes rektor och discipel. Den förre log länge godt åt afskedet, önskande att han skulle känna lika litet synd om alla andra elever, hvilka kommo och begärde skiljebetyg.

Först om två veckor, efter en ifrig brefväxling med modern, kom Aakusti Harvanen så långt, att han hade sina svåraste fordringsägare betalda och kunde lämna lyceistaden utan att någon tog hästen vid tygeln, när han skulle åka i väg.

Det var en underlig skoltid han hade bakom sig, mycken glädje och mycket bekymmer, föga ansträngning med böckerna, men desto mera för sin fintlighet och djärfhet. Det hade icke varit en så alldeles smal sak att under fyra år klarera sig med läxor, dem han sällan läst, men ändå svårare att göra sig fri för snedsprång, dem han alltid gjort.

Det hade gått som det gått, — ganska bra i det hela taget. Aakusti hade aldrig tagit skolgången på riktigt djupt allvar, han visste att han inte behöfde läsa ihjäl sig. Och det hade inte kunnat falla honom in att läsningen var till för att han någon gång i framtiden skulle förtjäna sitt bröd med den. Han hade tagit skolan helt enkelt som en lämplig syssel-sättning på lediga stunder, så att säga, som en bra lokal för glada pojkkupptåg. Sina kamrater tyranniserade han först med sin styrka och sina öfverlägsna år, sedan behärskade han dem med sin manliga mogenhet, hvilken han utvecklat genom kamratligt umgänge med äldre handelskontorister och andra stadens ungherrar. Han hade varit afundad och fruktad af skolkamraterna, uppburen i snöbollskrig af dem och beundrad högt för sitt djärfva, manliga fri-byteri under skollagens stränga färla.

Men nu var allt det där förbi — förbi!

Med aderton år på nacken och två klasser i lyceum bakom sig hade han samlat mera direkt lifserfarenhet än mången förläst magister. Och nu gick

hans kosa mot nya okända trakter, nu var han en fri man och det skulle han göra bruk af.

Hemma träffade han sin mor, smälte lätt hennes förebråelser för sitt slöseri och flyttade midsommartiden som »unge husbond» in på Monola gamla herrgård.

III.

Det blir i alla fall Ida, som går in till unge husbond med utvisningsordern. Hans mor har tagit henne i enrum och med en betecknande nick än en gång upprepat sin önskan att hon skulle förmå honom utrymma rummet genast. Ida har mycket väl förstått, att det är matmoderns allvar, men det är icke det som gör att hon besluter sig för att lyda. Hon tycker sig ha uppfattat någonting som liknar ett tyst löfte i sin fasters blick, hon möter den ännu en gång, läser ånyo det halfva löftet där och går utan ett ord.

När hon slår upp dörren till unge husbonds rum, är det så fullt af tobaksrök därinne, att hon utropar:

»Herrejestandes! — har det varit eldsvåda här?»

»Nej,» svarar unge husbond ur röken, »det har bara varit förargelse, och då vet du att jag alltid röker rummet fullt.»

»Nå, hvad nu för förargelse?»

»Den eviga gamla förargelsen med inspektoren, — och med doktorn, som ska flytta in i mitt rum...»

»Det var just om doktorn jag skulle tala...»

»Jaså — jag ska ut på höskullen nu, så att doktorn får det riktigt bekvämt?»

»Nej, nog finns det ju rum inne i huset för själfve husbond, kan du väl gissa.»

»Husbond, ja! — Det dröjer ett år innan jag blir det. Och får mor göra som hon vill, så jagar hon ut oss allesamman i en hölada för hela sommaren bara doktorn gör en vink med en tiomarks-sedel...»

»Nå, nå, Aakusti, man ska inte... om sin egen mor...! Fast det nog är sant!»

»Ser du där nu, medger du det inte själf, Ida? Nog känner du morsgumman alltid!»

Unge husbond har kommit fram till Ida, där hon står kvar i salsdörren och ser ut som om hon bara i förbifarten råkat sticka in hufvudet i husbonds rum. Han tager henne i handen och de bli stående tysta ett ögonblick. Han gnider hälften blygt sin kind med den andra handen och vet icke hvad han skall säga. Ändtligen lyckas han få fram med en ny, främmande röst, som icke är hans vanliga och med en andedräkt som stockas:

»Hör nu, Ida... hvarför ska du nu... kom hit in i rummet och stäng dörren, så få vi prata!»

»Nej, jag har inte tid nu,» svarar hon lika andruten och drager sig undan hans tag om hennes lif.

»Seså, kom nu bara! Du har ju ett riktigt ärende till mig i dag. Var det inte så?»

Ida kastar en orolig blick ut i salen, det vill säga blicken skall se orolig ut, men är allt annat; hennes hand håller hårdt om dörrvredet, och när unge husbond drager henne inåt rummet drager hon i sin tur dörren igen, men blir hängande kvar vid vredet så fast, att hon tydligen inte ämnar gifva sig med mindre det rycks ur dörren.

Därför sträfvar unge husbond med den ena handen att lösgöra hennes tag där, medan den andra håller henne kraftigt om lifvet. Och det är ett idkeligt hviskande i bedjande och afvisande tonfall: Kom! — Nej! — Seså, — kom nu bara! — Nej, — låt bli mig! — Hvarför är du så krånglig i dag? — Låt bli, annars skriker jag! —

Då nöjer sig unge husbond med att rövva sig en mycket svåråtkomlig, ofullständig kyss, ty Ida böjer sig i vinkel mot golvet och har alltid ansiktet vänt åt orätt sida. När han i alla fall kommit åt en sådan, åtminstone till namnet, lugnar han sig, lämnar Ida litet andrum, stryker sig med afvighanden om munnen som om han torkat bort smulorna efter en bakelse och säger med sin vanliga röst, skämtsamt triumferande:

»Ähä! — Det hjälper inte att du bråker emot, det vet du mycket bra själf.»

Nu skulle all vanlig kärlekshandels takt fordrat att Ida rymt sin kos med blossande kinder och förolämpade later, men i stället lämnar hon själfmant det räddande dörrvredet, kommer leende inåt rummet som om ingenting passerat och säger raskt:

»Ja, nu får du lof att genast flytta ur rummet, Aakusti, för det skall skuras och ställas i ordning ännu i dag.»

»Men om jag inte flyttar...?»

»Det är ju bara galenskaper af dig att säga så. Hvarför skulle du förarga mor din, då det finns flera andra lika goda rum för dig i gården?»

»Jag har lust att förarga henne för att hon hyrt ut åt doktorn, utan att fråga mig...»

»Låt nu bli att krångla vidare om det! Det hjälper till ingenting. Det var ju till faster doktorn skref om saken, och det var hon som tog hela bestyret på sin del. Det är bara envishet af dig att inte lyda. Och det gör dig lika illa som mig, för faster blir inte vänligare mot oss, när du sätter dig upp mot henne.»

»Det kan så vara, men jag är inte till här på gården för att jagas ur mitt rum. Om ett år har mor ingenting mer att säga öfver oss, och då...»

Unge husbond öfverrumplar Ida och drager henne ner i sitt knä. Hon tappar balansen och faller omildt ned på det, utan ett spår af kärestans ömma medgifvande. Men han lägger ganska hårdt armen om hennes nacke och tvingar henne luta sig in mot

honom, hvilket hon gör i ett slags lustigt raseri, som skall vara vanmäktigt.

»Och det säger jag,» fortsätter unge husbond, »att innan jul och nyår får hon se att det finns andra, som bestämma om rummen här på gården och ha lika stor rätt till det som hon själf. — Eller huru?» tillägger han och ser upp i Idas ansikte, när hon inte på något vis yttrar sin glädje.

»Vi ska låta det vara tills det blir af i verkligheten,» svarar hon mycket nyktert och med en förtröstan, som kunde vara långt fastare.

»Jaså, du tror verkligen att mor ska få mig till det där med Hankala Manda? Är det det du tror? Säg, Ida!»

Unge husbond har släppt sitt tag om Idas nacke, men hon går icke bort, utan blir lugnt sittande i hans knä och tummar om hans ena öra medan hon ger sina bekymmer luft i tvekande och afbrutna satser:

»Inte vill jag säga att du tar Manda... men du är nu en gång sådan du är... och jag skulle inte vara den första flicka, du lämnar... Gör det bara, om du har lust! Nog finner jag väl alltid den, som tar sig af mig, om jag inte kan reda mig själf... Men inte har du gjort rätt, Aakusti... Och fast jag inte beklagar mig så... Ja, jag är i alla fall din farbrors dotter, och fast jag inte är rik, så går det ändå inte an att lämna mig som en vanlig piga... jag är ändå af din egen släkt, och när din mor får veta af

alltsammans, så ska hon nog draga försorg om mig, i fall du skulle lämna mig... Så att gör det bara, om du har lust, jag är inte den, som hänger mig på dig och hindrar dig...»

Den stora, raska flickan har fått ett drag af vemod, hon hvilar allt fastare mot sin älskade, ju mera hon ber honom lämna sig, hennes stämma är så sorgsen att den kan röra en sten, men hon håller blicken bortvänd för att han icke skall se att det spelar lustigt i ögonvinklarna midt under de öfvergifna orden.

Unge husbond märker heller ingenting, han förvånas öfver att höra henne tala i en ton, som han aldrig förut hört, hans kärlek blir i ett nu öfversvalande, ty en vackrare flicka har ingen karl hållit i sitt knä, och han brister ut i försäkringar, som äro alldeles allvarligt menade, hämtade ur djupet af hans allra innersta, där det verkligen finns både trofasthet och allvarliga föresatser, fast de så sällan anlitats och ha så mycket att bryta igenom innan de komma fram i dagen.

Det är mycket smickrande saker han har att säga Ida. Främst att hon är en så ståtlig och vacker flicka, att han vore en stor narr om han lämnade henne. Sedan, — när han hunnit tänka efter litet — att hon minsann är en så illistig och klok unge, så hon visst inte låter lämna sig, och att hon nog är den, som förstår hålla hans kärlek vid låga, om den hotade slockna, hvilket den alls inte gör.

Sist och slutligen att moderns motstånd är bara förställning. Det kan ju hända att hon hellre önskade bli svärmor till Hankala enda dottern, ty det partiet skulle gifva hela Hankala i hemgift med tiden, men hon ger nog med sig mer och mer, och om hon inte ger med sig så betyder det ingenting. Snart är han sin egen, och då gifta de sig midt för moderns näsa. Vill hon inte vara med på bröllopet, så är det hennes ensak. Hindra det kan hon inte.

Ida låter Aakustis ovanliga vältalighet smickra sig en stund, hon lutar hufvudet bakut, låtsar tro på hans ord och dela hans hopp på framtiden. Hon är nära att alldeles uppgå i hans förhoppningsfulla stämning, då hon hastigt gör våld på sig, reser sig ur hans knä och tvingar sig att se mycket tviflande ut.

»Du ska inte tala så där sorglöst och tro att det går så lätt! Jag känner faster bättre än du, och jag vet att hon aldrig vill ha mig till medvärdinna på Monola — jag, som inte varit stort mer än en piga här i gården. Och bara du fortsätter med dina besök på Hankala, så kommer du snart själf på andra tankar. Fast Manda inte är af de vackraste flickorna i socknen, och fast hon varit flera gånger ringförlofvad förut, än med den ena herren och än med den andra, så betyder det ingenting. Hon får ju hela gården med tiden. Och en sådan flicka kan gärna låta kurtisera sig af halfva världen, — en man får hon alltid ändå. Bara hon sträcker ut sitt ringfinger, finns det

minst tio friare, som äro färdiga att träda en ny ring på det.»

»Och till dem tror du jag hör! Åhå! Jag är inte känd för att hålla till godo med andras rester...»

Ida tager emot den kraftiga förklaringen som en mycket naturlig sak, står med händerna i kors framför Aakusti och har ingenting annat att tillägga än ett tviflande:

»Ja, ja, — vi få välan se — — —!»

»Men den där doktorn, hurudan manne han egentligen vara?» undfaller det plötsligen Aakusti, när han en gång kommit på trafven med att vara medelsam. »Mor ska naturligtvis ha dig att passa upp honom! Men så mycket vet du, Ida, att jag inte kommer att tåla något fjäsande för dig från hans sida...»

Det blixtrar till i unge husbonds ljusblå ögon, han har sällskapat alldeles för mycket med stadsherrar för att veta att deras finkänslighet mot en vacker piga icke är större än hans egen, och han snärjer in sig i sina misstankar, framkallade af hans egna erfarenheter.

Ida har vid det ofrivilligt och oförsiktigt framkastade yttrandet först blifvit djupt sårad, hon ser på Aakusti med en förebrående blick, men förebräelserna växa hastigt till harm och hon utbrister häftigt:

»Fy, att du kan säga något sådant! Det är nedrigt af dig. Det kan du tänka för dig själf i din elakhet, men inte säga det till mig. Jag är väl ändå annat än en leksak för dig och alla möjliga doktorer...»

När hon gör min af att gå sin väg, fattar Aakusti henne kraftigt om armen, ångrar sig verkligt och säger bönfällande:

»Du ska inte taga det som annat än skämt! Inte menade jag någonting illa med det.»

»Ja... men redan att du kan säga det, bevisar hvilka tankar du har om mig...» snyftar Ida och sträfvat mot dörren.

Aakusti försäkrar att han gjort det i hastigheten utan att tänka på hvad han sade, att han visst inte vid närmare besinnande skulle ha sagt det, att han alls inte tror henne om något sådant — det kan hon ju inse. Det kom sig bara af hans förargelse öfver att hans mor och inspektoren lockat en sådan förbannad Helsingforsherre att flytta hit ut till Monola och kanske bli bofast här för ett halft år framåt.

Dessa förklaringar lyckas småningom lugna Ida, hon stryker sig öfver ansiktet med en snibb af sin klädning, blir resonlig, låter Aakusti trycka sig intill sig och säger slutligen med en stämma där förebråelserna ännu dallra och gråten tappert kämpar emot att stocka sig:

»Ja, nu måste jag gå. — Men om en liten stund komma vi igen för att skura rummet.»

»Kom gärna, — jag ska samla mina saker under tiden.»

»Jag får då säga din mor att du lämnar rummet åt doktorn?»

»Säg hvad du vill!»

»Och att du flyttar?»

»Ja, ja...! Men så ska jag också ha en ordentlig kyss för besväret!»

Denna gång ger Ida honom villigt sina vackra, friska läppar att kyssas, slår själfmant sin arm om hans hals och hviskar med en sista skälfnings sorg:

»Du är mycket hård och stygg mot mig, men jag kan ju inte annat än förlåta dig, när du blir god igen.»

Därpå går hon ut i salen, ordnar sitt hår framför den vanställande spegeln, suckar, samlar sig, kastar ännu en blick tillbaka efter Aakusti, och när han icke uppehåller henne genom att visa sig, faller hon hufvudet som hon brukar göra inför sin matmor och skyndar ut för att meddela henne i alldeles hvardaglig ton utan en skymt af skryt att hon utfört sitt uppdrag och att unge husbond nu är färdig lämna sitt rum.

Hon får bara en granskande och icke alldeles mild blick af sin matmor till tack. Den hvilar miss-tänksam och forskande en lång stund på hennes blomstrande ansikte, upptäcker där återskenet af en rodnad, hvilket icke är som sig bör, och tages slut-

ligen ifrån henne, sedan hon uthärdat den nog länge med stillfärdig min och utan att trotsigt höja ögonen till svar.

»Nå, då får du genast börja skura unge husbonds rum!» säger hon afgörande.

Monola värdinnan kallar alltid Aakusti unge husbond inför gårdsfolket, och hon gör intet undantag med Ida. Hvad hon tänker om Ida och om honom, det håller hon som sin hemlighet, medveten om att det utgör ett åskmoln, som drager ihop öfver de älskandes hufvuden. Ty att det är något emellan dem, det vet hela gården, och Monola värdinnan är bara bekväm när det gäller skurning, icke då det gäller att hålla reda på hvad som händer inom hennes rämärken, allra minst då det rör hennes ende son och arfvinge.

Men hon låter lugnt saken ha sin gång, hon visar bara då och då både Ida och sonen att ingenting undgår hennes skarpa blick, och hon sätter dem i tillfälle att tydligt känna af sitt misshag.

Om tio minuter har unge husbond återigen Ida i sitt rum, denna gång med en ångande skurbalja, skurtrasor, sand och golfskrapare af näfver. Hon nickar gladt åt honom och kafvar upp ärmarna ofvanom armbågen. Han är icke färdig att lämna rummet ännu, men Ida doppar beslutsamt sin största skurtrasa i baljan och kastar den midt på golfvet med en smäll, så att vattnet rinner från den åt alla kanter. Därmed har hon tagit rummet i besittning

på den väntade doktors vägnar, men unge husbond tager armen full af sina tillhörigheter, förfogar sig till ett annat rum närmare köket och börjar förgifta luften där med landthandelsmannens bästa kosack-kardustobak.

IV.

Doktor Udde är bara magister, men arbetar sedan flera år på sin doktorsdisputation och har därför fått sin titel på förhand, emedan det icke kan råda något tvifvel om att han ej skall inlösa den. Hans hela person, hans ansedda släkt och många lärda vänner, men främst hans egen lysande, vetenskapliga begåfning äro en säker borgen därför.

Han är ett lyckligt barn af Finlands unga hufvudstad. Hans far har varit en högt ansedd ämbetsman på en ganska framskjuten post. Han har gått bort ännu medan sonen var ett barn, och han har efterlämnat en solid förmögenhet. Men modern har uppfostrande, stödjande och rådgifvande stått vid sin sons sida ända till dess han eröfrade den hvita studentmössan med en sådan mängd laudatur, att han blef ett allmänt samtalsämne icke blott bland skolmän, utan äfven bland beundrande släktingar, bekanta och föräldrar till andra studenter landet rundt, hvilkas egna, ytterst framstående gullgossar endast nådde halfva

antalet af Uddes examenspoints i den stora, vetenskapliga ungdomstäflan, som Consistorium Academicum hvarje vår anställer i lärdomssalarna i Helsingfors.

Sedan hans mor under ett år varit vittne till sonens flit och framgångar vid Universitetet, slöt också hon lugnt sina ögon och lämnade sin son »i arf åt fosterlandet» — det var hennes egna ord på dödsbädden, dem hon yttrade till sin bror, professorn i Romersk rätt, när hon bad honom bli sin sons förmyndare under de några år som återstodo, tills han blef myndig.

Så stod Toivo Udde alldeles ensam i lifvet, omgifven af en talrik inflytelserik släkt och många vänner, samt med ett så stort arf, att det icke endast säkerställde honom för studieåren, utan för hela lifvet.

Redan i skolan hade hans ungdom varit ett angenämt hängifvande åt höga intressen. Han hade tidigt lärt ställa målet högt och fosterlandet främst, och det stod för honom länge så främst i alla afseenden, att han icke såg skogen för idel träd. Han skref vackert om Finland redan i konventstidningarna. Med ledig penna besjöng han i hänförda strofer dess skönhet och historiska minnen. Och det var en lång tid han på allvar tänkte bli skald, ty det var ett mål, värdigt honom. Däri understöddes han af entusiastiska skolkamrater och af beundrande fruntimmersbekanta.

Men när han blef student med så utmärkta vitsord, måste han göra annat än skrifva vers, det sade

honom både hans mor och hans egen äregirighet. Det dugde icke att han lät sitt glänsande rykte från studentexamen förfaras, nu gällde det att hålla sitt anseende uppe genom en lika glänsande som snabb kandidatexamen, — skaldskapet skulle han nog hinna taga i med senare, när han mognat. Och så började han genast sina studier i filosofiska fakulteten.

Inom fem terminer förvärfvade han sig sin estetiskt filosofiska kandidatsgrad med vitsord, som åter i sin tur blefvo ett rekord utan like dittills. Detta trots moderns död, trots sorgen efter henne och trots förändringarna det medförde i hans lif!

Ett halft år innan han blef myndig, tryckte promotor lagerkransen på hans lockiga hår vid den solenna promotionen, där han hade hedersplatsen, och först när det var gjordt fick han tid att andas.

Den följande hösten stadgade han i en handvändning genom några djupsinniga artiklar i en ansedd tidskrift sitt anseende som modern litteraturkritiker, — ingen visste när och huru han fått tid att befatta sig med skönlitteraturen. Ännu några artiklar i litterära och konstnärliga frågor, och han var privilegierad att ha sitt ord med öfverallt där det gällde inhemsk konst och litteratur.

Hans skaldeåder rann ej lika lätt som förut under skoltiden, han började klart inse skaldens ansvar och formens betydelse, och under de nya insikterna torcade hans lilla källsprång alldeles plötsligt ut. Omöj-

ligt, — han hade ingen diktarlust, bara diktaransvar! Han förvånades, filosoferade öfver orsaken, öfversatte latinska och grekiska klassici till klassisk svenska på tadellös meter, för att ändå syssla med diktning, men af hans egna vers blef det ingenting. Han tappade bort sig i regler om det sköna och sanna i stället för att skapa det, och slutligen måste han medgifva för sig att han kanske icke var skald alls, efter det icke gick lättare med »das Dichten».

Det var vid den tiden han slog sig på kritik. Och det lyckades. Hans skaldeåder likasom bröt upp igen, när han fick gifva sin rätttrogna, estetiska och klassiska harm luft öfver realismens moderna alster. Hans harm var så omedelbar att den tog publiken äfven utom de rent estetiska kretsarna. Och han blef det rätts, skönas och sannas unge förkämpe mot det fulas och smutsigas invasion.

Men sitt egentliga namn gjorde han genom ett föredrag öfver det »etiska momentet i Ibsens diktning». Han höll det som knappast myndig, ung magister i själfva Universitetets solennitetssal, och hans vältalighet, stora vyer och djärfhet tog hufvudstadens intelligens med storm. Hans djärfhet var oerhörd, hans själfständighet så godt som abnorm. Det hade aldrig händt att en ung magister af hans ålder vågat något sådant, än mindre att han behandlade en ännu lefvande diktare, ja, till och med en, som just kommit på modet i hufvudstaden. Ty häfden fordrade att en akademisk föredragare sökte upp ur bibliotekets

damm en obekant, för ett sekel sedan afliden stackars son af muserna och virade en alldeles försenad, men så mycket mer ovansklig lager kring hans multnade tinningar. Så skulle eftervärlden löna, hvad skaldens samtid brutit!

Men, som sagdt, magister Uddes själfständighet var nästan abnorm. Synnerligast tog den sig uttryck i hans öfverlägsna ställning till språkfrågan under en tid, då allt hvad lif och anda hade i Finland markerade partifärg med en öfvertygelse och hänförelse som hade det gällt rättroghet och kätteri under reformationens dagar.

Magister Udde var en af de få verkligt liberale, en som höll med det nationella finska folkpartiet af demokratisk princip, men som också af princip höll på det andra partiets lösen, det svenska språket. Han var en finne med svenskt tungomål, en god patriot som Runeberg, hvilken älskade hela sitt land, oberoende af alla språkidiom. Och han lyckades till den grad akta sig för att bli indragen i studentgrälen, uppsög till den grad lidelsefria, gamla professors visdom i den brännande frågan, att han förblef ofvanför det hela och skådade bort mot framtiden öfver dygnets små strider.

Det gaf honom icke mycken sympati af sina språkfanatiska jämnåriga. Det fanns kamrater, som rent ut förebrådde honom hans brist på partikarakter, och under omständigheternas tryck anlade han därför efter de klokastes exempel en demokratisk, finsk

fernissa, slöt sig till de äldsta och förnuftigaste inom studentkåren — och fick namn om sig att vara en moderat fennoman.

Men det var ganska illa beställdt med hans kunskaper i fennomanernas själfva religion, — det finska språket. Han var en äkta son af hufvudstadens svenska, akademiskt bildade kretsar, han föraktade ingalunda finskan — långt ifrån! — men han hade aldrig gifvit sig tid att lära den vidare än teoretiskt i skolan. Hans hem och intressen lågo i hufvudstaden, och sina somrar tillbringade han i den svenska, nyländska skärgården. Naturligtvis hade han rest i inlandet, men på en lustresa lärde man sig icke språket grundligt.

Nå, det gjorde ingenting i det hela taget. Han var lika välkommen i det moderata finska lägret, fast han ej höll tal på finska ännu, och det var en sak som kunde repareras med en tids vistelse på en rent finsk ort och litet språkstudier. Till det hade han mycket god tid framdeles, när det blef alldeles nödvändigt.

Doktor Udde är numera en man på tjugusex år med ett oförlikneligt säkert medvetande om sin odisputabla kapacitet i alla frågor af högre intresse. Det medvetandet har stadgats inom honom redan på skolbänken och blifvit hans natur under studentåren. Om någon säger honom en half elakhet eller ett tvifvel om hans förträfflighet, så ser han mycket medlidsamt på den stackars tvifflaren, frågar om han

hört hans föredrag om det etiska momentet hos Ibsen, och vänder sig med ett talande smålöje till någon värdigare.

Han har drifvit umgängets svåra konst till ett slags virtuositet, men den virtuositeten är tills vidare endast och uteslutande afpassad för de akademiska och välbildade Helsingforskretsar han tillhör. Endast där kommer hans person i den rätta belysningen, endast där utvecklar han alla sina stora företräden. Ett stenkast utanför känner han det redan besynnerligt kyligt, beundran för hans person blir allt njuiggare, och han måste allt oftare använda sin medlidsamma blick, sin fråga om sitt föredrag och sitt talande smålöje. Men därför lämnar han också ogärna och sällan kretsen, som han tillhör, och lämnar han den, tager han alltid sorgfälligt med sig hela dess nimbus af kända professorsnamn, af välvillig objektivitet och nedlåtande vetenskaplighet, som verkar riktigt imponerande.

I sitt lif har han alltid varit ordentligheten själf. Hans regelbundenhet och samvetsgrannhet ha blifvit ordstäf i de familjer, som haft nöjet räkna honom som extra medlem, ty han har alltid föredragit att bo i en framstående och bildad familj framför friheten i en ungarlsvåning.

Hans obligatoriska utrikesvistelser — de höra naturligtvis till saken för hvarje verkligt bildad modern finne — ha fört honom i personlig beröring med flera af Tysklands kända storheter i vetenskap

och litteratur. Han har haft rekommendationer till dem från sina framstående vänner i Helsingfors, och han har haft nöjet att i deras krets känna igen alldeles samma luft af klanderlös vetenskaplighet som hemma, och han har funnit sig så väl i den som fisken i sitt element. Hans epokgörande föredrag om det etiska momentet hos Ibsen är länge sedan öfversatt till tyskan och har legat framme sin tid på arbetsbordet hos esteticiprofessorn i Jena och hos docenten i modern litteraturhistoria i Berlin. Han har redan likasom ett europeiskt namn »in spe», och det namnet skall han till fullo lösa in med sin doktorsdisputation.

I Paris har han icke känt sig fullt lika hemmastadd som i Tyskland. Där fanns inga bekanta familjer, till hvilka han blef inbjuden på söndagsmiddagarna, inga välvilliga, likatänkande docenter, som kände honom till namnet förut, ty hans stora föredrag om det etiska momentet hos Ibsen är ännu bara en okänd kulturhistorisk bagatell för de själf-tillräckliga fransmännen.

Därför har han icke heller dröjt längre än några månader i Paris, och hans minnen därifrån äro alldeles som en smula nedsättande för honom. Han har där kommit i slang med nordiska konstnärer och för första gången i sitt lif låtit förleda sig till »smärre oregelbundenheter».

Först narrade en öfverdådig ung svensk målare sin ändå mer öfverdådiga och unga modell på honom,

och i deras sällskap gick det en gång så långt, att han den följande morgonen vaknade alldeles vimmelkantig i ett främmande hus, observerade mindre kyska nuditeter i sin närhet, — såsom han senare berättade för sina intimaste vänner, — och kunde omöjligt påminna sig hvad som timat kvällen förut. Men när han skulle draga rocken på, såg han uppslagen förtälja en hel sorglig historia om dryckjom, förnedring och förfall, och hans plånbok befanns åtskilligt tunnare än den bort kunna bli inom loppet af endast sexton timmar.

Långt efter det skraddaren tagit ut de sista fläckarna från hans rockuppslag, kände han ännu som en fläck på sitt goda rykte och sin karakter. Den gned han dock småningom bort genom bot och fasta, täta biblioteksbesök och milslånga vandringar genom Louvrens skönhetsvärld, där Bacchus tumlade sig nog så vildt med nymf och faun, men aldrig sänkte sig ned till det osköna, förstås.

Detta nedsättande minne hade dock en tröstande sida, det delades icke af någon illvillig ung landsman, inför hvilken hans respekt ohjälpligen gått förlorad, och som kunnat löpa med farligt skvaller om den mönstergilla föredragaren från Solennitetssalen och de akademiska Helsingforsskretsarnas förklarade skyddsling.

Den unge svenske målarens tysthetslöfte värfvades genom ett smickrande besök, som doktorn gjorde i hans lilla vindsrum, genom ett mycket för

ampelt erkännande af hans radikala talang, under hvilket nödtvungna erkännande doktorn led starka estetiska kval, genom en frukostbjudning på en fin restaurant i Boulognerskogen, samt slutligen genom ett litet ficklån på trettio francs, dem doktorn genast gaf förlorade — och däri tog han icke miste. Dessutom lofvade doktorn nämna om honom i sina konstartiklar till finska tidningar från Paris, och det gjorde han också — med svidande hjärta och dåligt samvete.

Paris förblef besudladt för honom. Och med själfva staden hela konst- och litteraturriktningen, som den representerade. Han hade aldrig haft riktig sympati för den franska smaken, den var alldeles för tygellös och själfsvåldig, andades för mycket lascivt öfvermod och fribyteri, saknade lugn och värdighet, med några ord: den var — som allt annat i Paris, — en modesak för ett sedligt sjunket folk.

Det är just dessa hans erfarenheter och källstudier i den moderna konstens och litteraturens metropol, som ha gifvit honom uppslaget till hans epokgörande doktorsdisputation: »Modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen». Sedan två år är han sysselsatt med detta sitt sekularverk, och i det tager han den allvarlige vetenskapsmannens hämnd såväl på staden som på den lättsinniga konsten, hvilka lockat honom att svika sin ungdoms höga ideal. Hans bitterhet betingas af ännu en omständighet: en bland de franska vetenskapsmännen, som förstod tyska och som läst hans föredrag om Ibsen, har sagt honom

med ett tvätydigt löje, att hans föredrag godt fyller sin plats i det förra århundradets filosofiska litteratur — — — —!

Under de två senaste åren har doktor Uddes sekulararbete likafullt icke framskridit honom till full tillfredsställelse. Lifvet i Helsingfors ställer sina mycket stora kraf på honom; han är redan nödgad sätta sig in i och gifva sitt utlåtande om en sådan mängd dagens frågor, att hans tid splittras och hans tankar förgäfves bemöda sig om att bibehålla sitt stora centrum i sikte. Om han icke ville något mer af sin framtid, skulle han godt kunna gifva sig tillfreds med den ställning han nu redan innehar. Öfverallt bemötes han med en aktning och ett förtroende som vore han långt äldre. Han sitter i en mängd komitéer för litterärt och konstnärligt fosterländskt arbete. Han äger icke så få aktier och icke så litet inflytande i en nybildad fosterländsk bank med täta bolagsstämmor och feberaktiga operationer. Hans lifliga, nyvakna, praktiska intresse tvingar honom att icke försumma deltaga i folkbildningssträfvandet, som är dagens lösen, och hans litterära ställning nödgar honom inträda icke blott som grundläggare utan äfven som styrelsemedlem i ett nybildadt förlagsbolag för fosterländsk litteratur. Där tager han af oegennyttigt intresse på sin anpart ansvaret af att antaga eller förkasta förlagsartiklar. Under allt detta måste han veta bibehålla sin lidelsefria, öfverlägsna partiställning, häfda den och undgå de tusen attentat som göras för att fånga

honom och hans förmögenhet för det ena eller det andra partiets syften.

Han understödes, förstås, af erfarne gamle vänners råd, men likafullt nödgar honom denna hans mångsidiga verksamhet att försumma själfva sitt stora arbete: doktorsdisputationen. Det är en liten lisa för honom, när opinionen småningom tager viljan för verket och gifver honom hans doktorstitel på förhand, fast han naturligtvis opponerar sig mot att bära den, — i början.

Det är dock i det hela taget icke annat än rättvisa, att man ger honom titeln på förhand, ty om han icke offrat sin fåfänga och arbetskraft för samtidens och sitt lands väl, så skulle han länge sedan med några väl valda ord bemött ex officio opponenter på sin doktorsdisputation och tryckt den veckade doktorshatten ned öfver sitt lärda hufvud, samt sändt sin afhandling om modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen till ett halft hundratal väntande vänner och yrkesbröder både hemma och i utlandet.

Hans doktorstitel skänkes honom först af kypareopinionen på de värdshus han är tvungen besöka i och för komitéer och sammanträden. Han får en dag sin räkning från skraddaren utskrifven på doktor Udde, och på balerna tituleras han doktor af unga flickor, för hvilka han nyss presenterats som magister. Därmed är hans doktorsskap fastslaget, ty vill inte Gud numera alltid som den vuxna, själfständiga kvinnan

vill i emancipationens århundrade, så vill han, Gud ske lof, ännu som de unga, oskyldiga flickorna. Det tjänar till ingenting att han opponerar sig mot doktorsvärdigheten, han får den ändå — af folkets vilja!

Slutligen blir doktor Uddes interimställning honom för svår. Farbror Universitetsrektorn har i ett sällskap smått skämtat med hans doktorsskap och ställt ett icke alldeles gynnsamt horoskop för det. En annan äldre vän har frågat honom om han verkligen, med sina lysande förstudier, ämnar ägna sig åt praktiska värf. Och då måste han göra slag i saken.

Han skaffar sig af en god vän en adress på en gammal herrgård i en finsk trakt, tillräckligt långt ifrån Helsingfors, och den herrgården ägs af en mycket förmögen ung bonde och hans gamla mor.

Det är hans beslut att samtidigt med arbetet på sin disputation fullkomna sig i finska språket och skaffa sig inblick i den förmögna bondens lif och åskådningssätt, hvilket han ännu saknar. Ty som modern demokrat i princip vet han att denne bonde har morgondagens Finland i sina händer, han vill göra sig förtrogen med honom, lefva sig in i hans värld, göra hans intressen till sina och på allt vis bereda sig för den framstående fosterländska roll, hvartill han är kallad.

Doktor Udde motser sin vistelse på landet med verklig glädje. Han riktigt längtar efter studierna, efter de djupa mogna tankarna och efter de digra

böckerna att bläddra i. Men framför allt längtar han att komma i beröring med den finska odalmannen, bonden Paavo, som århundraden igenom gräft dubbelt större diken, blandat dubbelt bark i brödet och delat det med grannarna. Nu har Paavo äntligen lönen. Nu ser han sin teg gifva tillräckliga skördar och nu känner han med sig själf att han utgör fosterlandets säkraste stöd och framtidens hopp.

Doktorn skrifver ett bref till värdinnan på Monola med förfrågning om inackordering för ett halft år och får ett gynnsamt svar. Midt under brinnande säsong packar han sina kappsäckar, vänder stoiskt nöjena i Helsingfors ryggen och flyttar in i den gamla salen på Monola, medförande ett par packlårar böcker, en samlad vilja, klara och lugna tankar och ett fast beslut att lära sig älska sitt finska folk verkligt.

Salen blir hans arbetsrum, och den lilla kammaren innanför, som varit unge husbonds, blir hans sofrum.

V.

Doktor Udde är af princip mycket folklig. Dock besitter han icke den rätta, gångbara folkligheten, som består i att taga parti specielt för den svenska eller den finska folkstocken i landet, ifrå specielt för den ena befolkningens väl och om icke just motarbete den andras, så åtminstone visa sin brist på sympati för den genom att förhålla sig alldeles likgiltig för dess intressen.

Han har varit lycklig nog att få odla höga intressen så länge han förmått fatta ett sådant, och därför svärmar han för folkbildningen såsom framtidens stora lösen, såsom en idé, ur hvilken det hela, själfständiga Finland skall uppstå. Det är omständigheterna och inflytandet af hans närmaste vänner, hvilka riktat hans folkbildningssträfvande främst på den finska befolkningen. Ty ett direkt arbete för Finlands folk i sin helhet såsom han drömt om är ännu så länge praktiskt omöjligt. Partisplittringen

ställer till konkurrens på detta som på alla andra områden, men lyckligtvis är det förhållandet den stora saken endast till fromma.

Doktorn visar sin folklighet genast vid ankomsten till Monola. Han skakar hjärtligt hand med värdinnan och unge husbond, en smula kyligare med inspektoren, och inleder på sin lärda skolfinska ett samtal om skörden i fjol och om väderleken i år, allt med en öfverlägsen otvungenhet, som han själf är stolt åt, men som värdinnan upptager en helt liten smula reserveradt och som kommer unge husbond att räta på sina tre alnar och två tum ungefär som förr inför rektorn, när han ville visa denne sin själf-tillräcklighet. Inspektoren är den ende som tycks uppfatta och uppskatta hans umgängeskunst, och det blir de två, som hålla det första stela hälsningssamtalet vid makt. Värdinnan sitter med händerna i kors öfver sin runda mage, tvinnar med tummarna och mönstrar doktorn med en blick, som säger: »Nog har jag sett stadsherrar förut och hört på deras misslyckade försök att vara nedlåtande, men jag ska säga, att nedlåtenhet mot oss, det behöfs inte!»

Unge husbond rifver upp ett paket fina främmanpapyrosser med en rörelse, som kunde öfversättas ungefär så: »Det här är rakt ingenting; — nog hade vi råd att bjuda dig på mycket bättre tobak, men, ser du, vi ids inte skryta för dig, och därför får du röka sådan tobak som jag själf.»

Men när han räcker fram den öppnade cigarettbuntten till doktorn utan att se på honom, tackar doktorn höfligt och säger att han icke röker.

Unge husbond gör däraf genast en slutsats, som icke är mycket smickrande för doktorn, sedt från unge husbonds synpunkt: »Jaså, du är en sådan där nykterist och döddansare, som icke kan röka tobakens. I dig får jag ingen toddykamrat.»

Såsom för att försvara sig säger doktorn i det samma:

»Herr Harvanen ska därför inte tro att jag är högfärdig.»

Det går ett ryck genom värdfolket, genom alla tre, till och med inspektoren. De se halft förlägna på hvarandra utan att blickarna mötas, det blir en pinsam paus, värdinnan knycker med ett betydelsefullt leende på axlarna, inspektoren ser bekymrad ut, men unge husbond säger med ett litet konstigt leende, som han raffinerar så mycket det i hans makt står:

»Nej, gode herr doktor, det tro vi visst inte att ni är, fast ni antagligtvis nog skulle ha skäl till det, förstås.»

Då inser doktorn att det legat något ofrivilligt sårande i hans nekande att röka, försöker reparera det genom att likafullt taga en cigarett och tända den mycket oskickligt, samt genom att storkna, när röken slår honom i svalget.

Det ser icke ut som om han lyckats reparera dumheten därigenom, ty värdinnan har stigit upp

och gått ut i köket, medan unge husbond med en slyngelaktig skrattande blick följer doktors försök att röka och inspektoren griper till väderleken igen med hållning och min och tonfall så orubbligt välvilligt öfverlägsna, som om det varit unge husbond, hvilken skulle tillrättavisas och icke den nykomna schangtila Helsingfordsdoktor, som skulle underhållas.

Om en liten stund kommer värdinnan in igen, mycket högtidlig och med en värdighet, som icke kan undgå doktorn. Efter henne Ida med kaffebrickan. Hon är klädd och kammad med särskild omsorg, har ett nytt, hvitt förkläde och får därför en lång blick af unge husbond, där ingenting godt står att läsa. Men doktorn är så upptagen af att berätta om väderleken i Tyskland, att han alls icke ger akt på Ida utan tager för sig kaffe, glömmande att krusa med värdinnan, hvilket han naturligtvis bort göra för att behaga henne.

Det är redan för sent, då han kommer ihåg det, han ber leende om ursäkt, och värdinnan ger honom den med ett sådant ironiskt eftertryck att stämningen alls icke blir bättre därigenom. Doktorn inser att allt icke är som sig bör, men han vet icke orsaken. Han fördubblar sin älskvärdhet och reder sig förvånansvärdt bra med språket, men han lyckas icke det allra ringaste höja stämningen eller göra sitt värdfolk sig mera bevåget.

Efter det välkomstkaffet druckits blir det fråga om huru doktorn önskar en del småsaker. Vårdinnan vet naturligtvis inte om han skall hålla till godo med hvad huset förmår, ty de lefva på enkelt bondvis och kunna icke göra alltför stora omändringar i hushållet för doktors skull. Det blir inte tid till det, säger hon en smula snävt, ty gårdens folk är så upptaget af det stora jordbruket, så att doktorn knappast kan få en, som uteslutande passar upp honom. Men Ida skall nog göra sitt bästa att vara doktorn till lags, om hon inte är alltför dum, ty hon är ju bara en landtlolla, som alla andra här på gården, och doktorn måste vara god och förlåta dem det, — de ha ju inte varit i tillfälle att lära sig stads-seder.

Doktorn förlåter dem det genast på förhand med en liten biton af osäkerhet såsom anade han att det låg en snara fördold i orden. Nu vet han redan välja sina ord och ursäktar sig med att han kan så dåligt finska. Han har insett sitt värdfolks fordringsfulla anspråkslöshet, och han börjar uppfatta konturerna till deras karakterer. Det är egentligen första gången han kommer i direkt beröring med den finska allmogen, ty på sina turistfärder har han endast talat nedlåtande kallprat med gästgifvare och skjutspojkar. Och han inser att den har sitt eget sätt att betrakta saker och ting och sitt eget lugna skämtlynne, som han tills vidare ej förstår. Han ångrar sig smått att han icke i sin tidigare ungdom lärt känna den finska

delen af sitt folk, men besluter att han nu skall göra det desto grundligare.

Därpå talar han smickrande ord om det finska folket. Han aflägger sin politiska trosbekännelse i en mycket oförbehållsam form för att närma sig det, och medger att han varit dum, som ej tidigare tillbragt en längre tid på landet. Vårdinnan och inspektoren synas ej mycket berörda af hans fosterländska sinnelag, men unge husbond blir likasom mildare, när doktorn uppger att hufvudändamålet med hans vistelse här är att lära sig folkets språk.

»Det måste alla de svenska herrarna göra,» säger han beskyddande.

Doktorn lyckas utan vidare missförstånd bestämma sin frukosttid till klockan nio. När de komma till middagen hakar det igen. Doktorn har tänkt sig att få spisa den tillsammans med husbondfolket vid deras mattimme för att komma i tillfälle att tala finska. Men det går vårdinnan alls inte in på.

Nej, en Helsingforsdoktor som han kan nog på skämt nedlåta sig till att sitta och äta vid samma bord som de, men bara för en gång, inte som regel. Dessutom äta de så tidigt, redan strax efter tolf, och då är doktorn visst inte hungrig ännu. Motståndet blir så ifrigt att doktorn låter samspisningsfrågan förfalla, bestämmer sin middagstid till klockan tre och känner sig bedragen i sitt folkliga hjärta öfver folkets otillgänglighet.

Han kan icke i fluxen genomskåda den krassa hemlighet, som ligger där bakom; han har alltid fått hängifva sig åt högre intressen än kökets, och värdinnan säger ingenting om att hennes privatbord med sonen och Ida bjuder på alldeles samma matsedel som det stora för drängarna och pigorna ute i köket, bara med den skillnaden i spisningssättet, att man äter med knif och gaffel på groft duktyg i stället för med fällknif och träsked ur gemensamma fat på bara furubordet.

Monola värdinnan skäms visst inte öfver det förhållandet, långt ifrån, men hon är inte angelägen om att inviga sin nya hyresgäst i hela sin husmors-ekonomi. Hon har länge sedan beslutat att han skall ha sitt bord för sig i stora salen med en hel flaska öl och två bastanta rätter till hvarje middag, annars går det rakt inte i lås att göra sig den inkomst på honom som hon tänkt göra. Om det kom ut bland folket att hon af doktorn tog åttio mark i månaden för den föda de själfva åto — fast de två rummen voro däri inberäknade, — så skulle det gifva anledning till allehanda dumma yttranden, hvilka kanske slutligen skulle finna väg till doktors egna öron.

Nej, om han alldeles nödvändigt ville tala finska och se huru man lefver och äter på landet, så skulle han någon söndagsmiddag gifva sig tid att spisa med dem, det är något helt annat, men i hvardagslag skall allt herre få förbli herre och bonden bonde. »Det går inte an att herrarna göra sig till bönder,»

säger hon med en nedlåtenhetens och själfstillfredsställelsens ironi, hvilken doktorn en stund undrar öfver och förklarar för sig på sitt eget, akademiska vis.

Unge husbond är alls inte nöjd med den själfförnedrande ironiska tonen, som modern anslagit. Han är viss på att doktorn icke förstår den och hjälper honom därför med tydliga vinkar på trafven:

»Det är så att mor alltid öfverdrifver, ser ni. Vi ha vårt bord för oss och äta inte med gårdsfolket. Men fast doktorn inte är högfärdig, såsom ni nyss hade vänligheten säga oss, så finns det kanske andra, som inte bry sig så mycket om...»

Doktorn blinkar litet generad vid den undvikande blick han byter med unge husbond, besluter att rätta sig efter värdfolket och går att ställa sina rum i ordning.

Han är icke riktigt anslagen af inredningen i de två rummen, som ställts till hans förfogande. Salens svärmodiga nakenhet återverkar tungt på honom, och han har icke tagit med några prydnadsartiklar för att göra den trefligare. Han har föreställt sig den förmögne bondens hem en smula annorlunda; han har förut gjort besök i riktigt tilltalande bondgårdar med hemväfda mattor på hvitskurade golf och växter i fönstern, med fullständigt bohag och ett slags anspråkslös komfort, men här finner han ingenting af allt detta. Icke heller har emottagandet varit så hjärt-

ligt som den ärlige folkvännen önskat att skulle komma honom till del.

Han får alldeles ensam slå upp sina boklårar och ställa med sina kappsäckar. Ingen gör en min af att bli honom behjälplig. Halftimme går efter halftimme utan att han blir störd. Han tröttnar i sitt sysslände, hör upp med det, går till ett af salens fyra fönster och blir stående där i tankar.

Det är högvinter ute, och drifvorna sträfva att nå upp till fönstren. Vinden kommer öfver fälten sopande fin yrsnö, och närmast väggen under fönstret bildas som en löpgraf, yrsnön får ej fäste där, hvirflar upp och fastnar i stället uppe på drifvornas kam ett stycke längre bort. Och den växer och växer, är snart hunnen upp i jämbredd med fönstern och skall med tiden nå högt öfver dem, om ej vårsolen snart kommer fram och afbryter vinterns fästningsbyggande. Granntorpets uthuslängor draga ett ledsamt grått streck i det hvita vinterlandskapet, och nere på vikens is står den vissna vassen i gula massor och fryser.

Doktorn kan icke heller hindra en rysning gå öfver sin rygg, en rysning mindre af köld än af ett slags tröstlös ledsamhet, som de öde, ovänliga omgifningarna framkalla.

Han står en stund och tänker på skillnaden mellan det han önskat finna här och det han funnit, på skillnaden mellan folket som politiskt och estetiskt begrepp och på folket som folk. Nej, hans intryck

äro öfverdrifvet nedslående i dag, det är järnvägsresan skulden till, tröttheten och hans dåliga sömn i natt. När allt kommer omkring är han i färd med att låta sig besmittas af just samma franska realisters tröstlösa och falska syn på tingen, hvilken han är här för att bekämpa.

I nästa nu skuddar han sina grubbel ifrån sig, tar fatt i sin gymnastikstaf af järn och sätter sitt blod i lifligare omlopp genom en serie arm- och benrörelser, bålböjningar och rullningar och går så upp i att öfva dem, att han icke ger akt på Ida, som högaktningfullt kommit in och stannat i dörren.

Ida vet inte genast hvad hon skall tro om den nykomne doktorn, som i stället för att packa upp sina saker och göra sina böcker i ordning, vrider sig på det allra finurligaste sätt midt på golfvet. Det ser ut som om han bjöd till att vrida långsamt armar och ben ur led men icke lyckades, ty för hvarje gång han gjort en riktigt stor ansträngning förgäfves, frustar han till häftigt och förargadt och stöter med sin järnstaf i golfvet.

Ida är genast på det klara med att doktorn hör till dansarsekten, som också finnes här på orten, och att det här är hans gudstjänst. Hon vill icke störa honom i hans andakt och skall obemärkt gå sin väg, då doktorn i detsamma gör en häftigare svängningsrörelse, järnstafven glider ur hans svettiga händer och faller med en skräll i golfvet. Han vänder sig om

och varseblir Ida i det han med en vig rörelse hämtar upp gymnastikredskapet.

»Hva behagas?» frågar han litet kärft och andtrutet.

»Jag ville bara göra i ordning för middagen,» svarar hon litet skrämmd.

»Jaså, middagen!» säger doktorn förströdd och stryker håret ur pannan. »Ja, jag tror den skall smaka mig bra. Jag har inte ätit ett ordentligt mål varm mat på ett dygn.»

»Får jag duka bordet, kanske?»

»Ja visst! Jag är hungrig som en varg.»

Ida vill breda ut en ren bordduk på det ovala bordet och flyttar bort psalmböckerna och en mängd saker, som doktorn radat upp där. För hvarje sak frågar hon honom om lof med en blick, som skall vara så skygg och vördnadsfull som möjligt.

»Vräk bara undan dem!» säger doktorn och börjar följa den vackra flickan med ögonen. Han är upplifvad af gymnastiken, tager en hel sats böcker och kastar dem omildt i soffan. — »Så där ja!»

Ida ser upp med en glimt af leende. Är han så rask och munter strax efter det han hållit bön? Det är ju en glad doktor!

Doktorn betraktar Ida med allt större välbehag. Hon är den enda som gjort ett gladt och vänligt intryck på honom i dag. Han har som ett behof att visa och få vänlighet och han säger skämtande:

»Ni skulle ha kommit tidigare och hjälpt mig med att packa upp sakerna!»

»Nog skulle jag gärna ha kommit, men vi trodde att doktorn ville vara ensam.»

»Nej, tvärtom! Jag är så oskicklig och lat, när det gäller att göra i ordning... Jag blir aldrig färdig.»

»Doktorn skulle ha sagt oss det.»

»Och så behöfde jag ett och annat... Ett större bord till exempel, om ni kan skaffa mig det.»

»Jag vet inte, om det finns, men jag ska fråga värdinnan.»

»Om det inte finns så måste vi laga ett, hör ni. Alltid har ni väl några bräder att slå ihop till en skifva och ett par höga bockar att ställa dem på?»

»Se, — doktorn talar ju riktigt bra finska!» blir Idas förvånade svar.

Doktorn får med ens igen sin under dagens intryck förlorade energi, det är som om Monola plötsligt ljusnat för honom och hans vistelse här förefaller honom icke mer som ett förvisningsstraff. Hans goda lynne kommer igen, han hör sig åt efter ännu ett och annat, och Ida tror alltid att det kan anskaffas bara hon får tala med värdinnan.

Då hon gått ut för att hämta middagsmaten, promenerar doktorn i rask takt af och an och hvisslar uppsluppet i den ekande salen. Ida kommer igen med ett rykande fat kålsoppa, en korg med bröd,

skuret i jätteskifvor och smör i proportion till dem. Doktors kinkiga, estetiska smak är på det lifligaste tilltalad af Ida. Hon är den landtliga Venus själf, och hon är ända till smakfullhet helgjuten, finsk i drag och färg och klädedräkt och kanske just därför så originell och präktig i sin omedvetna kraftiga ursprunglighet.

Middagen går för sig, tack vare hungern. Ida är så glad och tjänstvillig, att han med hennes hjälp lätt skall kunna ställa allting för sig såsom han vill det. Han säger henne det helt öppet, och hon förklarar rodnande att hon visst skall göra sitt bästa för att gårdens hyresgäst skall ha det bra.

Efter middagen kommer hon själfmant och hjälper doktorn med hans saker. Det går nu i ett huj att tömma boklårarna och ställa deras innehåll upp längs den långa gungplankan, tills drängen får tid att yxa till en hylla för böckerna. Doktorn har kommit i farten och begär både likt och olik för att få sitt arbetsrum trefligt. Värdinnan själf kommer in och anfalles med frågor om hon inte har det och inte det. En del har hon, det mesta har hon inte. Men doktorn vet att reda sig. Han har svärmat för den finska etnografen och hemslöjden, studerat den i Helsingfors' samlingar, och till sin förvåning märker värdinnan att den i förmiddags så omöjliga doktorn har utmärkt väl reda på hvad det kan finnas i ett gammalt finskt bondehem.

Hennes hjärta veknar allt mera ju större doktors förutsättningar bli om det hon har i sina gömmor. Först kryper en präktig, mångfärgad gammal rya fram från en skrubb på vinden, sedan ett par slitna täcken i egendomliga mönster, hvilka doktorn beundrar så högt, att han slutligen får lof använda dem till mattor i salen. Men när han begär ett par gamla mässingsbeslagna seldon för att med dem dekorera de nakna salsväggarna, då tycker värdinnan skrattande att det kan vara nog med galenskap redan. Han vill väl inte göra sitt rum till ett stall heller.

»Hvarför inte?» svarar han, »bara det är vackert!»

Så får han seldonen och på köpet en gammal björnskinnsfäll till skrifbordsmatta. Skrifbordet yxas till ute i drängstugan, och gårdsfolket börjar få aktning för den nykomne, då han är i stånd att rubba gårdens vanliga ordning redan samma dag han anländt.

Doktorn ser med tillfredsställelse på sitt verk i skenet af den lilla taklampan och besluter skriva efter åtskilligt annat från Helsingfors att fylla rummet med.

Vid kvällsvardstid har han allt i ordning. Ida har hjälpt honom stöka så svetten står henne i pannan och ögonen glänsa. De ha burit böcker och lagt mattor tillsammans, hängt upp seldonen och virat granris kring den kala järnkedjan på hvilken taklampan hänger. De ha stött ihop och skrattat och burit sig barnsligt och uppsluppet åt. Doktorn har

funnit henne långt lättare att tala och skämta med, samt ojämförligt mycket snabbare i att fatta än någonsin värdfolket. Det har utspunnit sig ett slags vänskap emellan dem; hon börjar tro att doktorn likafullt icke hör till dansaresekten, och han börjar tro att hon allra minst gått i högre folkskola.

Värdinnan har sett på det hela med myndiga ögon, som bjudit till att gilla anordningarna, men icke riktigt förmått det. Först när doktorn börjar köpslå med henne om de gamla, slitna täckena och bjuder bra för dem kommer gillandet fram ur ögonvråerna. Och det stannar där, när han dragit fram en tiomarkssedel och trugat den på henne som ersättning för nyttjanderätten till alla de rariteter hon letat upp på vinden och släpat ner för att tillmötesgå sin hyresgäst.

Af unge husbond har man ej sett skymten.

Doktorn lägger sig efter en bastant kvällsmåltid till ro i en för kort säng med stickande bolster. Rummet är öfverhettadt förstås, han drager upp spjället, lägger sig igen och börjar känna af objudna sängkamrater, som vilja hålla honom sällskap.

VI.

Under de närmast följande dagarna står doktor Udde en ganska svår kamp med sig själf, men afgår naturligtvis med segerpalmen. Det har varit ett nästan för skarpt omslag, som han frivilligt kommit åstad i sitt lif. Öfvergången från de många intressena och det myckna bestyret i Helsingfors till den döda vintertystnaden på landet, sex mil från närmaste järnvägsstation, har varit så skarp och oförmedlad, att han de första dagarna känner sig nästan sjuk. Det, som i synnerhet brister honom är lusten att taga ihop med sitt arbete. Han har varit van vid att åtnjuta alla sina bekantas intresse och beundran för snart sagdt hvarje litet steg han gjort, men nu är han plötsligt öfverlämnad åt sig själf, ensam i omgifningar, som isa honom med sin fullkomliga likgiltighet för allt hvad han kallar sina intressen och som säkert aldrig skola lära sig förstå dem.

Han känner sig som i ett lufttomt rum, det saknas honom det nödvändigaste: den atmosfär af

ömsesidighet och godt förstånd, i hvilken han lefvat ända hittills. Han saknar likasom en grund att stå på, hans tankar sträfva och sträfva uppåt, men komma ej ur fläcken, hans själ är isolerad, hans intelligens får intet yttre stöd att gripa i och svinga sig upp, och hans påbegynta arbete och de många böckerna påminna honom endast om plikter, dem han nu är alldeles urståndsatt att fylla, åtminstone i dag och i morgon, men kanske allt framgent också.

Ur den döda likgiltigheten rundt omkring honom har det plötsligt vuxit fram ett spöke: tviflet. Tviflet på välsignelsen af hans arbete, tviflet på att ett estetiskt arbete öfver hufvud taget är någonting värdt, tviflet på innehållet i själfva den doktorsvärdighet han eftersträfvar. Det går så långt att han börjar tvifla på själfva den kulturhistoriska betydelsen af sitt föredrag om det etiska momentet hos Ibsen.

Men då inser han också att han börjar bli mjält-sjuk, att det är det tvära ombytet i hans lif och den förfärande ledsamheten, som låter modernismens sjukdomsbaciller gro i hans egen själ, just när han skall till och blanda ihop ett vetenskapligt medel för att döda dem i andras.

Och då kommer hans motståndskraft igen. Han håller långa spetsfundiga retoriska förklaringar för sig själf, bjuder till att öfvertyga sig med gammal, erkänd filosofi, drager fram stormännen Hegel och Kant, jonglerar med Rätt och Skönt och Sant och lyckas slutligen få bukt på de envisa rebelliska mo-

derna tankarna, som tränga sig på honom ur verkligheten.

Han lyckas dock bara få bukt på dem ungefär som en mor får bukt på sitt stora, kraftiga, skrikande barn: genom att lulla det till sömns. Han känner dunkelt att det barnet en dag kan växa honom öfver hufvudet och barnsligt brutalt, med oförståndets barbari slå sönder alla hans sekelgamla, finslipade argument.

I alla fall är han nöjd med att l'enfant terrible sofver för ögonblicket, och han har icke mera moderskärlek än att han umgås med planer att helt och hållet taga det afdaga under sömnen. Det nidingsdådet är nödvändigt för hans själsro, för att hans arbete skall fortskrida, för att han skall få den numera absolut nödvändiga doktorshatten, — ty hvad skulle väl alla hans bekanta och vänner säga, om han slog sin doktorsdisputation ur hågen?

Han kunde ju godt välja ett annat hufvudämne ännu, men då gick allt hans arbete hittills förloradt. Alla hans studier i modern fransk litteratur och konst vore förspilda, alla hans i långa år närda och omsorgsfullt vårdade skarpa tankar skulle han ha ammat förgäfvnes, och sist och slutligen skulle han svika sin ungdoms höga ideal genom att icke våga ett slag för det. Det värsta vore ändå att alla hans framstående vänner och gynnare inom fakulteten skulle känna sig besvikna på honom, på honom, af hvilken de med så stor rätt hoppats så mycket!

Det sista skälet blir det afgörande. Doktor Udde slänger med förakt sin tvekan och svaghet ifrån sig. Skall han tvifla, han, som redan har en hel verksamhet i det rättas tjänst bakom sig, och på hvilken fosterlandet med skäl håller sina ögon fästa? Skall han vara svag, mot hvilken hundrade händer hållas sträckta, väntande att få välkomna honom i den utvalda krets, för hvilken han är predestinerad och där han insupit sina första stora tankar om det Sköna och det Sanna? Skall han svika sin moders tro och sitt lands förväntningar, detta fattiga lands, som redan i honom sett försvararen af sina heligaste begrepp?

»Nej, och tusen gånger nej!» ljuder det högtidligt inom honom med en klang som af orgel och fanfar och Björneborgarnas marsch på en gång.

Han springer upp från sitt skrifbord och går till fönstret. Det bleka vinterlandskapet framför honom får lif och ur hvarje svag skuggning i det hvita nickar fosterlandet gillande till hans stora beslut nyss, och han känner med tårar i ögonen, att han älskar det gränslöst och är färdig gjuta sitt blod på den öde drifvan, för att det skall bli stort och lyckligt.

När han känt det i fem långa minuter, kommer han igen till skrifbordet, fattar pennan med en beslutsam rörelse och börjar ånyo sitt anfall på Modernismen i den gängse franska konst- och litteraturriktningen. — — —

Doktorn har som sagt varit smått hängsjuk och snokat efter ett distraherande sällskap, lika godt hvilket. Han har ett par gånger under sina promenader längs de af yrsnö muddriga vägarna stött på inspektoren eller unge husbond, men samtalet har bara blifvit inledt, egentliga anknytningspunkter saknades, och de båda landtbrukarne skyllde på det ena eller det andra och skyndade sig i väg till sina sysslor.

Med inspektoren har han ändå lyckats diskutera väderleken ända i botten och dessutom vidröra en hel mängd af fosterlandets brännande frågor, då han en skymningsstund mötte denne i paradtrappan. Men unge husbond slinker tydligen undan honom, det märks på mer än en omständighet. Doktorn kan icke undgå att beröras däraf. Han förargar sig smått och känner som ett slags bitterhet, fast han borde vara likgiltig.

Den enda, som varit riktigt tillgänglig under hans nedslagenhet och omöjlighet till arbete, är Ida. Och han har närmat sig henne i sin vetenskapliga själs nöd ungefär som en man, hvilken håller på att frysa ihjäl närmar sig sin hund och slösar sina mänskliga känslor på fyrfotingen. Dessutom skulle han ju tala finska med någon.

Ida har icke husbondfolkets representativa ställning, som skulle tvinga henne till isig värdighet, hon är gladlynt och pratsam, och hon är fortfarande nyfiken på doktors tro, ty hon har inte velat göra sig löjlig genom att blottställa sitt möjliga misstag och

fråga unge husbond hvad doktors religionsöfningar hade att betyda.

En dag går doktorn rakt på sak, när hon kommer in till honom med förmiddagskaffet, hvilket han anser sig nödgad dricka alla dagar för att icke i sin tur visa sig afvisande mot värdfolket och försmå deras förplägnad.

Han hör upp att skrifva och vänder sig mot Ida redan innan hon hunnit fram till honom.

»Hör nu, Ida,» säger han, »hvad är det med unge husbond? Det är aldeles som om han undvek mig.»

»Jaså! Gör han det?»

»Så förefaller det mig åtminstone.»

»Kanske misstar sig doktorn?»

»Nej, det tror jag inte. Är han lika otillgänglig mot alla?»

»Inte är han otillgänglig... Det är bara ett sätt hos honom...»

»Jag förstår inte... Kanske har jag sårat honom?»

»Ånej, — han är alltid så med obekanta.»

»Men kan jag då inte bli bekant med honom en gång som jag blifvit det med Ida?»

»Det är stor skillnad på oss. Husbond är husbond, och jag är bara släkting här i huset...»

»Jaså! — Ida är släkting till värdfolket?»

»Ja, — jag är brorsdotter till den afidne gamle Harvanen.»

»Det vill säga kusin till unge husbond?»

»Ja, så kallar man ju brorsbarn.»

»Och ändå passar Ida upp mig?»

»Något ska jag väl göra för mat och kläder, vet jag.»

»Har inte Ida mera för det än maten och kläderna?»

»Nej, ingenting . . . utom det som de sedan vilja ge mig.»

»Nå, men det är ju en riktigt ledsam ställning! Att inte få det som man känner att man själf förtjänat, utan bara mottaga det som gåfva! . . .»

»Ja, inte är det ju någonting att skryta med!»

»Men Ida är nöjd i alla fall?»

»Hvad hjälper det annat? En fader- och moderlös har det inte alltid så bra som jag.»

»De ha således tagit upp Ida i huset medan Ida var liten?»

»Ja, det ha de gjort.»

Ida står med den stora kaffebrickan obekvämt och tung mellan händerna, doktorn tager i den och stöder den mot sitt skrifbord.

»Jaså, — nå det var ju helt roligt att få veta . . . Då är ju Ida som barn i huset, och jag måste börja bemöta Ida mycket högtidligare?»

»Ajs! . . . Hvad ska doktorn . . . Doktorn ska inte skoja med mig!»

»Och Ida har vuxit upp som syster till unge husbond? Sedan ni var helt små?»

»Visst ha vi vuxit upp tillsammans som små, men unge husbond har sedermera gått flera år i lyceum...»

»Å, — har han det!» utropar doktorn och börjar förstå hvar unge husbonds sko klämmer. »Tänk att det kunde jag inte ana, när jag först såg honom!» säger han efter en paus.

»Å, — unge husbond har lefvat mycket i staden, han, men här på landet vill han inte sticka af från oss andra,» svarar Ida med släktstolthet, njutande af doktors öfverraskning.

»Jaså, — jaså...» säger doktorn fundersamt, »det skulle Ida ha sagt mig förut...»

»Han har en hel boksamling, unge husbond. Och det är han som håller tidningarna, dem doktorn också läser...»

Ida gör en rörelse åt ett par finska tidningsblad af färsk datum, som ligga i pinnsoffan.

»Och han förstår svenska mycket bra,» tillägger hon när doktorn ingenting svarar. Och när han igen tiger, gör hon ett yttermera förkrossande tillägg: »Men han bryr sig inte om att visa det, och han tycker för resten att vi mycket bra kunna vara utan hela det språket i Finland.»

»Ja, ja,» svarar doktorn leende, »ni äro naturligtvis stränga fennomaner här på landsbygden. Men en folkets man, det är jag också!»

»Ja, inte bry vi oss här på landet mycket om svenskan och de svenska herrarna,» säger Ida sorg-

löst avslutande och tager doktors kaffekopp, som han tömt.

Doktor faller i funderingar. Det kan icke nekas att Idas plötsliga politiska trosbekännelse berört honom en smula löjligt, och han ser upp med en blick, där ironin ligger på lur. Den plötsliga sväng, som deras samtal tagit åt politiken, lämnar honom besynnerligt kall. De gängse finskt-nationela slagorden i den vackra bondflickans mun passa så illa där, tycker han. De skära skorrande in i hans uppfattning om hvad en vacker finsk bondflicka bör vara och verka fullt i den väna, idylliska synvinkel, hvori han sett Ida förut. Det är den förbannade modernismen som trängt upp ända till finska landsbygden och som vanställer ett naturbarns enkla tal. Det är demokratins infant terrible, som en dag skall växa öfver hufvudet på intelligensens och förnuftets världsordning!

Han blir allt kallare, så nationelt sinnad han än är, han kan icke förmå sig att säga ett vänligt ord till avslutning på samtalet, och han nickar endast stelt och högtidligt till Ida, som, utan att ana omstämningen hon vållat hos doktorn, niger gladt och skämtsamt och skyndar ut med kaffebrickan.

Doktor kan icke taga ihop med sitt arbete igen, han har blifvit störd, illa störd i sin stora, harmoniska fosterlandskärlek, och han är icke fri från att känna agg mot Ida, som ryckt honom ur den.

Han har blifvit så besynnerligt känslig för motsägelser, att de behöfva icke ens alltid uttalas af en

annan. Det är som om han burit dem inom sig sedan långa tider och som om de nu mognat i ensamheten på landet och började träda fram vid minsta tillfälle, pockande på att bli hörda. För några år sedan visste han alls icke af några sådana motsägelser. Han var lika själfallet en finne, som luften han inandades var Finlands. Men nu stötte honom Idas ord. Han är färdig tro, att det är hon som är finne, inte han.

Sedan gå hans tvifvel lös på hans egen och andras stora fosterlandskärlek, fast det är barockt af honom att alls lyssna till dem. Han ser så obehagligt nyktert på saker och förhållanden, dem han förut omfattat med rättroende patriotism.

Han har under beröringen med personer och förhållanden i Helsingfors omöjligt kunnat sluta ögonen till för att den äkta, finska fosterlandskärleken gick med aktier och obligationer i bakfickan och dref en långt ifrån menlös affärspolitik bakom den stora nationela skylten. Naturligtvis dref det andra partiet en likadan politik, han insåg godt att det en gång för alla så är världens gång, men ändå kände han sig ofrivilligt bedragen. Han hade tänkt så stort och skönt och ädelt om fosterlandskärleken och hade så länge fått göra det ostördt, att den osköna verkligheten, trots alla tvingande förnuftsskäl och försök att sluta till ögonen, verkade som en kall pust, hvilken kom hans rena kärleks låga att oroligt fladdra till

och visa honom tingen i en långt mindre vacker dager.

Han harmas åt det, han lider under det, han blir utom sig. Men faktum står fast, att också i det fattiga Finland är kärleken till fosterjorden en kärlek med beräkningar, ett begrepp som kan missbrukas och som missbrukas. Det är två söner, en finsk och en svensk, som täfla om att älska moder Finland, de gräla om hvem som håller henne kärare och hvem som skall få ärfva henne.

Han påminner sig de två soldaterna i Runebergs Lotta Svärd. Sönerna Svensk och Finne äro numera båda lika den öfvermodige, unge dragonen, bara att de icke behöft rymma ur striden och bara att de svälla litet mindre af spotskhet än han, fast de ha fickorna fulla med pengar. De skryta icke längre med dem hos marketenterskan, gunås, utan de sätta dem lismande och gudsnådligt in i ett patriotiskt företag, och ingen Lotta Svärd i världen kan säga om dragonen att han är en sämre son än Runebergs hjälte, den andre, fattige, som sårats i öppen strid. Tvärtom, — han är nyttigare, starkare, klokare — det är han, som numera leder fosterlandets öden, ty han har lärt behärska sitt öfvermod, förstår behandla sin gamla moder och drager försorg om hennes framtid. Den andre, — Runebergs hjälte — har spelat ut sin roll. Han är en fallen fantasiens kung, hvilken vid högtidliga ögonblick visas fram som ett hugstort exempel. Men alla inse länge sedan att hans saga är

endast en rörande anekdot från våra segrars och sorgers tid.

Doktorn reser sig häftigt upp och är så ond på sig, att han kan slå sig själf. Huru kan han låta en så tröslös bitterhet fara af med sig ens i sina tankar? Hvar kommer den ifrån? Är det intrycket af Idas ord om svenskan och de svenska herrarna, som så förmått förstämna honom? Å, han är ju från sina sinnen!

Han är ju själf en af det nationela partiets förklarade medlemmar; dess lösen: » bort med svenskan! » är honom ingen nyhet, han har hört den tusen gånger förut, men det är som om den aldrig bitit på honom förr. Det är som om det varit endast en öfverenskommen formel utan djupare betydelse, ett stridsrop, som han lärt sig att ropa utan att närmare tänka på dess innebörd. Han hade varit en girondist, som sjöng Marseljäsen med sansculotterna, viss om att hans parti skulle bli det, som behöll den förnuftiga ledningen hela revolutionen igenom.

Ja, — det är Idas ord, hvilka tynga och tära på honom! De ha låtit så sorglöst barbariska, så barnsligt hjärtlösa, så uppriktigt hårda och otvätydiga, att han ofrivilligt häpnat vid dem, fast de äro hans eget partis lösen, den han hundra gånger underskrifvit och bekräftat med hand och mun.

Det faller som fjäll från hans ögon, det är som om han nu först fått sina öron öppnade. Och det ljuder i dem:

»Han tycker för resten att vi mycket bra kunna vara utan hela svenskan i Finland. — Inte bry vi oss här på landet mycket om svenskan och de svenska herrarna!»

Hvarför sårade de orden honom nu? Det hade de aldrig gjort förut! Hvarför sårade de honom just nu? — För att de ljödo ur det finska folkets egen mun, med naivitetens öfvertygelse och rättframhetens omedelbara brutalitet!

I detsamma känner doktorn en besynnerlig harm såsom om han blifvit ovärdigt behandlad af en god vän, hvilken han litat på, med hvilken han delat ondt och godt och hvilken han älskat som sin broder. Det har aldrig förut fallit honom in att han, som kallat sig finne, som älskat sitt land högre än allting, som vuxit upp i det, som vill stanna här så länge han lefver och som aldrig sport en falsk ton i samklang med dess folk, — det hade aldrig förut fallit honom in att han kunde behandlas som en främling af första bästa inlandsbarn.

Och det faller honom icke heller nu in, — det är bara ett hugskott! Han är ju lika hemma här som de andra i gården, det är bara frukter af hans misslynthet, då hans arbete ej vill fortskrida, det är bara oförstånd af en öfvermodig, ung flicka, bara förstämning, framkallad af ledsnaden!

Men hvarför har han ledsamt? Bör han icke trifvas här midt ibland sitt folk? Bör han icke finna

sällskap hos det? Äro inte dess intressen hans och hans intressen dess?

I stället för att svara sig på den frågan, låter han sin blick flyga kring den tomma salen, hvilken han prydt upp för att göra beboelig. Han undviker instinktmässigt att tänka tanken ut, men känner likasom ett svalg öppna sig mellan honom och omgifningarna. Han är nästan gripen och börjar ofrivilligt gnola en strof ur Marseljäsen. Han har tidigare på dagen slagit upp några blad i den franska revolutionens historia, intrycket af hvad han läst kommer igen, när hans blick faller på det uppslagna stället, och han afbryter plötsligen strofen:

»Girondist!» säger han sig själf alldeles högt.

»Än sedan,» fortsätter han tyst, »låt vår lugna revolution försiggå! Jag är republikan, äfven jag, och den tiden kommer mycket snart då sansculotterna icke längre vilja drifva ut mig eller draga ner mig, emedan de nått lika långt som jag. Och det är vårt verk... den svenske sonens verk!» tillägger han stolt.

Men i sitt inre skäms han för att han, den förklaradt nationelt sinnade, kan hysa en så själf tillräcklig svensk tanke. Han har hittills i princip beundrat jakobinerna, ofta bjudit till att bli en af dem, men alltid stötts tillbaka af en osynlig hand. Nu vet han hvad den osynliga handen är för slag. Den är kastskillnaden, icke språkskillnaden, icke rasskillnaden! Den är de

förfinade vanorna, den uppodlade smaken, kunskaperna och det invecklade själslifvet! . . .

Samma hand har stött honom tillbaka hvar än han uppsökt jakobinerna. I Finland som i Sverige, i Danmark som i Tyskland. Det vet han af erfarenhet, ty han har tvingat sig på sina utrikesresor att taga del i politiska vänstermöten och försökt känna sig som en af massan, viss om att han varit en rätt-trogen demokrat. Men nu börjar den tron vackla hos honom. Han finner det löjligt att ertappa sig med alla en högermans bästa idéer, han vet icke hvarifrån de kommit och faller icke på tanken att verkligheten börjar reagera mot hans länge närda demokratiska fantasier.

VII.

Redan samma kväll tvingas doktorn af sin öfverhandtagande arbetsförmåga och misstämning att söka förströelse, där han kan få det, — hos jakobinerna. Han frågar Ida om hon tror att värdfolket gärna ser ett besök af honom i kväll, och när hon bara gör stora ögon öfver en sådan fråga, drager han om en stund sin svarta rock på och går genom den kalla tamburen till värdfolkets sida.

Värdinnan är redan förberedd på hans besök och tager emot honom med vanlig värdighet, — värdnighet, ville han kalla det. Unge husbond har strax efter middagen farit till Hankala, men är väl genast hemma, berättar hon och ber honom sitta i soffan.

Det kommer öfver doktorn en lust att visa sig riktigt från sin bästa sida, och han lägger an på en så litet skolad finska som möjligt och på en samtals-ton så naturlig och osökt som om han hade en gammal, rar professorsfru framför sig. Han talar om

sina egna angelägenheter, ty han har förnimmelsen af att det verkar minst konstladt. Han lyckas påminna sig en del skämtsamma ordvändningar ur Idas tal och ur hvad han läst på finska; saknar han ord någon gång så nickar han bara skrattande, såsom om han varit fullkomligt viss på att värdinnan mycket väl fattar hvad han menar.

Tack vare den metoden tinar värdinnans värdighet småningom upp, hon till och med skrattar medgifvande, när doktorn belevadt ställer sig själf och sin opraktiskhet i riktigt löjlig dager.

Ida har just hunnit bjuda den första koppen te med nybakadt varmt bröd, då det hörs bjällerklang på gården och unge husbonds häst stannar framför trappan. Han är icke ensam, det hörs på en främmande kurirklocka och på rösterna ute i farstun. Värdinnan ger sig min af att icke märka det, men Ida trycker nyfiket ansiktet mot rutan, stirrar ut i halfmörkret och annonserar med en stämman, som icke är alldeles fri, från en viss främmande klang:

»Jag tror det är Hankalahästen . . . Aakusti hämtar främmande, faster!»

»Nå, det är ju bra,» svarar hon lugnt, »så får doktorn göra bekantskap med våra sockenbor.»

Ida skickas ut i farstun med ljus för att taga emot de främmande, men värdinnan vänder sig knappast i sin stol, när hon med en slug, liten blinkning säger till doktorn:

»Hankala Manda och Aakusti, ni förstår, de äro så innerligt jämnåriga och på allt vis goda vänner...!»

Om en liten stund rullar ett litet rödt bylte in genom tamburdörren. Det är Hankala Manda, som är klädd i rödt, har högröda kinder och brunrödt hår. Ett par pigga, bruna ögon se skälmskt på doktorn och med afsiktlig vördnad på värdinnan, en liten rund hand räcket dem båda i tur och ordning, och en doft af eau de Cologne slår doktorn i näsan.

En kvittrande, skrattbruten stämman har rysligt mycket att säga om ingenting, den välmående, mjuka figuren låtsar frysa, gnider sina händer, men befinner sig egentligen i ett tillstånd af utmärkt välbefinnande och hemlig, fnissande uppsluppenhet.

Herr Aakusti Harvanens räkellater ha fått en släng af moderns värdighet, han ser mycket likgiltig ut och hans rörelser ha något af sengångarens styfhet i sig. Han bjuder pliktskyldigast doktorn på tobak, men hans frånvarande blick säger alldeles tydligt att han har mycket viktigare saker för sig i tankarna.

De två ha kommit åkande tillsammans i unge husbonds lilla kappkörningssläde, hon inuti, han på bocken. Hankalahästen har dragit endast drängen, som är med för att åka Manda hem igen, när hon fnittrat och pratat nog på Monola.

Doktorn har lämnat rum i soffan för Manda, men hon vill icke för sitt lif sätta sig där. Det är icke en plats för en ung flicka, påstår hon, och unge

husbond tillägger förklarande, att det är något skrock om att flickor bli ogifta om de sitta i soffor och spela gamla i förtid.

»Nå, då så...»

Doktorn tager igen sin plats och försöker känna sig så hemmastadd som om han aldrig varit i annat sällskap än detta, där man fnittrar och myser mera än man talar och där umgängets största hemlighet tycks bestå i att afbryta en sats i midten, men lika fullt så, att de andra förstå fullt hvad man vill säga. Doktorn lägger också märke till att det icke är mycket invecklade och svårförstådda saker man vill säga, utan att det mest rör sig om fästmör och friare och frieri och kärlek.

Man bryr Manda för den och den länsmannen, man säger namnet på någon stadsherre och ler menande, hvilket allt är nog för att förmå de högröda kinderna antaga den ännu högre färgen af en rädisa, medan den lilla klotrunda, mjuka gestalten håller på att kikna af skratt och visar upp en förvånansvärd spänstighet. Den är stadd i en oafbruten elasticitetsutveckling, alldeles som en splitter ny gummiboll, hvilken skall lägga sig till ro på ett hårdt golf, eller som om den åkte fram i en kärra utan fjädrar på en knagglig och stelfrusen väg.

»Det måtte vara hälsosamt,» tänker doktorn ofrivilligt.

Under inflytandet af Mandas munterhet stiger stämningen. Allt hvad värdinnan säger är utmärkt

lyckadt, till och med unge husbond ger det sitt gillande genom att le lite tydligare, men till verkligt skratt går hans leende icke upp. Icke ens då Manda har som allra roligast och doktorn breder ut sin mun till ett stort skratt, som har det felet att icke höras utan bara synas.

Men så snart Ida kommer in med tebrickan till de nykomna får unge husbond verkligt roligt. Då blir det ljud i hans skratt och mäg i hvad han säger. Det undgår doktorn, som är dålig observatör, men det undgår ingen af dem, som hans munterhet rör närmare. Och när unge husbond förtroget lägger sin arm om Mandas stolkarm och hviskar henne någonting i örat, få de båda så hejdlöst roligt, att värdinnan måste vända sig om och se på Ida.

Ida står med nedslagna ögon och allvarligt ansikte framför de skrattande, hållande tebrickan i ödmjukt böjd ställning emot dem. Manda tager påfallande långsamt för sig och unge husbond låtsar knappast märka att han gör det, när hans tur kommer. Han stannar med en sockerbit i fingrarna länge och väl öfver tekoppen innan han låter den plumsa i och ådagalägger på allt vis att Ida bara är en tjänstemaskin för honom. Icke ett ögonkast växlas mellan dem, men det ligger i luften en spänning så stark, att också doktorn får en förnimmelse af den och kastar en nyfiken blick på den vackra tjänarinnan.

Han undrar tyst öfver att hon så helt kan vara tjänarinna. Det ser ut som skulle det aldrig komma

i fråga att hon kunde räknas till sällskapet, och som om hon själf vore den första att erkänna det. Doktorn gör en liten reflexion om den stora skillnaden mellan tjänstefolk och husbondfolk hos bönderna, hvilken är minst lika stor som hos ståndspersonerna. Mycket större, rättar han sig, ty en släkting skulle aldrig i ett bildadt hem intaga en sådan ställning som Ida i detta.

När hon bjudit te, ratar hon långsamt på sig och går ut i köket, stillsamt och undergifvet, men ingen annan än doktorn tror på den undergifvenheten, ty de andra i sällskapet gifva hvarandra en menande blick när hon gått, unge husbond kastar vårdslöst på hufvudet och Mandas fnitter blir hetsigt och nervöst för några ögonblick.

Strax därpå kommer Ida in igen med toddybrickan, men doktorn afböjer grannliga unge husbonds öfvertalningar att göra sig ett glas i ordning. Han skyller på sin hälsa och på sina studier. Unge husbond låtsar gilla skälen, brygger sig ett duktigt glas ensam, skålar med Manda och bjuder sedan till att glömma att doktorn alls finns i sällskapet.

När doktorn vänder sig med en anmärkning till honom, får han endast en flyktig, stel blick till svar och några otydligt frammumlade ord, hvilka dock säga tydligt, att herr Aakusti Harvanen kan reda sig särdeles bra utan doktors vänlighet och alls inte är angelägen om hans närmare bekantskap. Det kan doktorn läsa om och om igen i hela hans väsen; det

sårar honom, såsom det sårat honom tidigare, men den ideala folkvännen tager snart igen makten och stiftar fred. Doktorn låtsar som om han icke märkte unge husbonds fränstötande hållning och tvingar sig se mycket vänlig ut.

Han förblir tyst och anspråkslöst sittande i sitt soffhörn, ler godmodigt och tjänstgör som ett beskedligt och oskyldigt vittne till herr Aakusti Harvanens framgångar hos den runda Hankala-Manda. Någon gång skjuter det upp som en halft harmsen känsla hos honom öfver att det lilla sällskapet tycks taga hans tillbakadragna, men fulländade sällskapstakt för en alldeles naturlig hållning, sådan som tillkommer en främling, hvilken får äran vistas hos dem och deltaga i deras små nöjen. Men i samma ögonblick bemästrar han sig, finner sig narraktig i sina pretentioner på att bli uppskattad af den landtliga egoismen och återvinner genast sin öfverlägsna jämvikt.

I alla fall beröra honom kvällens erfarenheter egendomligt oangenämt. Han hade ofrivilligt tänkt sig intagande ett slags hedersplats, när han tillbringade en kväll hos sitt värdfolk. Det gör han också så till vida som soffan är till för honom ensam, men han har fantiserat något om att han skulle leda samtalet och de andra vördnadsfullt lyssna till den lärde Helsingforsdoktorn, hylla honom med miner och åtbörder och opåtaladt skänka honom den höga undantagsställning, som honom med rätta tillkom här i detta sällskap.

I stället är det nu hans roll att beskedligt följa med en kurtis af allra enklaste slag, att då och då växla några otroligt banala anmärkningar med den i länstolen tronande värdinnan, och framför allt att icke låtsas märka att han är tillbakasatt. Han känner att det skulle göra sällskapet en tyst glädje om de observerade detta, och den vill han icke unna det.

När allt kommer omkring är det hans eget fel, som icke genast i början angaf tonen och intog den ordets och vetandets maktställning, som de säkert skänkt honom, bara han vetat taga den genast. Nu är det för sent, inser han, men gör ändå ett halft förtvifladt bemödande att leda samtalet från kurtisen på fosterlandet och dess lifsfrågor. Det förskaffar honom en undrande blick från Manda, ett förnuftigt ögonkast från värdinnan, förkrossande likgiltighet från herr Aakusti och ett besväradt stillatigande från allihop gemensamt.

Doktorn ger icke tappt genast. Han hugger i helt och hållet utan öfvergångar, alldeles omedelbart följande sina tankar, med en fråga om folkupplysningsarbetet fortskridit raskt här på orten och om landtdagsmannavalet senaste höst väckt lifligt intresse och deltagande.

Manda vet icke huru hon skall upptaga det plötsliga afbrottet och ser frågande på de andra. Unge husbond får plötsligen sitt djupt bekymrade uttryck igen och blickar hälften oroligt på sin mor som om hennes svar skulle intressera honom mycket, ty det

tycks icke falla honom in att själf gifva något sådant på den framställda frågan.

Värdinnan skrufvar sig ett tag i stolen såsom om hon känt sig förlägen, får ett plötsligt intresse för lampan som osar en smula och svarar med nedböjdt hufvud och blicken fäst på lågan under kupan:

»Nog ha de ju en folkskola här i socknen, och den har funnits här länge, men inte vet jag någonting om något annat folkupplysningsarbete.»

Unge husbond nickar bifallande till moderns svar, men han vet mycket väl att hon helt nyligen vid sockenstämman bestämdt afslagit att bidraga till en andra folkskola, som skulle placeras i den del af socknen, där Monola ligger. Så nog har hon reda på att det arbetas för folkupplysningen, alltid.

Doktorn upprepar något litet nedslagen sin andra fråga om landtdagsmannavalet väckt mycket intresse.

»Visst ha vi ju läst om det i tidningarna, och folk har också pratat litet om det, men inte ha vi kommit oss att taga någon del i det. Jag tänker att de nog välja oss förutan. Inte rör det oss mycket. Vi ha förut kommit till rätta utan att välja landtdagsman, och jag tänker vi också ska göra det här-efter.»

Unge husbond ser icke ut som om han vore alldeles af sin mors åsikt, men då Manda i detsamma vänder sig till honom med någon hjärteangelägenhet, som hon hviskar lågt och hemlighetsfullt, lämna hans

tankar genast det politiska gebitet, och lutad nära till henne tager han igen upp kurtisen, som doktorn hållit på att afbryta med sina allmänna intressen.

Doktorn får fatt i albumet och granskar noga dess åtta fotografier af karlfolk i helgdagsrockar och fruntimmer i schaletter och hattar. Resten af albumet upptages af lyckönskingskort med bibelspråk, kors och små änglar.

Med det lyckas han fördrifva tiden tills Ida kommer in och dukar bordet för kvällsvarden. Det afbryter kurtisen, Manda och unge husbond draga sig litet längre ifrån hvarandra, värdinnan ger Ida några order, och doktorn är glad åt att hans besök närmar sig sitt slut. Det blir ingenting af samtalet, ty doktorn har beslutat att icke vidare spilla krut på kråkor, och kråkorna ha heller ingenting att förmåla. Tigandet skulle bli tryckande i ett annat sällskap, men här håller man icke så ofantligt strängt på underhållning utan pauser. Värdinnan själf tycks finna tystnaden helt behaglig.

Det blir en bastant kvällsmåltid med brännvin och öl och delikatesser i bleckburkar, hvilka bevisa att man vill undfägna doktorn — eller Manda — efter mer än landtliga kraf, men doktorn förstår icke rätt att gifva akt på öfverflödet. Nu är det värdinnans tur att ha spillt krut på kråkor. Hon ställer framför honom burkarna, den ena efter den andra, men när han bara tager för sig utan att yttra ens den allra minsta förvåning, måste hon göra honom uppmärksam

på att hummer och anjovis icke växa på granarna i Monola utmarker.

»Det här är sådan där stadsmat, som Aakusti kantänka hämtat hit ut på landet. Men vi förstå oss inte på det själfva, utan det är bara för våra främmande.»

Det protesterar Aakusti kraftigt emot genom att tömma halfva hummerburken på sin tallrik. Han ler satiriskt och säger med udd:

»Doktorn har nog mycket bra reda på att de här kräftorna inte fångas i Likolampi...»

Det föranleder doktorn, som förgäfves sökt efter en anknytningspunkt i samtalet, att falla in med ett litet föredrag om hummerfångsten och dess betydelse för befolkningen vid Nordsjökusterna. Han är långt ifrån hemma i sitt ämne, som icke är vidare estetiskt, men han vill vara lärorik och upplysande och därför drager han hastigt en sens moral af det han berättat, och den är att Finlands befolkning är mycket på efterkälken, då det gäller att tillgodogöra sig naturens gåfvor. Naturen har visserligen kargt utrustat vårt land, säger han i tidningsstil, — har icke öst ut öfver det sitt ymnighetshorn, omskrifver han det till ändå högre katederstil, — men så veta vi icke heller det minsta att taga vara på de skatter hon bjuder oss. Till exempel bären! Huru många hundra tusen mark låta vi icke hvarje sommar gå oss ur händerna genom att lämna bären kvar i skogarna, i stället för att plocka och exportera dem! Doktorn blir varm för

bären, talar upp sig till en formlig hänförelse för dem, och kallar dem för en nationalrikiedom, som vi icke bry oss om att taga vara på, utan låta förfaras.

De andra bli icke lika varma för bären. Unge husbond tillåter sig till och med ett skämt om dem, så att Manda ej kan hålla sig för ett lustigt fnissande, hvilket hon dock genast kväfver med stor själsstyrka. Vårdinnan förhåller sig alldeles likgiltig för bärens upprörande öde. Det blir ingen diskussion om dem såsom doktorn önskat, de få gärna förbli och ruttna i skogarna, och doktors nationalekonomiska flykt ändrar så att vårdinnan trugar honom smäckfull med mjölstark äggpannkaka.

Efter den är han icke längre mäktig någon flykt alls och har åtminstone för i kväll totalt förlorat lusten att verka höjande på sin omgifning. Han har små samvetskval öfver det, han förebrår sig det som en försummad plikt, men gent emot värdfolkets praktiska flegma och verkningarna af äggpannkakan är han fullkomligt maktlös. Han blir den förste, som bryter laget, han säger ett slags harmset tack för kvällens nöjen och går in till sig.

När doktorn fått lampan tänd, vill han sätta sig till sitt arbete, men det tränger sig en mängd tankar på honom, hvilka alls icke höra till den gängse modernismen i den franska konst- och litteraturriktningen, utan hvilka tvärtom rota i den allra närmaste omgifningen.

Doktor Udde faller i smärtsamma, bittra betraktelser öfver odalbonden Paavo och öfver det finska folket. Han har alldeles förlorat tron på dess ofelbarhet, på dess kolossala fonder af obrukad andlig kraft och på dess himmelsstormande vilja att vakna och intaga sin plats bland nationernas tal. Det är upprörande, att han gör så, men han kan icke hjälpa det. Ty om det sällskap han lämnat nyss verkligen representerade blomman af den urfinska befolkningen, bondearistokratien, så hvad hade han väl då att vänta af de lägre lagren?

I detsamma går ett klart ljus upp för honom, och det lyser hoppfullt öfver hans själs plötsliga mörker. Det är Runeberg, hvilken nu som alltid är till hands med sin stora syn på tingen och sin djupa kännedom af sitt folk.

Var det icke den fattige, okunnige bonden, som han besjungit? Hvarken Molnets broder eller Torpflickan voro några välmående gårdsbönder, utan fattiga, obetydliga ödemarksbor. Där och endast där, endast i de djupa leden fanns den stora, äkta, gamla finska andan kvar. Det är de, som utgöra folkets kärna och mäg.

Doktorn kan sedan barndomen sin Runeberg utantill. Sedan helt liten har han lärt tro på sitt finska folk som på ett stort, allestädes i landet närvarande ädelt element, som fryser och svälter och segrar tillika, fast han icke gjort rätt klart för sig hvori de segrarna

numera bestå. Men ett vet han — Molnets broder och Torpflickan lefva än undanskymda i ödemarkens djup, ty de kunna aldrig dö. Den öfvertygelsen har han hela sin ungdom lefvat sig in uti, insupit med luften i hemmet och upptagit i sitt blod.

Verkligheten, den fantasilösa och ofullkomliga, har flera gånger hjärtlöst försökt nedslå honom, men han har tagit dess anfäktelser som ett nödvändigt ondt, hvilket följer med lifvets skola, såsom ett slags pröfning om ens mod och ens tro skulle stå bi i alla fall. Och det har han gjort hittills! Han är uppfostrad till att se bort från lifvets små sidor för att desto säkrare kunna hålla dess stora mål i sikte, och denna uppfostran är hans största skatt. I detta nu inser han det klarare än någonsin och tackar i tankarna tyst sina föräldrar för den kraft de gifvit honom med den.

I morgon dag skall han taga itu med att uppsöka Molnets broder och Torpflickan. De måste finnas någonstans här i närheten, och de skola fullkomligt återupprätta hans tro, hvilken ett svagt ögonblick hotat svika honom.

Han går fram till fönstret och ser ut i den hvita natten. Men där kommer en beklämning öfver honom, det är som om han vore begrafven i all denna snö och som om han omöjligt kunde komma ur den, den hindrar honom, stiger honom upp öfver knäna, tvingar honom att hållas kvar, där han är. Han betänker plötsligt att hans upptäcktsfärd efter originalen

till Runebergs hjältar kan bli mycket tidsspillande, att han nu borde på allvar skriva sin disputation färdig i stället för att fantisera. Han har ju sin tro likafullt, och det är alls icke sagdt att hans expedition medför direkt uppmuntran. Han kommer ihåg ett besök, som han nyligen gjort i en torpstuga, en förmiddag då han pröfvade sina nya skidor, men det gaf honom inga nya, storslagna sidor hos folket som behållning, tvärtom hade torparfolkets bemötande varit ganska sträft. Nej, han skulle betrakta och fatta folket med sin inre, stora syn som Runeberg, och det kunde han godt göra här hemma.

Två slädar köras fram till trappan. Unge husbond stufvar in Hankala-Manda i sin lilla snäcka, sätter sig själf grensle bak på hundsfotten och åker i väg. Hankaladrängen följer halfsofvande efter i den andra släden.

När doktorn tänker på deras kurtis blir han alldeles nykter. Han går beslutsamt till sitt arbetsbord och skrifer flera sidor färdiga, innan unge husbonds bjällra återigen klingar på gården och talar om att han är hemkommen. Det är redan midnatt och doktorn går till ro, ganska nöjd med kvällens arbete.

VIII.

Det har följt ofrid och split till Monola med doktor Udde. Icke en öppen missämja med ordentliga utbrott, utan en dold, lömsk fiendskap, hvilken ligger på lur och endast ger akt utan att yppa sig i några handgripliga gärningar.

Unge husbond har, sedan doktors installation och hans ofta upprepade finska språköfningar med Ida, afbrutit sitt gamla förhållande till henne utan att yttra så mycket som ett ord till förklaring. Att det är brutet ser Ida på allting, på unge husbonds ovänlighet och afsiktliga förbiseende af henne, på hans fjäsk för Hankala-Manda och icke minst på moderns, Monolavärdinnans, hållning.

De första dagarna har Ida ingenting låtsat märka, men när Aakustis ovänlighet fortfar, stelnar det också inom henne. Hon är redan förut van vid hans litet konstiga lynne, men det har icke händt att en missämja mellan dem räckt mer än några dagar, ty Aakusti har alltid insett att han haft orätt, alltid ångrat

sitt hårda hjärta och alltid varit den, som gjort början till att återställa det gamla goda förhållandet mellan dem. Nu är dock mer än en vecka förgången under tystnad och en känsla af växande harnesk. Aakusti blir icke färdig med sin ånger, men hans besök på Hankala bli allt tätare. Och i går var Manda här för första gången ensam, hvilket är inledningen till en hel rad likadana besök med likadan kurtis, som Ida måste bli vittne till, och en likadan hemföljning från unge husbonds sida.

Allt detta skulle dock gå an om icke gamla värdinnan vore. Hon är det värsta af alltihop, ty hennes skadeglädje är så förödmjukande, så innerligt tillfredsställd och illa behärskad, att Ida måste göra våld på sig dagarna i ända för att icke fela i vördnad mot sin faster och matmor.

Med unge husbond är det icke så farligt, det vet hon godt. Han må gärna göra sig till för Manda, gärna vara hård mot henne själf, — det är alltsammans bara den renaste svartsjuka! Han måste visa sitt öfvermod för Ida, förstås, och sin framgång hos Manda för modern och doktorn. Men Ida är alldeles obekymrad för den rivalen. Aakusti har hundra gånger hjärtligt skrattat ut Manda inför Ida, och den flicka man skrattat ut inför en annan, den går man inte och förälskar sig i. Och se förälskad, det måste unge husbond vara för att vid sina år och med sin förmögenhet gå och gifta sig!

Jo, unge husbond är svartsjuk, det har Ida mycket lätt för att inse, och den han är svartsjuk på, det är doktorn.

Under den tidiga morgonens bestyr leka hennes tankar med både unge husbond och doktorn, men det är besynnerligt lugna, själfmedvetna tankar. Hon nästan lyckönskar sig till att doktorn kommit hit, ty att han så mycket sysselsätter sig med henne är alldeles så som hon vill ha det. Hans blotta vänlighet mot henne har redan framkallat Aakustis färdiga svartsjuka, — hvad skall det inte bli om hon riktigt vill drifva leken till sin spets? Då stannar det inte vid bara tyst ovänlighet från Aakustis sida och vid besök på Hankala, då bryter det nog lös i förebråelser och annat godt, och allt det andra goda har hon nu i reserv, färdigt att användas, när fasterns triumf är som störst och hennes skadeglädje som högljuddast, just då, när gumman riktigt helt vaggat sig in i öfvertygelsen att Aakusti för alltid afstått från alla tankar på Ida.

Hon har ännu ett skäl att vara nöjd: doktorn ser ut att vara en riktigt hygglig och välvillig herre, som säkert aldrig skall göra henne någonting för när, äfven om hon än så mycket hyllar sig till honom och lyss till hans vetande. Själfva det sätt, på hvilket han behandlar henne, utestänger all tanke på kärlek, Gud ske lof! Ida har föga eller ingen erfarenhet af stadsherrar, men så mycket manfolk äro

de väl ändå, att hon förstår läsa i deras blickar och döma af deras sätt och deras ord.

Allt detta tillsammans gör att hon glömmet hela förödmjukelsen, som Aakusti låtit henne vederfaras i går, när hon bjöd Hankala Manda te och han låtsade ha så mycket ömt att säga denna. Liksom hon ej godt kunnat se i hans ansikte att det icke fanns ett spår af allvar i alla hans bemödanden! Likasom hon icke kunnat höra på hans skratt att det var konstladt och gömde hela det elaka öfvermod, som hon så väl kände till, men som han aldrig vågat visa Ida, sedan de blefvo vänner!

Stackars Manda! Hon skulle allt bli illa be-
dragen om hon litade på de vackra blickarna Aakusti kastade till henne, ty de kommo bara från ögonvrårna! Det är inte hvarje flicka gifvet att få hans blickar att glimma på det rätta sättet. Det är hennes, Idas, hemlighet, och den lär hon icke ut. Det skall mera till för att nå det, än att vara rund och rödhyllt, lukta eau de Cologne och fnissa som om det roliga satt uppe i näsan.

Ida gör sig ingen stor brådska med att avsluta städningen i salen fast klockan närmar sig nio och doktorn endera ögonblicket skall komma ut och vilja taga den i besittning. Hon har under en god halftimme gått omkring i det stora rummet med sopskyffel, damtrasa och kvast, medan den sprakande furuvedsbrasan i kakelugnen småningom brunnit ned i glöd och i förening med morgonsolen ute allt

mer smält isblommorna på fönstret efter den kalla natten.

Doktorn hade sina vanor, han. När Ida den första morgonen trädde in till honom med kaffet i rummet, där han sof, vaknade han helt bestört, gnuggade sig i ögonen, satte sig upp i sin broderade nattskjorta och brast sedan ut i skratt. Han hade trott sig förflyttad till sina barnaår, sade han, — det hade inte sedan dess händt att han druckit kaffe på sängen. När Ida då helt brydd frågade honom huru hon skulle göra med morgonkaffet, efter han icke ville ha det på säng, såsom hon visste annat herrskapsfolk brukade det, svarade han skämtsamt, att han lämnat herrskapsvanorna längesedan och brukade stiga upp först som annat folk och klä sig, innan han drack kaffe. Men om hon nödvändigt ville väcka honom om morgnarna, så var det nog om hon kom och tände morgonbrasan hvarannan dag — kaffet skulle han dricka senare inne i sitt arbetsrum.

Nu håller han som bäst på därinne att ösa öfver sig iskallt vatten med en stor svamp, — det är hans sätt att börja dagen. Vanliga människor akta sig för att förstöra den härliga sängvärmén, som hänger i så behagligt ännu länge efter det man stigit upp, men doktorn hade sina vanor, han. Ida hör huru han ryser, när det kalla vattnet droppar honom utför ryggen, och hon kan inte annat än skratta åt stads-herrarnas bakvända vanor. När man badar, så skall man gå i bastu och tvätta sig i varmt vatten,

vet hon, och när man går i bastu, skall det ske om kvällen, förstås. Men doktorn gör alldeles tvärtom, han tvättar sig med iskallt vatten om morgnarna, han.

Han får naturligtvis gärna göra som han vill, men nog hade hon lust att gifva honom ett godt råd. Det måste ju vara lifsfarligt att alldeles mot naturens ordning i smällkalla vintermorgonen, när man knappast för kylans skull hade lust att tvätta händer och ansikte en gång, skölja hela kroppen och taga ifrån sig värmen, som man så bra behöfver. Det är bara herrskapsfolks dumbheter, och Ida kan icke förstå att en så klok man, som doktorn annars visade sig vara, likafullt har så upp- och nervända vanor.

Och så de där gymnastikredskapen! Ida stöter till dem med foten, där de stå i kakelugnsvrån. Hon har redan genom doktorn själf fått reda på att de äro gymnastikredskap och inga religiösa konster. Men hvad ett gymnastikredskap tjänar till, det kan hon icke få klart för sig. Hon har sett doktorn svänga och vrida sig med dem mer än en gång, men hvarje gång har hon måst vända sig bort för att dölja huru löjligt hon tyckte det var.

En fullvuxen karl borde ju kunna reda sig utan leksaker, anser hon, i synnerhet när leken med dem är så tung att man pustar och svettas under den. Om det bara är för att bli varm på det kalla morgonbadet, så kunde ju en klok människa företaga sig något nyttigare, till exempel ett lika tungt arbete, i

stället för att lägga tid och krafter på en lek, som hon skulle skämmas att bli ertappad med. Men doktorn skäms inte, — tvärtom, han är riktigt stolt öfver att kunna lyfta de tunga järnvikterna på det allra konstigaste viset, just så, som en riktig människa aldrig skulle hitta på att lyfta dem. Och lika tokigt bär han sig åt med järnstafven. Hvad det tjänar till orkar hon inte grubbla öfver, men hon skall en gång rent ut fråga doktorn om det.

I detsamma kommer han själf ur sitt rum, huttrar af köld, gnider händerna och nickar god morgon till henne och börjar som vanligt med stora steg gå af och an i rummet. Han ser så viktig ut och är så upptagen af sin promenad, att Idas fråga, som hon skulle framställa rent ut till honom, fastnar henne i halsen, därifrån hon sedan långsamt sväljer ner den, allt medan hon rör om eldbränderna i kakelugnen för att påskynda förkolandet och få stänga spjället. Det faller nämligen aldrig doktorn in att stänga det. Han skulle helst se att värmen rök ut genom skorstenen och salen blef lika kall som hans sofrum, där han inte för sin död låter elda oftare än hvarannan dag, emellanåt bara hvar tredje.

»Hvad funderar Ida på?» frågar doktorn, när han ser henne stå och stirra i glöden.

»Inte tänker jag på någonting,» urskuldar hon sig med riktig ifver, såsom vore hon flat öfver att bli ertappad med funderande.

»Nå nå, — det vore ju inte så rysligt farligt, om Ida tänkte på någonting,» svarar doktorn skrattande och stannar framför henne.

»Nej... ingalunda...! Jag ville bara få stänga spjället, så hämtar jag doktors kaffe.»

Men doktorn skyndar icke på sitt morgonkaffe i dag, han stannar bredvid Ida och inleder ett mera på sak gående samtal genom att fråga om unge husbond har goda utsikter hos Hankala Manda.

Ida hör upp att röra i glöden, eldgaffeln stannar midt i en hög kol, som brinner med blå låga, hon tycks besinna sig innan hon svarar och har lust att se på doktorn, om han gissat något, men vågar icke lyfta sin blick för att ej förråda sig. Därpå svarar hon onaturligt naturligt:

»En stor gårds husbonde har väl alltid goda utsikter hos kvinnfolk, vet jag.»

»De se mig just ut att vara skapade för hvarandra,» tillägger doktorn.

Ida svarar icke. Eldgaffeln börjar igen sitt arbete, och doktorn går ett slag genom salen. Han är utvilad och vid godt lynne, han kan ej hålla sig för ett litet skämt, hvilket skall smicka Ida.

»Om jag vore i Idas ställe,» säger han, »så skulle jag taga unge husbond för min del och bli värdinna på gården.»

Ida drager med ett ryck eldgaffeln ur kakelugnen, så några glödande kol följa med och falla ner på golfvet. Hon böjer sig hastigt ned, spottar på sina

fingrar, griper kolen snabbt och slänger dem skickligt tillbaka i ugnen. När det är gjordt, reser hon sig upp och är eldröd i det vackra ansiktet. Doktorn finner hennes rödnad helt förklarlig, som följd af hettan och anar alls icke hvilken känslig punkt han vidrört. Men Ida drager igen spjället och skyndar ut alldeles förvirrad öfver att ha blifvit genomskådad så snabbt af den främmande doktorn. Ty när han gjorde det så i en handvändning, så hade naturligtvis gårdsfolket länge sedan hennes hemliga sträfvanden klara för sig, hvilka hon trodde sig ha doldt så utomordentligt väl.

Den upptäckten gör henne så utom sig, att hon i köket fumlar med kaffekannen och slår ut en del af dess innehåll. När dess svarta floder rinna ut öfver den heta järnhällen, uppstår ett sådan helvetiskt fräsande att värdinnan kommer ut i köket och frågar hvad som står på. Ida får snubbor, och utom dem en mycket lång blick samt en försmädlig fråga, om doktorn gjort henne kollrig i hufvudet nu redan på morgonkvisten, efter hon slarfvar så till vägs.

Summan af saken blir att nytt kaffe måste kokas, och att doktorn får det först efter en half timmes väntan. Ida ursäktar sig, när hon bär in det till honom och ser så ångerköpt ut att doktorn måste uppmuntra henne med ett broderligt tag under hennes runda haka. Han vet icke själf huru han kommer sig till den närgångenheten, men när den är gjord är han helt stolt. Det är som hade det varit ett man-

domsprof, lika godt med att han lyft sina järnvikter tio gånger efter hvarandra på utsträckt arm.

Han är alls icke blind för den blick af skälmsk förvåning, hvarmed Ida svarar på hans lilla tilltag. Det har icke varit henne någon förolämpning såsom han i sin finkänslighet det första ögonblicket förmodat, utan tvärtom ett närmande, hvilket hon likasom väntat på, förefaller det honom. Han är smickrad, och Ida är smickrad, och de småle och byta blickar, till dess Ida sedesamt och hurtigt försvinner i tamburen och doktorn får dricka sitt morgonkaffe i fred och ro.

IX.

Doktorn har icke lämnat idén om att vädja till de djupa leden med sin fosterlandskärlek. En dag när Ida kommer bärande in middagsmaten till honom, stannar han fundersam framför henne och frågar om hon tror att husbondfolket hade någonting emot att han sammankallar socknens ungdom och andra intresserade här i denna sal för att åhöra ett föredrag, som han ämnade hålla.

»Nej, det ha de väl inte,» svarar Ida och ser spörjande på honom. Hon vet att ett föredrag är någonting liknande en predikan, att unga studenter hållit sådana någon gång förut här i socknen, men att de varit ganska tråkiga och rört sig om ting som inga andra än socknens herrskap brytt sig om. Därför tillägger hon afrådande:

»Men det finns så litet herrskap här i socknen och de bo så långt ifrån, på andra sidan kyrkan.»

»Det är alls inte min mening att hålla föredraget för herrskap, tvärtom, det är för menige man, för Ida

och för alla, som vilja veta något nyttigt och lära förstå tidens sträfvanden.»

Ida är mycket smickrad, förstås, hon vill så gärna ha reda på tidens sträfvanden en liten smula, men hon tror likafullt att doktorn måste hålla sig till herrskapen för att få åhörare efter sitt sinne. Fattigt folk hade andra ting att tänka på än tidens sträfvanden, och fast kanske unge husbond och några andra, som varit i skola, kunde förstå doktors föredrag, så tänkte han väl inte på allvar vända sig med det till menige man?

Doktorn blir ifrig och uppprepar i mycket tydliga ordalag, att han alls icke bryr sig om herrskapsåhörare, utan bara om de okunniga, men vetgiriga. Ida ser på honom förvånad och säger skrattande:

»Man brukar inte här i vår del af landet hålla föredrag för torpare och inhysingar. Senaste gången man höll ett sådant här, uppmanade visst prästen menigheten i kyrkan att gå och höra på studentens visdom, men alla tänkte naturligtvis, att det inte var någonting för dem, utan bara för folk, som gått i skola och förstodo något. Inte heller ville de tränga sig fram och taga bort platserna för de andra.»

»Ja, men jag skall hålla mitt föredrag just för de olärda, jag,» vidhåller doktorn envist.

»Kanske de skola förstå det,» säger Ida beskedligt.

»Ja, det kan Ida vara viss om att de skola göra. Och jag får naturligtvis husbondfolkets medgifvande

att hålla det här i salen. Den är ju stor nog, och hit ryms fler än Monola gårds underhafvande, eller hur? Nu skall Ida tala om min afsikt både för gårdsfolket och för torparna och grannarna. När jag nästa söndag låter lysa i kyrkan, så tänker jag att jag skall få tillräckligt många åhörare.»

»Nog skall jag tala om det för alla jag träffar. Men jag tror det är bäst att doktorn vänder sig till unge husbond och talar med honom om saken, för värdinnan är väl inte riktigt med om sådana nya företag. Hon är inte vidare för folkupplysning och sådant där, ser ni, och det kan ju också vara lite för nedlåtande att bjuda hela socknens folk hit för att förstöra det målade golfvet med järnskodda klackar och våta fötter.»

Den invändningen hör doktorn alls icke på, han låter Ida gå, stadgar sig i sitt beslut om föredraget och strax efter middagen tar han de några stegen öfver till värdfolkets sida för att tala med unge husbond.

Han gör det icke alldeles utan själföfvinnelse. Unge husbonds hållning har just icke varit så älskvärd och tillmöteskommande som doktorn kunnat önska det, han har längesedan afstått från tanken att omstämman unge husbond, och det skulle aldrig fallit honom in att uppsöka denne om ej det skett för ett mål, inför hvilket hans eget obehag måste vika. Nu går han med stram uppsyn och dröjande steg genom farstun och kommer in i värdfolkets matsal

eller salong, där han hör skratt och högljudda röster ur ett inre rum. Han träffar värdinnan och säger att han har ett ärende till unge husbond. Hon ger honom en frågande och nyfikna blick, skyndar sig icke att kalla ut herr Aakusti utan visar med hela sin tunga plastik och mimik att hon vill veta hvad det är för ett ärende doktorn har.

När doktorn ej gör min af att säga henne det, fast hon stannar än en gång på vägen till unge husbonds rum och ser än en gång på honom, så får hon ett såradt uttryck, suckar ett tag och försvinner i rummet bredvid matsalen. När dörren öppnas ser doktorn mycket rökiga konturer af bohag och ett fönster i fonden, samt hör kortlappar smällas i bordet.

Unge husbond kommer snart ut ensam, — modern har haft den stolta takten att icke följa med, efter doktorn ej ville vända sig till henne med sitt ärende.

De möta hvarandra med blickar, som ej just tala om djupare sympati, och unge husbonds är litet grumlig och rödsprängd efter de glas portvin, som höra till kortspelet.

Doktorn är icke nyfiken, frågar ej ens om han har främmande inne hos sig, fast det kanske kunde höra till saken. Han framför stående sitt ärende om salen, tilläggande att han redan förut diskuterat saken med Ida, som rådt honom vända sig med den till husbonden.

Unge husbond fattar med sin gråaktiga näfve om ryggstödet på en stol och sätter upp ett uttryck såsom vore det en mycket viktig och mycket betänklig angelägenhet, hvilken väl tål att grundligt öfvervägas. Det gör han emedan han är smått generad öfver äran att få afgöra i ett så viktigt spörsmål och emedan han vet att det ändå blir modern, som säger det sista ordet. Men det är han alldeles för duktig till att medgifva, han gör sitt betänksamma uttryck ändå mer bekymradt och djupsinnigt och säger med sträf värdighet:

»Månne inte salen vara för liten för en så talrik församling, som doktorn säkert skall kunna räkna på?»

»Tror herr Harvanen verkligen att mitt föredrag skall väcka så mycket intresse? Det vore ju bra. Men jag tror visst inte jag får så många åhörare.»

»Åjo — nog får ni åhörare, alltid. Man är inte van vid föredrag här i socknen, och det finns mycket bildadt folk här...»

»Ja, men det är inte för dem jag tänker tala, utan för menige man, för edra torpare och inhysingar och andra, som inte veta så mycket förut.»

»Ja-så!» svarar unge husbond långdraget, »hvem skulle ha trott det? Det är ju något alldeles nytt. Men jag tror inte de förstå sig mycket på hvad en lärd doktor har att säga.»

»Jo, det skola de förstå. Jag afpassar mitt föredrag just för sådana åhörare.»

»Hvad skulle ni riktigt berätta för dem?» frågar unge husbond med en liten gäckande skiftning i rösten.

Hans ironi är så fin och så väl gömd, att doktorn alls icke uppfattar den utan svarar rakt på sak:

»Jag tänker tala om de djupa ledens skyldighet att vakna upp ur sin likgiltighet och fatta att de utgöra Finlands kärna, och att det är ur dem, som fäderneslandets framtid skall utveckla sig. Jag tänker tala om arbetets välsignelse och kunskapens ljus, om vårt lands framtid och om folkets rätt till bildning.»

»Det är ju mycket utmärkt, men jag tror ändå att de kanske mera tyckte om några berättelser från finska kriget och den svenska tiden, då de hade det långt sämre än nu...»

»Det kan ju vara,» säger doktorn en smula afkyld, »men jag ska åtminstone försöka intressera dem för deras ställning i dag och för deras framtid i morgon.»

»Nog är det mycket rätt tänkt,» nickar unge husbond gillande, »men det förstå bara de bildade i socknen, och det blir således ändå för dem...»

»Nej!» afbryter doktorn tvärt, »jag vill tala till själfva folket.»

»Äro de bildade inte folk också?» säger unge husbond.

»Naturligtvis,» svarar doktorn förargad, »men de känna redan till hvad jag har att säga. Nu frågar jag bara om jag får salen? Får jag den, så låter

jag redan nästa söndag lysa om mitt föredrag i kyrkan.»

»Männe inte doktorn ska få den?»

»Ja, ja, — det är just det jag frågar herr Harvanen om. Kan ni inte svara bestämdt?»

Unge husbond rifver sig i nacken, tvekar, ser betänksam ut, men när doktorn blir otålig på allvar, svarar han plötsligt skämtsamt med knappast dold skrattlust:

»Nog får ni den förstås, — bara inte morsgumman har någonting emot det!»

»Det är således ändå till henne jag ska vända mig?» frågar doktorn mycket kort, i förargad ton.

»Det är ju hon, som egentligen bestämmer om det, men om inte doktorn vill tala med henne, så nog ska jag . . .»

»Jag har ingenting alls emot att tala med henne, men Ida har visat mig till er med det här ärendet . . .»

Unge husbond fattar mycket väl Idas lilla diplomatiska schackdrag, då hon haft doktorn att vända sig till honom för att låta honom framstå som den bestämmande på gården och för att därigenom mäkla fred. Han känner så väl igen hennes knipslughet i hela tillställningen, han måste le åt hennes förmåga att narra själfva den lärde doktorn till att gå sina ärenden, och han blir för ett ögonblick helt försonad med henne. För att icke förlora den myndighet Ida velat tilldela honom inför doktorn, säger han beskyddande och

säkert, som om han nu först vaknat till insikt om sin maktställning:

»Nej — jag ska nog styra om saken. Doktorn kan vara alldeles lugn för salen, — ni får den, förstås. Och ni kan när som helst sända lysningen om föredraget till prästgården.»

»Tack så mycket! Det är allt hvad jag ville.» Doktorn räcker unge husbond sin hand och vill gå, då denne i sin goda stämning besluter att äntligen närma sig doktorn och säger artigt:

»Skulle inte doktorn vilja dricka ett glas portvin med oss därinne. Där finns ett par resande affärsbekanta till mig från staden. — Om nämligen doktorn inte försmår vårt ringa sällskap . . .» tillägger han med själf tillräcklig ironi.

Doktorn har denna gång intet annat val än att antaga inbjudningen, emedan han just nu bedt husbonden om en tjänst, och han stiger in i det rökfyllda rummet, där en mycket begagnad kortlek ligger framme på bordet nära en flaska och några tömda glas. Två märkvärdiga herrar i höga stöflar vräka sig påfallande bussigt i hvar sitt soffhörn. Vårdinnan har gått sin väg.

»Doktor Udde!» presenterar unge husbond, »— handelsman Kakriainen och expeditör Mayer!»

Handelsman Kakriainen arbetar att komma upp med sin välfödda kropp ur soffhörnet, medan expeditör Mayer reser sig med flink profryttarhållning och ett förbindligt leende af jämlikhet, när han hör

doktorstiteln. Doktorn trycker en grof hand, som styft sträckes emot honom och uppfångar en däst, rödsprängd blick ur ett däst, rödsprängdt ansikte. Profryttar Mayer bugar artigt reserveradt, fortsättningsvis leende såsom full af hemlig maskopi med doktorn, men trugar icke sin af ringar med mycket matt lysande briljanter prydda hand på doktorn.

»Det är ett par affärsvänner från staden,» säger unge husbond till yttermera visso.

Doktorn finner inga lämpliga ord att uttrycka sin fägnad öfver de nya bekantskaperna, han slår sig ned på stolen unge husbond skjuter fram åt honom och börjar i brist på annat trumma på bordet. Unge husbond går att skaffa ett rent glas till doktorn, och då tager handelsman Kakriainen som den äldste till ordet:

»Doktorn är väl här ute på landet för att studera?»

»Ja, det är jag.»

»Och det går bra med läsningen här i ensamheten, tänker jag? Ja, ja, — nog går det alltid, när man inte är i tillfälle att roa sig. Ungdomen vill alltid roa sig, hehe-he!» skrattar han mycket lifvadt.

Doktorn lyckas få tag i sin roade min, och när herr Mayer ser den, stämmer han belevadt in i skrattet.

»Se, jag har en son, som är polytekniker, och jag vet huru svårt ungdomen har för att läsa. Läser doktorn också sådan där geometri och geodesi, hva

sa? Det gör min son. Det är svåra saker att läsa, för det består af bara siffror och ritningar. Och han är nästan landtmätare redan, min son, menar jag, fast han är lika ung som doktorn. Och om ett par år är han välbeställd tjänsteman i kronans tjänst, — är doktorn också det, hva sa?»

»Nej, det dröjer väl längre för mig,» svarar doktorn fogligt och betraktar ganska kärlekslöst den tjocke, skrattande handelsmannen, som har en så lofvande son.

Herr Mayer anser nu tiden vara inne för att göra doktorn en afsides, diskret fråga på bruten svenska:

»De ä rulige, de där gubbarna — wie?»

Doktorn uppfattar icke riktigt det roliga, men svarar ett medgifvande ja och ger herr Mayer en fint bildad, akademisk blick.

Den blicken missförstås alldeles af handelsmannen, som i ett nu håller inne sitt skratt och säger med värdighet:

»Nog kunde herrarna tala finska, efter vi en gång äro i Finland, tycker jag.»

Doktorn är finkänslig nog att bära fram en ursäkt på finska, som herr Mayer gillar med en nick och handelsman Kakriainen bereder sig att nådigt upptaga då unge husbond i detsamma kommer igen med glaset till doktorn och tankarna ledas på andra, fredligare ämnen från det explosiva om språkfrågan.

»Skål!» ropar unge husbond fryntligt till doktorn och stöter så hårdhänt till hans fyllda glas, att en del af det spritdoftande, röda innehållet stänkes ut öfver bordet. Då säger han »åhå!» till ursäkt och torkar upp det spillda med rockärmen.

Efter den ceremonien, och sedan doktorn skålat med de andra herrarna, är isen bruten, det glada sällskapet lägger icke längre band på sin börjande högre glädje, och när unge husbond korkat upp en ny flaska »portvin» och glasen fyllts om igen, blir doktorn invigd i en stor mängd förtroenden. Först och främst får han veta att handelsman Kakriainen alldeles nyss förlorat sextio mark kontant på knack till herr Mayer och unge husbond, men att han nog skall klå dem med ränta. Sedan att herr Mayer egentligen är vinagent för en tysk firma, men att han samtidigt och hufvudsaktigen är reseexpeditör för ett stort varu- och transportförsäkringsaktiebolag, i hvilken egenskap han reser omkring i bygderna. Men sina mest lysande affärer gör han som spannmålsuppköpare för egen del.

De ha just i dag afslutat kontrakt om uppköp af Monola sädesförråd till ett pris, som är ensamt stående högt, men som herr Mayer, Gud vet på hvilka mystiska grunder, dock är färdig betala kontant i sommar och för hvilken betalningssumma handelsman Kakriainen på lika hemlighetsfulla grunder iklädt sig borgen.

Då dessa invecklade affärstransaktioner lämna doktorn fullkomligt kall, tager herr Mayer ordet och utbringar på en besynnerlig östersjöprovinsfinska en skål för sina utmärkta affärsvänner, hvilket tal har den åsyftade verkan, att hans utmärkta affärsvänner storkna af skratt — det är herr Mayers lediga sätt att behandla deras modersmål, icke talets innehåll, som verkar så retande humoristiskt.

När skålen är drucken, gör doktorn min af att vilja resa sig och gå, men då falla alla tre herrarna öfver honom med förebråelser. Det duger icke att lämna deras sällskap innan de tömt flaskan i botten. Den, som i leken går, får leken tåla.

För att intressera doktorn omtalar unge husbond för de andra hans afsikt att nästa söndag hålla ett föredrag här på Monola. Man är förtjust i den idén, och då de två affärsherrarna just om söndag skola passera socknen på återväg till staden, lofva de med en mun att bli hans åhörare. De låta icke doktors tydliga likgiltighet gå sig till sinnes, de fråga honom om hans ämne för föredraget, och expeditör Mayer försäkrar med värme att han riktigt längtat efter en dylik stund af hög, fosterländsk stämning. Han blir så hänförd vid blotta tanken på en sådan stund att han börjar sjunga »Deutschland, Deutschland über Alles», men då de andra ej kunna den sången, byter han om till en annan tysk visa, som de märkvärdigt nog kunna både till ord och melodi:

»Es geht ein Rundgesang in unserem Kreis', rum rum rum rum,
Es geht ein Rundgesang in unserem Kreis', rum, rum;
Dreimal drei ist neun,
Du weisst ja was ich mein', — — —
Lass weiter geh'n, lass weiter geh'n, lass weiter geh'n...!»

De tre herrarna bli vid att sjunga den under ett frenetiskt rrum, rrum, rrum, långt sedan doktorn lyckats smyga sig i väg och sköljt den otäcka sprit-smaken ur munnen, samt för jämförelsens skull vädrat sitt sinne med en läskande sång ur »Elgskyttnarne», — det var annorlunda folket lefde den tiden.

X.

Dagen för doktor Uddes föredrag är inne. Han har med orubbligt jämnmod för den stora sakens skull genomgått en hel serie små pröfningar och förargelser. Först och främst har han ej fått salen, som han bebor, till sitt föredrag, emedan värdinnan, rakt emot sin herr sons löfte och sedan föredraget redan var utlyst, kommit med ett formligt och oblidkeligt nej som sista ord i frågan. När doktorn ansatte henne för att få veta skälet till hennes vägran, gaf det henne endast ett utmärkt tillfälle att briljera med svepskäl, — hon fann på det ena efter det andra, utan att ens söka dem. Men Ida kom senare med underrättelsen att värdinnan inför gårdsfolket förklarar saken helt enkelt så, att det var *hon* som bestämde om föredraget fick hållas i hennes sal eller icke — ingalunda unge husbond eller doktorn!

Ida själf ansåg skälet ligga i det, som hon genast anfört när doktorn talat om att använda salen, näm-

ligen att publiken skulle fördärfva målningen på salsgolfvet. Hon kände sin matmor och fann förbudet i det hela taget mycket naturligt och lätt att förstå.

I stället för salen hade doktorn fått löfte om stugan, och där har man midt på söndagsförmiddagen gjort i ordning, flyttat bänkar och bord och satt upp nya åhörarplatser medels kullstjälpta slädar till bockar och isbelupna sviktande ribbor öfver dem till säten. Belysningsfrågan utgjorde den största svårigheten, men när doktorn offrat ett par skålpund stearinljus på fosterlandets altare, kan han vara viss om att det blir ljus nog åt vårt folk.

Midt emot ugnen, i vrån, står ett bord och en stol: katedern.

Innan middagen tager doktorn en öfverblick af slagfältet, där han skall bryta okunnighetens och likgiltighetens bojor, i hvilka de djupa lagren af hans folk ligger fängsladt. Han kommer in i stugan, och ett tiotal nyfikna barn drager sig vördnadsfullt undan för dagens hjälte. De begäpa förberedelserna och doktorn med djupa, undrande blickar, sticka fingrarna i munnen och bereda sig på någonting stortadt.

Doktorn gillar anordningarna, delar ut stearinljusen och tackar Ida för besväret hon haft, ty det är hon, som varit den praktiska själen i företaget. Sedan går han till sitt igen, ser än en gång genom sina små anteckningar för föredraget och öfvar sig i hållning och röst något litet, men är rädd för att bli

öfverraskad af Ida och ansedd för halftokig, om han talade högt för sig själf och poserade framför spegeln, såsom han haft lust att göra.

Han äter nervöst sin middag och får hjärtklappning af kaffet. Det är som om han nu gick till ett mycket större företag, än när han höll sitt världsberömda föredrag om det etiska momentet hos Ibsen. Han är så besynnerligt osäker, han litar alls icke på sig själf med samma tillförsikt som då, och han känner sig också allt annat än säker på sin publik. Också språket är han icke fullt mäktig, det vet han, fast Ida försäkrar, att han redan talar finska som en inföding. Han känner sig alldeles främmande för sina åhörare, han vet icke alls huru de böra anslås och ryckas med, och han ångrar ett ögonblick sin envishet med att hålla föredraget och hoppas tyst på att socknens herrskap och bildade element lika fullt skola vara med, utgöra ljustets riddarvakt och med sitt bifall inverka på massorna.

Sedan finner han sig löjlig, som gör sig sådana bekymmer, betänker att han skall taga sitt publikum ungefär som en småbarnsskollärare sina elever och kan ej låta bli att le åt sina öfverspända idéer. Men, — i alla fall — just dessa öfverspända idéer äro de, som skola gifva hans föredrag flykt och hänföra hans publikum. Utan dem går han till sitt värf alldeles som en handtverkare till dagsarbetets slit. Nej, han måste tro öfverspändt, högt, eldigt, — annars faller

han strax i början inför sig själf och med detsamma också inför alla de andra.

Medan den grå skymningen faller öfver ett vinterlandskap i tö, vandrar doktor Udde af och an i sin sal, iklädd sin långa diplomatredingote och fäktar i sin inbillning med alla Don Quichottes väderkvarnar. Han kan icke sitt föredrag utantill, har det icke ens ordentligt uppskrifvet, ty han har litat på att hänförelsen skall gifva honom talegåfvan och ordens mäktiga flöde. Men nu sviker honom öfvertygelsen i sista minuten, han är igen Girondisten, som vill vigla upp de ännu fredliga Jakobinerna — till hvilket ändamål?

Väntan på timmen för föredraget blir honom ordentligt plågsam. Det är utlyst till klockan fem, men ännu återstår en half timme. Doktor Udde försöker tala förnuft med sig själf. De tändande ord han tänker uttala äro ju sagda hundra gånger förut. Det är bara tidens stora röst han gör sig till tolk för, och gör han sig icke till tolk för den, så kommer en annan med mindre hänsyn och mindre tvifvel och uttalar den dubbelt mer hänsynslöst och oförnuftigt, kastande en hel eldbrand in i de sorglösa sinnena, tändande en hel löpeld, i stället för att han endast med en försiktig gnista vill pröfva om materialet redan är torrt nog att brinna. Och om det är det, så vill han bara göra upp en liten, värmande och lysande eld, som kan vårdas och behandlas och som alls

icke skall taga öfverhand och bli en fara för stat och samhälle.

När han kommit till den kompromissen, blir han led åt hela sitt företag. Han är en frasmakare utan ett grand af tro och hänförelse, en folkets man, förgiftad af vetande, eller rättare en vetandets man, som ingenting har med folket att skaffa.

Med denna tillförsikt till sig själf och sin uppgift, följer han Ida öfver gården till den upplysta stugan, när hon kommer och meddelar honom att församlingen väntar på föredragaren.

På gården stå ett antal slädar med fastbundna hästar, som tugga hö eller hafre, medan en bjällra eller en klocka då och då klingar till, när hästen ruskar på sig.

Doktor Udde lämnar vid dörren sin öfverrock till Ida, och träder in i den stora stugan, som trots de offrade stearinljusen ter sig tämligen mörk. Han uppfattar att en mängd personer sitta med ryggarna åt honom, och de vända sig om, då de höra honom komma. Han bugar sig artigt för dem, medan han mellan de provisionella, till största delen tomma bänkraderna går fram mot bordet med de två ljusen och det af Ida framställda glaset vatten fjärran i den skymmande fonden.

När han är framme där, lämnar honom hans spänning helt plötsligt. Han hade föreställt sig ögonblicket så mycket högtidligare, så mycket mera spännande, så mycket viktigare, det har sysselsatt hans

tankar så länge, och han har arbetat upp sig till medvetandet om att med sitt föredrag fylla en mission, tusen gånger större än den han fyllt så glänsande i Universitetets solennitetssal för ett antal år sedan. Men nu står han ansikte mot ansikte med verkligheten i en halfmörk stuga — inför en publik, som knappast syns, det vill säga den syns tillräckligt för att han skall kunna räkna den till trettio personer och det är inför den han skall slå sitt stora slag för det finska folkets sak, hvilket vållat honom sådan oro!

Innan han börjar, sväljer han med ett par klunkar vatten ner förtrytelsen öfver att ha bedragit sig själf och far med blicken mönstrande kring stugan. Midt framför honom sitter Monolavärdinnan med korslagda händer och högtidlig kyrkupsyn och rullar med tummarna. Höger om henne finnas tre tomma platser, till vänster fnissar Hankala Manda, klädd i hatt och muff, med ett par för doktorn obekanta herrar. Han ser strax att de två främsta, bäst besatta stolraderna intagas af socknens bildade, det märks på toaletterna, på hållningen och på blickarna, hvilka nyfiket fästas på honom. Längre bort bakom dem, drunknande i dunklet, sitter hans egentliga publik, — Molnets broder och Torpflickan, — den, som han skall tala till. Men den är så fåtalig och så undanskymd, att han knappast lyckas få korn på den. Närmast ugnen i bakgrunden, där ljusskenet åter är starkare, stiger amfiteatraliskt en skara barnansikten,

hvilkas ljusa hår stå i bjärt kontrast mot den svarta fonden bakom.

Doktorn söker ännu en gång sin egentliga publik, forskar envist i det mörka tomrummet efter de kända finska gubbtperna med glest hakskägg, kantiga kindknotor och tjocka ylledukar virade om halsen, men upptäcker endast tre eller fyra sådana. Däremot ser han ett antal i nacken nedstrukna kvinnodukar och slätkammade, skinande hjässor med benan midt i pannan.

Hans fria, otvungna hållning och skarpa, bland publiken sökande blick ha tydligen imponerat på den, ty det hörs icke ett knyst under mönstringen han företager. Ändtligen hör han upp därmed, tager fram några pappersark, harskar sig och börjar med en stämma, som låter svag:

»Ärade medborgare!

»Jag har tagit mig friheten sammankalla er här i denna stuga för att gemensamt med er afhandla några frågor, hvilka måste intressera hvarje vän af fosterlandet, men främst dess egna befolkning, denna kraftiga, sega och härdade stam, hvilken brutit bygd för sig och sina efterkommande bland Finlands frostömma moras och steniga moar. Det är just till dem, till fosterlandets egen märg, så att säga, jag vill rikta mitt tal, det är just dem jag vill intressera och rycka med, så att de skola förstå att det är på dem detta vårt sköna fäderneslands framtida öde ytterst hvilar, och att det är de, som en gång skola ansvara inför Gud och historien för detsamma.»

Efter den energiska inledningen håller doktorn en helt liten paus som sig bör och ser med tillfredsställelse att åhörarnas blickar äro undrande riktade på honom. Hankala Manda har glömt sin muff i knät på en af kavaljererna och väntar med halföppen mun på fortsättningen. Det lofvar bli ord och inga visor.

Doktorn har en förnimmelse af ett tyst medhåll. Själfva omgifningarna, den äkta, finska stugan med sitt halfmörker, det nästan osynliga folket där, som växer i antal i hans fantasi, allt stämmer honom väl. Han känner sin oböjliga tro på sitt folk stärkas, och han *skall* hänföra sin publik, han skall tvinga den att fatta hvad han vill, om än dess tröghet, okunnighet och lama intresse vore hundra gånger större, — ty han har nu en hundradubbel kraft att ställa upp emot den. Han känner att det icke längre är fråga om ett vanligt föredrag, det är fråga om en kamp på lif och död med den finska flegman, med allmogens okunnighet och ståndspersonernas kortsynthet, en kamp, som han måste vinna, ty nu har han tron igen, tron på det sega finska folket och dess framtidssak.

Han känner den rätta, brinnande lusten att sätta öfver alla hinder och proklamera sitt ideal af det finska folkets framtid. Det är som en stor och ädel hämnd för allt det oförstånd han fått röna vid den första praktiska beröringen med detsamma, och den hämnaden måste han tvinga det att inse

och beundra. Han är ingen svag skeptiker längre, när han står ansikte mot ansikte med folket, han är den oöfvervinnelige troskämpen, hvilken ur själfva nederlaget och motståndet hämtar kraft att möta nya nederlag och nytt motstånd — om det icke går af för mindre.

Nästa ögonblick tager han fart och fortsätter sitt tal. Hans stämman har stadgat sig, den ljuder fulltonig och energisk och han lyckas strax komma in i samma hänförda talarstämning, med hvilken han en gång förut, inför en långt större och mera intelligent publik i Helsingfors, hemburit segern.

Hans anteckningar ligga framför honom på bordet, utan att han bryr sig om dem längre. Nu har han talets underliga gåfva öfver sig, orden kvälla fram själfmant, kraftiga, öfvertygande och välklingande. Han påminner sig endast otydligt hvad han förut velat säga, ty nya, friska tankar skjuta hvarje ögonblick upp i hans hjärna och sägas fram med omedelbarhetens värme utan att vålla honom den minsta ansträngning. Själfva det obekväma finska språket ger sig osökt och formar sig godt under hans inre kraft. Det är den rätta inspirationen, som har gripit honom, och med den kan han bryta berg, det vet han.

Han har just från några välfunna bilder ur Runeberg kommit öfver till det hvad samtiden väntar af bonden Paavo, Molnets broder och Torpflickan, då han störs af ett buller i dörren och af att alla

åhörarna naturligtvis vända sig om för att se efter orsaken.

Och fram kommer orsaken i form af trion unge husbond, handelsman Kakriainen och expeditör Mayer, hvilka fördröjt sig vid sitt portvin och sina kortlappar, och nu först blifvit lediga för föredraget. De träda fram med all den värdighet husbondskapet, penningen och berest belevnenhet ger, — unge husbond dock allra anspråkslösast. Doktorn håller upp midt i flödet af sina ord, rycker nervöst och misslynt till, men ingen ger akt på det emedan allt intresse koncentreras kring de tre inträdande, som söka sig fram mellan bänkarna till de lediga platserna på främsta stolraden närmast värdinnan.

När de slagit sig ned där, nickar handelsman Kakriainen igenkännande till doktorn, uppmanande honom att gå på vidare, ty nu äro de i ordning.

Doktorn låtsar icke förstå vinken, sysslar med sina papper och låter pausen med flit bli lång. Det begagnar sig herr Mayer af till att göra Hankala Manda sin komplimang, så att hon fnissar störande högt. Det börjar också bli hotande lif i barnskaran i fonden, men då faller doktorn så kraftigt in med fortsättningen, att herr Mayer skyndsamt retirerar till sin plats och ger sig sken af att vara förfärligt flat, hvilket föranleder en kväfningsattack af skratt hos Hankala Manda.

Doktorn sätter öfver afbrottet med några högtidliga, långt utdragna ord, bredande likasom glömskans

slöja öfver hela intermezzot och dränkande det i tyst, men omätligt djupt förakt.

Om en liten stund har han talat sig varm igen och det är ingen hejd på de dygder han söker upp hos det finska folket och drager fram till dess eget beskådande. Slutklämman af alltsammans blir att bonden Paavo, Molnets broder och hvarför inte äfven Torpflickan måste snarast möjligt stiga fram ur ödemarkens djup, allra helst i morgon dag, låta välja sig till landtdagsmän och fälla sitt ord i landets angelägenheter till dess fromma och sitt eget bästa. Folkets sunda kraft skall stå som en gloria omkring dem, och regeringen skall med undran lyssna till den pröfvade odalmannens djupa visdomsord.

Mot slutet af föredraget sviker inspirationen doktorn något litet. Det kan ej förnekas att det lilla afbrottet, som de försenade kortspelarna gjort, fört något obehagligt med sig in i stugan; doktorn får icke mera riktigt syn på de entusiasmerade djupa leden, som han tänker sig fylla det dunkla tomrummet bakom socknens mera framskjutna medlemmar. Handelsman Kakriainens frodiga figur i bredd med herr Mayers blomstrande äppelansikte tränger sig allt mer i förgrunden, och doktorn förmår ej helt se bort öfver dem till sina egentliga åhörare i dunklet där bakom.

Han bibehåller dock en viss stark fart ända till det sista ordet, men den genomträngande, bergbrytande energien ger icke längre orden udd, de verka

ej längre som häfstänger, och han har själf en förnimmelse af att han skjuter sina kulor in i en sandvall, som befinner sig mellan honom och folket, d. v. s. de främsta bänkraderna med handelsman Kakriainen och expeditör Mayer som de förnämsta hindren.

Doktorn har icke fäst sina ögon på unge husbond, annars skulle kanske hans energi kommit igen och talet fått sin gamla flykt. Unge husbond har nämligen med tindrande ögon och odelad uppmärksamhet tagit emot hvarje doktors ord, alldeles hänförd af denna tro på bonden, hvilken han ärft efter sin far, hvilken han hört folkskoleläraren predika i sin barndom och hvilken han gjort till sin egen för länge sedan. Men den kröp sällan fram och fann ändå mer sällan ord under hvardagslifvet på landet. Det var endast inne i staden, när vinflaskorna på societetshuset korkades upp och det gällde att hålla stadsherrarna stången i att dricka och bjuda på mer, som unge husbond blef varm. Då skröt herr Harvanen värre med den finske bonden, och då kände han sig riktigt vara ett med honom. Då flögo hans tankar högt, och hans ord voro kraftiga som faderns. Då drömde han demokratiska storhetsdrömmar, tills han druckit herrarna under bordet och själf trefvade sig sökande fram till sitt sofrum, stolt som en fält-herre efter vunnen batalj.

Hemmet och modern och hans husbondeställning lade alltid kapson på hans demokratiska expansion. Men under inflytandet af det tidigare intagna port-

vinet och doktors ord fingo alla dessa hans tankar lif i dag. Det brann i hans blick och hans näfvar sökte efter ett vapen för att höja det och måtta ett dråpslag åt allt hvad herrar och förtryck hette.

När doktorn slutat sitt föredrag är det alldeles tyst i stugan. De framskjutna på de första bänkraderna se på hvarandra, men ingen vågar taga upp en applåd. Man vet icke riktigt om det går an att applådera en doktor såsom vore han en aktör; man är nog hänförd, förstås, ty doktorn har talat utmärkt väl, i synnerhet när man betänker att han först här på landet lärt finska, men man kommer sig icke för med att gifva sin förtjusning luft. Det kan ju också vara detsamma, doktorn reder sig nog utan applåder, tänker man, och i stället ser man ytterst vördnadsfullt och blygt på honom för att ändå på något vis uttrycka sin beundran.

Barnen rusa ut, glada öfver sin återvunna frihet efter den långa stillheten, och de få menige man, — Molnets broder och Torpflickan — se betänksamma och krokryggiga ut, alldeles som om icke talet angått dem det allra ringaste . . .

Men unge husbond följer sin inre drift när åhörarna börja sätta sig i rörelse, går fram till doktorn, ser på honom med allt ännu tindrande ögon, trycker kraftigt hans hand och säger med helt vek stämma:

»Just så, herr doktor! Så ska det gå — ta mig satan ska det inte det!»

Men doktorn som är misslynt öfver alltsammans, vädrar endast spritdoften hos unge husbond, besvarar mycket kallt hans handtryckning och tror att hans entusiasm härleder sig af att han druckit för mycket. Unge husbond blir i sin tur ytterst illa berörd af doktors köld. Han har kommit och bjudit doktorn sitt innerligaste tack för hvad denne sagt, men blifvit afvisad. Det felades bara att doktorn också nu förklarade att det icke var högfärd!

Unge husbond gör likafullt ett lyckadt våld på sig och proponerar ex officio doktorn att tömma ett glas med några af sina åhörare inne på värdfolkets sida, så de skulle få tacka honom för de stora tankar han så vackert uttalat i sitt föredrag. Men doktorn är så bedragen på utgången af det hela och framför allt på sin publik, så att han icke för sitt lif kan förmå sig att yttermera utsätta sig för Hankala Mandas och profryttarens komplimanger. Han ursäktar sig kort men bestämdt, skyller på sitt arbete och lofvar att en annan gång taga värdfolkets vänlighet i anspråk. Därpå drager han sig undan uppmärksamheten till sin sal och tillbringar där en lång, hvardaglig kväll efter sitt stora slag för det finska folkets sak.

Men på husbondfolkets sida undrar man öfver doktorn, dricker portvin och tröstar sig öfver uteblifvandet af dagens hjälte med den förklaringen, att han alls icke förstår sig på dem, huru mycket han än förstår sig på folkets sak.

XI.

Efter sitt stora slag för det finska folkets framtid drager sig doktorn helt in i sitt skal som en sårad mussla, hängifver sig odeladt åt sitt estetiska arbete, och han har tillfredsställelsen se det raskt fortskrida mot sin fulländning. De korta vinterdagarna bli allt längre, drifvorna smälta för marsolen och skaren bär om morgnarna. Doktorn för ett lif af det trägnaste arbete. Hans hat mot naturalismen ökas för hvarje välskrifven sida i hans doktorsdisputation, och för hvarje dråpslag han riktat mot den känner han sig mera befriad, mera upphöjd i sin tro på det ädla och dess slutliga seger.

Det är som om han också i sin afhandling tog hämnd för sina nedslående erfarenheter, han sätter också där med troshjältens obetvingliga hänförelse öfver alla hinder och andas ut i idealets rena luft på hinsidan alla inskränkthetens och den mänskliga ofullkomlighetens hindrande skrankor.

Hans umgänge med den omgifvande världen består under denna stränga arbetsperiod endast i hans små samtal med Ida och i några bref, som han växlar med sina vänner i Helsingfors. Han stöter icke ens längre ihop med sitt värdfolk, det är som om de undveko honom eller han dem, ty det har gått närmare en månad utan att han sett stort annat än skymtet af värdinnan och unge husbond. Endast med inspektoren har han någon gång underhållit sig, då han tillfälligtvis mött honom på sina promenader.

Det är Ida, som får ersätta hela yttervärlden för doktorn. Det har kommit en ny bokförsändning till honom, någon tid efter föredraget. Den innehöll ett helt litet bibliotek af folkskrifter, hvilka det varit hans mening att själf utdela bland allmogen, men numera äro hans intressen så helt bundna vid doktorsafhandlingen att han lämnar bestyret med böckerna åt Ida, som åtager sig det med glädje. En god tredjedel af böckerna är afsedd endast för Idas egen del, och hon har emottagit dem tacksamt rodnande, men med en förlägen nigning, såsom om hon icke varit alldeles oblandadt glad öfver doktors vänlighet.

Det har doktorn icke gifvit akt på utan närmar sig Ida som förut med fullt förtroende och ett slags stilla vänskap. Han tager henne leende under hakan och skämtar med henne som med en god kamrat. Hans närmande har aldrig gått längre än till denna lilla frihet, som han redan tager sig med en viss vana,

men tillika med en värdighet, som vore Ida en liten flicka på åtta år.

Ida underkastar sig friheten med nedslagna ögon och kokett leende läppar. Hon hade ingenting haft emot att doktorn gjort en skarp attack, så hon fått någonting verkligt och ordentligt att afstyra.

Men det gör doktorn icke, trots Idas alla smålöjen och nätta kvinnliga finter. Hon börjar därför alldeles misströsta om att någonsin få doktorn fången i sina garn, och fast detta är en liten misräkning för henne, bär hon den med ett visst otåligt jämnmod, såsom om hon icke ändå uppgifvit hoppet om att angreppet skulle ske en gång förr eller senare.

Under sådana små scener, som behagligt afbryta doktors jämn arbete af tio till tolf timmar i dygnet, ofta mer, fortskrider våren och aprilsolen börjar titta fram mellan regnmoln, smälter snön och förvandlar landsvägarna till smutsiga fåror med en iskant på ömse sidor, längs hvilka böndernas slädar lutande släpas fram genom menföret af rykande, svettiga kampar.

Doktors stora arbete har fortskridit så raskt och så långt att han nu med säkerhet vet sig bli färdig med det redan innan denna termin vid universitetet afslutas. Han anmäler sin afhandling till ventilerung ännu i vår och känner sig ofta både stolt och nöjd med resultatet af denna sin vistelse på landet. Fastän den egentligen icke fört honom till gemenskap

med sitt folk, som han hoppats af den, så har den i stället hjälpt honom att fylla sin plikt mot sig själf och sina vänner. Och så har han lärt finska ganska bra.

Det är en solig vårdag i medlet af april och doktorn har just lagt sista hand vid det första korrekturarket af sin afhandling, som nu är färdigt att afgå till tryckeriet. De andra skola följa efter helt snart, ty han har bara att revidera och ändra sitt manuskript, och det är en bagatell i bredd med det arbete han redan gjort undan.

Han njuter af en duktig arbetares tillfredsställelse efter väl förrättadt dagsverke, och alla de tvifvel, som plågat honom i början af hans arbete äro öfvervunna, likasom inlåsta i hans afhandling, som kostat honom mera verklig ansträngning och beslutsamhet än något annat arbete han förut gjort. Under långa dagar och ensamma kvällar har han stått en hård brottningskamp med alla modernismens tvifvel, men han har fått bukt på dem, han har tvungit själfva sina fiender att tjäna sig och gå sin stora öfvertygelses ärenden, han har helt enkelt spänt dem för sin segerande tankes triumfvagn.

Och han är dubbelt stolt öfver att det lyckats honom just i dessa omgifningar, som ju varit ägnade att fullkomligt nedslå och bryta hans ideala tro. Han känner i dag så tydligt den hemlighetsfulla, gudaborna inre kraft, som ensam är mäktig föra människan till seger öfver sig själf och sina fiender:

viljan! Just denna stolta, oböjliga vilja att tro stort och högt, som naturalismen förnekar och ersätter med slafvens beroende af omgifningarna och trälens resignation under en krass vetenskap, hvilken ännu står tvifvelsjuk och skeptisk inför alla fenomen, som den ej kan mäta upp med de tre gamla goda dimensionerna: längd, bredd och höjd.

Det är uselt, det är ovärdigt mänskligheten! Han känner ju denna främmande, stora kraft lefvande inom sig, han vet hvad den ger för styrka och tillfredsställelse — och den skulle han förneka? Aldrig, aldrig! Det är den och endast den, som ger lifvet värde och adel, endast den, som bär människan öfver småsinthetens moras och hindrar henne att sjunka ner däri och bli världens slaf i stället för dess härskare.

Och skulle än samtidens alla moderna vetenskapsmän bevisa honom att den kraften endast är en nbillning, så vill han stolt förklara att denna inbillning är tusen gånger mera värd än alla deras »sanningar», ty det är just den, som varit driffjädern till uppletandet af alla sanningarna hvarmed vetenskapen nu vill nedslå allting och beröfva människorna modet att gå vidare fram på sin stolta bana.

Doktorn tar sin mössa och tänker begifva sig ut, men stannar redan i farstun, där vårsolen skiner förtrollande klart in genom de stora fönstren och där det är varmt som i ett orangeri. Han sätter sig

grubblande på ett trappsteg och stirrar ut genom den öppna dörren på gården. Sanden sticker redan fram öfverallt under isgatan och tövattnet skär rännilar i den.

Här är behagligt och skönt, behagligare än ute, där vinden blåser kall och snösmältningens fuktighet är genomträngande. Därför blir han sittande tankfull och viftar af och an med käppen framför sig som om han parerade en osynlig fiende, hvilken vill tränga sig på honom.

I dag har doktorn dock inga fiender — ännu mindre än andra dagar. Hans tillfredsställelse är så full och hel, att han kunde hjärtligt trycka handen på första bästa främmande person som visade sig och öppna sitt hjärta för honom. Lifvet är så fullt och varmt och förklaradt för honom, han själf är så god och världen så vacker och full af solsken, att han nästan längtar efter denna första bästa främling för att meddela honom sin egen lycka och göra honom glad.

I den stämningen ser han unge husbond komma på afstånd, styra kosan åt trappan till, men plötsligt ändra den, då han varseblir doktorn sittande där. Då stiger doktorn upp och ropar på honom. Unge husbond vänder knappast märkligt på hufvudet, låtsar ej tro sina öron och vill fortsätta sin väg. Men doktorn är envis, ropar an honom ännu en gång, så att han måste se upp och går honom sedan halfvägs till mötes.

På unge husbonds frågande min svarar han med att underrätta honom om sin snara afresa, ty han har blifvit färdig med sitt arbete långt tidigare än han hade beräknat, säger han.

»Och vi, som trodde vi skulle få behålla doktorn här öfver sommaren!» säger unge husbond.

»Nå, det lär ni nog trösta er öfver att ni inte får!» skämtar doktorn. »Vi ha just inte kommit mycket i beröring, och det är jag ledsen öfver.»

»Nej, nog ha vi ju hållit oss på hvar sitt håll, alltid. En man med doktors bildning,» säger unge husbond med sin omärkliga ironi, »behöfver inte vårt sällskap, det ha vi nog insett, och vi ha inte velat störa er i ert ifriga arbete, det är klart.»

»Jag skulle visst inte ha blifvit störd i det — långt ifrån! Min mening var egentligen att också lära känna folket närmare, men det har inte blifvit af. Nå ja — i stället har jag varit mycket flitig och gjort undan allt det arbete jag föresatt mig.»

»Ja, nog har doktorn varit flitig, det är då visst.»

»Vill inte herr Harvanen sätta sig för en liten stund, så få vi prata litet? Vi borde ju ha så mycket, som vi kunde tala om,» säger doktorn i sin ofrivilligt nedlåtande ton.

Unge husbond ser med en förströdd blick ut på gården efter någonting, som han försummar göra, men slår sig ned ett stycke från doktorn och tiger. Det är igen den där öfverlägsna, inbiliska läraretonen

som misshagar honom, men han låter ingenting märka utan ser bara dubbelt själf tillräcklig ut.

»Jag har hört af Ida att herr Harvanen gått flera år i lyceum,» börjar doktorn.

»Hm!» Unge husbond spottar kraftigt långt ut på gården och doktorn vet icke huru han skall förstå det svaret riktigt.

»Är det inte sant?» frågar han.

»Nog är det sant.»

»Men ni lämnade skolan för att bli husbonde på Monola, eller hur?»

»Jag hade många skäl att lämna skolan.»

»Hvad då för skäl?»

»Alla möjliga.»

»Hade ni inte håg för att läsa?»

»Inte så farligt!...»

Paus. Ty doktorn gitter icke fråga ut honom längre efter han ej svarar själfmant. Unge husbond ser mycket nöjd ut öfver att ha tystat hans frågvishet med sina korta svar, det kommer som ett drag af löje i hans ansikte och han säger med ett tonfall af mätnad:

»Man får så snart nog af staden, när man är tvungen vara där. Det är roligare att bara då och då besöka den och vifta om med herrarna en smula, så man inte glömmer bort hela konsten.»

Unge husbonds svar behagar icke vidare doktorn. Det låter så bonddrygt, och doktorn har mycket litet sinne för grofkornig humor. Han tiger nu i sin tur

med ett uttryck som vore han mycket bedragen. Då fortsätter unge husbond:

»Jaså, — Ida har talat om för doktorn att jag gått i skola? Och det är väl inte det enda ni talat med hvarandra, kan jag tro?»

»Nej, vi ha pratat om mycket, vi.»

»Det vet jag nog. Hon är snart en alldeles färdig Helsingforsdam, bara doktorn fortsätter uppfostra henne. Hon läser ju romaner redan och har börjat få sådana där högre sträfvanden.»

»Det är den bästa, unga, finska litteraturen jag satt i hand på henne, och jag anser det är snart sagdt hvarje finsk medborgares plikt att läsa den, om det skall bli någonting af den finska bildningen.»

»Kanske jag också känner till den något litet,» svarar unge husbond skämtsamt. »Det är ju mycket vackert gjordt af doktorn att väcka Idas intresse för sådana saker...»

Det faller doktorn in, att han nu kan fråga unge husbond till råds i en liten angelägenhet, som vållat honom någon tvekan.

»Säg mig, kan jag utan att såra Ida, göra henne en present, när jag far bort? Det är henne jag har att tacka för att jag lärt någon finska alls, men jag vet inte riktigt om det går an att ge henne något, för hon är ju släkting i huset. Men å andra sidan vet jag igen att hon är en fattig flicka och tjänar här utan lön.»

»Hvad skulle då doktorn vilja gifva henne?» frågar unge husbond så starkt intresserad, att han omöjligt kan dölja det.

»Går det då an att jag ger henne någonting? Kan jag ge henne till exempel ett ur till minne? Det frågar jag af er så här oss emellan, ni förstår?»

Unge husbond rycker till vid den förtroliga tonen, doktorn inslår, riktar en mycket misstänksam blick på honom och svarar dröjande, undersökande, ironiskt:

»Hvarför skulle det inte gå an? Så goda vänner som ni varit!... Ett ur är ju en riktigt vacker lysningspresent.»

»Ja, hon har verkligen varit som en vän och ett sällskap för mig,» säger doktorn öppenhjärtadt utan att fästa sig vid unge husbonds uttryck, »och jag har lärt tycka om henne riktigt mycket. Det är en duktig flicka och en klok flicka. Det är inte alla dagar man stöter på sådana. Och vacker är hon också...»

Doktors oförbehållsamma erkännande af Ida verkar som en djup förolämpning på unge husbond. Han blir märkbart blek och hans ögon få ett besynnerligt hatfullt och forskande uttryck, när han borrar dem i doktorn, som så sorglöst betraktar det soliga landskapet framför sig. Hans första impuls är att stiga upp och gå bort, att aldrig mera byta ett ord med doktorn och ändå mindre med Ida. Men så får

hans nyfikenhet makt med honom. Han måste nu taga reda på huru långt doktors och Idas förtrolighet skridit. Det kan han göra lätt emedan doktorn ingenting tycks veta eller misstänka om Idas och hans eget förhållande. Och fast det gör honom så ondt att han måste bita ihop tänderna, och fast hans stolthet vrider sig under den pina han erfar, stannar han kvar och säger slutligen, som han själf tycker mycket upprördt, men i alla fall med en kolossal själfbehärskning:

»Ja, doktorn lär allt ha klappat och smekt om Ida på morgnarna, när hon kommit in med kaffet, hä hä?»

Doktorn ser upp ur sina solskensdrömmar, förstår icke genast hvad det är fråga om och svarar fråvarande:

»Hvad säger ni? Klappat om hvem?»

Unge husbond tyder hans distraktion som den mest fulländade förförligiltighet, är nästan färdig rusa upp och slå honom, men gör naturligtvis våld på sig och upprepar, fast han är nära att storkna:

»Ida, förstås . . .»

»Har jag klappat om henne?» frågar doktorn förvånad. »Om morgnarna, när hon burit in kaffe? Hvad tänker ni på? Skulle jag? . . . I ert hus? . . .»

Unge husbond samlar all sin lättsinnighet, gör ett förtvifladt försök att spela den oberörde och säger med en ton, som om han talade om första, bästa slinka:

»Nå, ids nu inte göra er till! . . . Nog vet man ju huru ungherrar bemöta vackra pigor . . .»

Men då blir doktorn ond, reser sig häftigt och utbrister:

»Nu först förstår jag hvad ni förutsätter! Men jag måste säga att det är lågt. Det är rått, det är det. I ert hus, och med er egen släkting? Är det sådana tankar ni har om mig? För att bevisa att ni har alldeles orätt i edra misstankar, så skall jag berätta er att Ida aldrig varit inne hos mig annars än den första morgonen. Jag dricker aldrig kaffe på sängen. Och jag är lärd att bemöta också tjänstfolk med aktning, hvilket ni inte tycks kunna förstå.»

»Seså, — tag nu inte så illa upp ett litet skämt!» säger unge husbond helt glad. »Inte visste jag att ni var ett sådant mönster. Det bruka inte unga stadsherrar vara.»

»Jag är en folkets vän och jag känner mina plikter mot det och mot mitt värdfolk,» säger doktorn med eftertryck.

»Det tycks vara mycket farligt att skämta om flickor med er, gode herr doktor,» svarar unge husbond en liten smula flat, men ändå mera nöjd.

»Det är ett mycket för groft skämt, och sådant är jag inte van vid. Jag betraktar sådant här såsom hederssaker, och det skulle ni också lära er göra. Gå nu och säg hvarenda en, som talar ett ondt ord om Ida, hvad jag sagt er nu! Så att det inte faller någon skugga på hennes goda rykte för min skull.»

»Det är ju bara ett skämt mellan oss,» förklarar unge husbond yttermera.

»Må så vara, men hon är er släkting, och det är ni, som borde taga henne i försvar i stället för att anklaga henne, — så gör en man af ära.»

Unge husbond är smått slagen af doktors allvarliga ton, han inser att han gifvit hugg på sig, försöker ej längre skämta bort saken, för hvilken han ju egentligen är doktorn djupt tacksam, utan säger helt beskedligt:

»Låt det nu vara, bäste doktor, och bry er inte vidare om hvad jag pratat! Inte var det så illament, tro mig!»

Men doktorn sticker kallt och reserveradt händerna i fickorna och går sin väg utan att ens räcka unge husbond sin hand till afsked. Hans sympati för herr Harvanen är mindre än någonsin. Unge husbond ler i mjugg, innerligt nöjd åt hvad han fått veta och med ett ganska betydligt förakt för doktors skarpsinne, när det gäller flickor.

XII.

Det är frampå hösten, i slutet af september, en klar och kylig dag med drifvande skyar och förkänning af vinterns köld i luften. Man har kört de sista rågsfylarna från smedjeåkern till logen; unge husbond har själf varit ute och sett till arbetet, men när det sista lasset kör i väg öfver halmstubben, följer han icke efter det till gården, utan stannar fundersam kvar på den tomma åkern, huttande i kylan och med händerna djupt instuckna i rockfickorna.

Han låtsar vara upptagen af stengärdsgården, som på ett par ställen rasat och behöfver reparation, medan lasset med råghalm försvinner mellan alleens aspar, hvilkas granna höstskrud glesnat och i dag i synnerhet strö omkring vissna blad i tusental för den friska vinden. När han betraktat stengärdsgården nog länge, ser han upp efter lasset, och när det är nog långt borta, klifver han hastigt öfver det rasade stället, ser sig omkring på landsvägen och när

ingen är att upptäcka där, går han beslutsamt öfver vägen rakt in i den täta alskogen omkring smedjan.

Med armbågen skyddande framför ansiktet tränger han sig fram mellan piskande kvistar och grenar, stannar då och då för att lyssna, men hör ingenting och fortsätter sin kosa rakt igenom de prasslande snåren, tills han kommer ut på en helt liten öppen plats med grönt gräs och några stora kullerstenar. Rundt omkring står småskogen tät som en mur.

Han lyssnar igen länge och väl, men när det ingenting annat hörs än vindens sus, kastar han sig ned vid kullerstenarna, biter otåligt på ett halmstrå, som han tagit med sig från åkern och väntar.

Hans väntan blir ganska lång, men äntligen prasslar det i småskogen åt ett annat håll än det hvarifrån han själf kommit. Unge husbond är ledsen och bryr sig icke om att märka det, så att Ida är helt nära inpå honom innan han ser upp med vresig min.

»Jag hann inte komma förr, Aakusti! Din mor ville inte alls släppa mig fri i dag... hon blir svårare mot mig, ju längre det lider...»

»Männe du inte gör det litet värre än det är?» frågar unge husbond tviflande och smått ringaktande.

»Gör jag det värre?... Du skulle bara vara i mitt ställe en enda dag, så fick du se själf!...»

»Nog kan jag gissa att hon inte just skämmer bort dig, men något för något, kära Ida!... Man blir inte värdinna på Monola så utan vidare, ser

du!... Och du är väl inte heller så förfärligt ödmjuk mot mor, kan jag tänka...»

»Är jag inte ödmjuk, jag? Jag, som tigit och tålt i mera än ett år... allt sedan vi blefvo vänner!... Och du kan inte tänka dig allt hvad jag fått utstå!»

»Nå ja, — men så äro vi också vid målet nu. Om två månader så...»

»Ja, ja... det har du alltid hållit fram som tröst, men Gud vet om du inte innan dess låter din' mor vända ditt sinne alldeles ifrån mig. Jag har mer än en gång märkt att du inte bryr dig om mig numera såsom förr...» undslipper det Ida i mycket nedslagen ton.

Unge husbond ser upp med en glimt af otålighet i blicken.

»Jaså, att det således är du ensam, som lider för min skull? Jag har det naturligtvis utmärkt godt? Inga sorger alls, anser du!...»

»Nog har du väl dina bekymmer, du också, men inte äro de att jämföra med hvad jag utstår... Vår ställning till din mor är ju så olika... men... men... men vore jag bara viss på att du inte tror på hennes onda ord om mig, så skulle jag vara lugn. För jag vet nog hvad hon säger om mig, och jag har också märkt att du blifvit en annan mot mig...»

Den vackra Ida bär syn för sägen. Hennes rosor på kinderna äro långt mindre friska än för ett halft

är sedan, och hon har fått någonting utmanande, mistroendefullt i blicken. Några rynkor under ögonen tala om lidelser och själskamp, och fast hon är vacker och kraftig som förr, ser hon långt äldre ut.

Unge husbond är alldeles lik sig. Han ligger fortfarande kvar i gräset, medan Ida står lutad mot stenen och talar till honom. Han har sitt gamla, bekymmerfulla drag i ansiktet, men därjämte ett annat af retlighet och dåligt lynne. Och det draget kommer också fram i hans stämma, när han äntligen säger:

»Det är den gamla visan, som du sjungit för mig under de sista månaderna. Jag blir inte gladare af den! . . .»

När Ida icke lyckas förmå honom till en ny försäkran om sin kärleks orubblighet, hvilken hon naturligtvis behöfver som tröst och ersättning för alla genomgångna pröfningar, skjuter hennes starka själfkänsla och inneboende stolthet för hundrade gången upp inom henne, men denna gång med en afgörande, stor beslutsamhet. Det flammar till i hennes blick, och hela hennes person säger att hon är drifven till det yttersta. Hon sätter sig på en sten med en talande kastning på hufvudet och öfverkroppen. Nu är det förbi med hennes tålmod och ödmjukhet, nu är hon den, som har att förebrå unge husbond och fordra någonting af honom.

»Jag ska säga dig, Aakusti, att det är allvarligare med mig än du tror!» Rösten låter högtidlig med

klang som af domsbasun. Men den är så säker och fast att unge husbond spritter upp.

»Hvad är det nu då?» försöker han fråga likgiltigt.

Harmen och förödmjukelserna från det senaste året bryta med ens upp inom Ida. Hon måste få lätta sig och kasta en del af sina sorger på honom, som dragit dem öfver henne, men som ligger där så lugn och orörlig, som hade han ingen del i dem. Det jäser så starkt inom henne att hon nästan hatar sin älskare, hon för sin hand under hjärtat och fäster sina stora, allvarliga ögon med ett uttyck af omätlig sorg och förkrossande förebråelser på honom.

»Jo du . . . det är så . . . det är så fatt med mig nu, att du inte kan lämna mig mera, för jag känner någonting här . . . och jag vet, att det snart är färdigt, fast jag inte sagt det till dig förut. Men nu vet du det!»

Unge husbond har sprungit upp och står framför henne frågande, skrämd, stolt och manlig på en gång. Hans blick får ett besynnerligt främmande och aktningsfullt uttryck, som Ida aldrig sett, den hvilar nyfiken och varm i hennes, han har en hel mängd frågor på läppen, men säger ingenting, utan famlar efter hennes hand med sin. Hon ger honom den ofrivilligt, mycket förvånad öfver den verkan, hennes bekännelse haft på honom. Hon har väntat sig någonting helt annat, likgiltighet, hårda ord, Gud vet hvad . . . Men nu står unge husbond nästan för-

läget glad, trycker hennes hand och vet icke hvad han skall säga.

Slutligen frågar han:

»När... hvar... huru... huru länge har du vetat af det, Ida?»

Ida står ett ögonblick rådvill och förlägen i sin tur, besynnerligt berörd af hans blickar och hållning. Sedan svarar hon nästan osäkert, under inflytande af ett slags impuls:

»Det visste jag redan i somras...»

»Hvarför har du inte sagt det till mig tidigare?»

»Inte ville jag... inte vågade jag...» kommer svaret tveksamt upprepadt, i det hon ser bort.

»Nå, det var då också någonting att vara skrämmd för!» säger unge husbond gladt och uppmuntrande och stolt.

Ida vet icke ut och in på sig mer, hon vrider sig, trycker krampaktigt handen, som håller hennes och förgås af blygsel, hvilket unge husbond finner storartadt kvinnligt och vackert.

»Nu kan du väl förstå, att mor inte ska plåga dig längre!» säger han igen och trycker Ida till sig med hela sin gamla kärlek.

Unge husbonds kärlek till Ida har varit lik ungt manfolks i allmänhet, eldig och våldsamt och njutningslysten, men med föga tålmod och underkastelse, när det gällt att bära ledsamheterna. Den har flam-

mat upp i full låga, blifvit en ordentlig lidelse med svartsjuka och sömnlösa nätter under intermezzot med doktorn och hans vistelse på Monola. Men när han, innan doktors afresa, fått veta af denne själf huru förflugen hela hans svartsjuka varit, så drogo sig hans svallande känslor helt hastigt inom sina vanliga, trygga bräddar igen.

En vecka efter doktors afresa från Monola fick Ida sig tillsändt från Helsingfors ett mycket vackert litet fruntimmersur med kedja, och under uret, inne i asken, låg doktor Uddes visitkort med några ord af tack till hans finska språklärlarinna. Det var i och för sig en helt betydande händelse i Idas lif, men den blef än mer viktig genom omständigheterna, under hvilka den skedde.

Ida insåg genast omöjligheten af att hålla försändningen hemlig, såsom hennes allra första impuls var, ty det rekommenderade, lilla paketet från hufvudstaden hade naturligtvis genast i allra högsta grad väckt nyfikenheten på Monola. Ida gissade strax att det kom från doktorn, och fast hon icke alls hade ondt samvete för hans skull, så beredde hon sig dock på en hel mängd obehag, — icke minst från unge husbonds sida. Hon öppnade med tvungen glädtighet paketet i närvaro af det skämtande gårdsfolket, som alls icke höll inne med hänsyftningar och speord, redan innan de fått veta hvilka dyrbarheter paketet innehöll.

När hon tog fram uret med kedjan och visitkortet brusto de nyfikna omkring henne ut i en skämtsamt hånfull beundran:

»Se, se bara — sådana fästmansgåfvor vår Ida får från Helsingfors!»

»Har man sett på maken! Det är ju en riktigt fin lysningspresent! Och Ida, som inte ens har talat om att doktorn friat till henne!»

»Vi få välan börja reda till bröllopp på Monola,» skämtade själfva värdinnan och bjöd till att se mycket allvarsam och trovärdig ut.

Ida stod med sin present i handen och försökte att icke låta skämtet bekomma sig, men hon darrade af återhållen harm, och hon slog ned ögonen för att man icke skulle se att de voro stickande onda. Hon fann icke ett ord att möta speglosorna med, emedan hon var för upprörd och emedan de träffade hennes ömtåligaste punkt.

Då trädde lika plötsligt som oväntadt unge husbond själf emellan, tog Idas parti och afbröt skämtet i ett nu:

»Låt ni Ida vara i fred,» sade han med eftertryck, »den där gåfvan har jag gett doktorn lof att sända henne, för han har först frågat mig om det gick an.»

De orden hade man allra minst väntat från unge husbond. Man såg förvånad på honom och tycktes knappast förstå, hvad han menade. Det var ju han, som främst bort taga parti emot Ida och hjälpa till

med skämtet öfver henne! Ida själf blef alldeles handfallen af öfverraskning, lät uret glida ner i asken och såg på sin älskade med en misstänksam blick som om hon väntat en tillbakahållen elakhet bakom hans första, oväntade förklaring. Men unge husbond tog uret af Ida, granskade det helt nytert, pröfvade huru kedjan tog sig ut mot hennes klädning och sade skämtsamt i sitt allra mest belåtna tonfall:

»Så är det att ha schangtila Helsingforsbekantskaper, ser du! De köpa klockor och presenter åt dig som på beställning, och jag behöfver inte alls besvära mig. Nu ska vi skrifva och tacka doktorn, för aldrig har du fått en mera oskyldig och välmenad gåfva!»

Unge husbond hade aldrig förut låtit ett ord eller en hänsyftning om Idas och sitt förhållande undfalla sig i andras närvaro. När han nu helt oförbehållsamt och öppet tog hennes parti och medgaf att han egentligen bort köpa presenten åt Ida, var det så godt som en eklatering af deras förlofning, det insåg en hvar. Monolavärdinnan bet förargad ihop läpparna och låtsade icke fästa sig vid hvad unge husbond sade, men gårdsfolkets skämt tystnade i ett nu. De hade plötsligt fått en helt ny syn på allvaret i unge husbonds och Idas kärlek, och de hade ingenting emot partiet. Tvärtom — det var rätt handladt af unge husbond, tyckte de.

Men Ida stod länge och väl som fallen från skyarna. Detta hade hon allra minst väntat. Så

småningom gick det upp för henne att unge husbond icke blott räddat hennes heder inför gårdens folk, utan äfven för första gången i deras närvaro bestämdt uttalat sig om sina allvarliga afsikter. Ännu hälften tveksam och med en skuggning af skygg miss-tänksamhet, lyfte hon sina ögon och mötte unge husbonds. Och det låg mycken värme, godt förstånd, stum tacksamhet och triumferande kärlek i de blickarna.

I stället för att bli en orsak till missförstånd och ledsamheter, gaf doktors ur klafven till en lång, solig tid af ömsesidig tillit och lycka för de två älskande. Den gaf dem lifvets fullhet hela våren igenom långt in på sommaren, men Monolavärdinnan gick omkring mera värdig och otillfredställd än någonsin och väntade förgäfvos på ett tillfälle att göra den moderliga klokheden och det sunda förnuftet gällande för sin sons framtid.

Aakusti och Ida lefde härliga och soliga dagar, dem icke ett moln fördystrade, ända till dess den förres högt flammande kärlekslåga sjönk ner i glöd för att det mest eldfångda materialet var slutförtärdt af lågorna. Då började Ida af kvinnlig instinkt med alla en klok kvinnas medel pusta på glöden och kasta nytt bränsle i den för att drifva upp flamman till sin förra höjd igen. Det skedde först genom ökad smek, ökad koketteri, ökad ansträngning att vara behaglig. Men när unge husbond tog emot hennes kärleksansträngningar med endast en gillande, mätt och nöjd

min, alldeles som om det varit något, hvilket med rätta tillkom honom, så insåg Ida snart att det fordrades en annan taktik från hennes sida.

Det blef plötsligt alldeles slut med vänligheten och smeket. En vacker julikväll vägrade hon komma till mötet, som unge husbond utsatte i alskogen vid smedjan, där de bäst undgingo att bli sedda och där de därför träffats både sent och tida allt sedan de blefvo vänner för mer än ett år sedan. Unge husbond hörde förvånad hennes vägran, brydde sig icke om att öfvertala, gissade att det var kvinnfolkskonster, förstås, och lät mötet bli till här näst. Men detta hans lugna sätt att taga Idas afslag, gjorde henne alldeles utom sig. Hon hade räknat ut en så helt annan mördande effekt af sin första vägran, att hans underliga beteende slog ner som en blixst från klar himmel och splittrade alla hennes illusioner med ett slag.

Hon började storgråta midt framför sin fästman och i hörhåll för gårdsfolket.

Slutet af sommaren blef en tyst kamp på lif och död mellan Ida och modern om herraväldet öfver unge husbond. Ida var icke erfaren och kallblodig nog att förstå och respektera den varma glöd, som efterträdt hennes älskares stora brinnande eld, och som ensam är i stånd att bevara kärleken för en längre tid. Hon hade i grunden ett mycket lidelsefullt lynne, som var både halsstarrigt, stolt och miss-

tänksamt, fast hon visade ett gladt ansikte för det mesta och bet ihop tänderna öfver sina sorger.

Unge husbonds nyktra tillgifvenhet verkade på henne som en förolämpning. Den var icke nog för Ida och hennes fåfänga. Hon hade tidigare kunnat linda unge husbond kring sitt lillfinger med sina små konster, men numera förmådde hon ej röra honom ur fläcken.

Det dugde rakt inte! De voro ju icke gifta än, och hennes fästman fick visst inte taga sig några husbondelater i förtid, allra minst då gårdens folk kunde läsa i dem som i en öppen bok att hon förlorat sitt inflytande öfver honom. Men allra mest harmade henne Monolavärdinnans skarpa och nöjda blick, hvilken oafbrutet forskade i deras kärleksangelägenheter och upptäckte glädjande saker där.

Ida slog helt om med ens. När det icke hjälpte att sätta hårdt mot hårdt, likgiltighet mot likgiltighet, blef hon den öfvergifna, illa behandlade, missförstådda martyren för unge husbonds kärlek. Och när hennes plötsligt påkomna vekhet och hjälplöshet tydligen rörde unge husbond, tog hon småningom för vana att beklaga sig inför honom, hon, som aldrig brukat beklaga sig inför någon. I början gjorde omslaget god verkan. Unge husbond kände sig som hennes ansvarige beskyddare, tröstade henne efter förmåga och intalade henne hopp. Det var ju endast några

månader kvar tills han blef myndig, och då var det slut med deras sorger.

Men Ida missbrukade ganska snart unge husbonds goda vilja att stöda och hjälpa henne. Hon stannade i öfvertygelsen att det var hans plikt gent emot henne, och så började hon fordra tröst, efter han en gång inledt henne i så svåra förhållanden. Men när unge husbond märkte att hon kom med pretentioner, blef hans tröst allt mer ovillig och knapp. Och ju mer ovillig han blef, desto mer fordrande blef hon. Efter unge husbond en gång medgifvit, att han var skulden till hennes sorger, så skulle han också bära en del af dem, det var klart! Hon lämnade all sin kärleks goda vilja och takt å sido, för att hon hade rätt. Unge husbond skulle också få veta hvad det var att lida för sin kärleks skull. Och så satte hon med sin vakna och starka vilja i gång ett helt korståg af små sorger, som skulle falla öfver honom. Ty ingenting retade henne så, som att se sin fästman fullkomligt kall och likgiltig för hennes bekymmer. Och så gjorde hon sig dubbelt mer offerlam och svårmodig än hon egentligen var, och så förskaffade hon sig små hämndfulla njutningar genom att plåga honom, ty rättvisan fordrade att han icke gick af med bara plus, utan att också han skulle få känna ledsamheterna i deras förhållande, dem hon annars måst bära ensam.

Det hade helt och hållet tråkat ut unge husbond på de sista tiderna. Han började undvika Ida, men

var alldeles för godmodig och älskade henne för mycket, för att på fullt allvar tänka på en brytning. Han var viss på att Idas dåliga lynne skulle gifva med sig, och i väntan på det höll han sig undan henne och tog med ifver i tu med sina plikter som husbonde och jordbrukare.

Då hände det en dag att hans mor kallade honom till ett samtal med sig inne på sitt rum.

Alldeles utan förberedelser och inledning sade hon honom rent ut att hon mycket väl märkt huru det stod till mellan Ida och honom, och att han nu borde låta varna sig i tid af Idas konstiga lynne och lämna alla tankar på henne. Hånkala Manda var ännu ogift, men det sades att hon hyste allvarliga tankar på den unge, nyetablerade handelsmannen i kyrkbyn. Skulle hennes Aakusti verkligen låta en sådan sillstrypare från staden fara af med flicka och gård och grund midt framför sin näsa?

Unge husbond gick ganska tankfull från det samtalet, förblef tankfull ännu vid middagen och mottog strax efter den Idas förtroende att hon ville träffa honom i morgon förmiddag på deras vanliga mötesplats i alskogen bakom smedjan. De hade icke haft något möte på flera veckor, emedan unge husbond dragit sig undan. Nu kom Idas anmodan i rätta ögonblicket. Unge husbond ville verkligen tala allvar med henne, förebrå henne, uppmuntra henne och en sista gång pröfva om hon ej kunde vara densamma

som förut mot honom. Annars skulle han säga henne några bittra sanningar och... ja, det skulle man sedan få se!

Det föll icke unge husbond in att misstänka att Ida lyssnat till hans och moderns samtal genom dörren.

Och nu stå de två midt inne i den täta alskogen, och unge husbond är egendomligt upprörd och stolt och beslutsam efter det stora meddelandet Ida gjort honom. Nu tänker han icke längre på någon brytning, nu är allt klart, och Ida och han äro vänner för lifvet. Ty det hon sagt honom nyss har med ens låtit hela hans gamla kärlek flamma upp ur askan; — nu är Ida som en ny käresta för honom, men en käresta, som ej är till för smek och lek, utan för lifvets och äktenskapets stora allvar.

Unge husbond känner sig med ens så märkvärdigt vuxen och stadig och gammal. Det är som låge hans dag i går flera år tillbaka i tiden och som om Idas och hans kärlek nu först blifvit det som den bort vara.

Han försöker ännu en gång se henne in i ögonen, men hon vänder återigen bort dem i huld förvirring och blygsel. Sedan tager han hennes hand och drager henne långsamt hemåt.

Men i detsamma skrattar en skata högt och obehagligt och gäckande, höjer sig med lättsinniga, korta vingslag och kryssar fram snedt emot blåsten.

»Har den inte kommit tillbaka igen, den förbannade spefågeln!» ropar unge husbond och kastar ond en sten efter henne.

»Den har alltid varit vårt vittne,» säger Ida be-
dröfvad. Hon tror på skrock, och en skata spår
aldrig någonting godt.

KVINNOREGEMENTE.

KVÄNNÖRECEMENTET

ROMAN FRÅN FIKRA FÄRDIGHETEN

KARL A. TAVASTJERNA

H

NYHETS-
FÖRLAGS FÖR-
LAGET

KVINNOREGEMENTE.

ROMAN FRÅN FINSKA LANDSBYGDEN

AF

KARL A. TAVASTSTJERNA.

II.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

All rätt till öfversättning är förbehållen.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1894.

XIII.

Det närmar sig den stora dagen, då inspektoren skall flytta och unge husbond skall taga tyglarna på Monola. Årets skörd är redan inbärgad, det faller ro öfver gårdsfolket efter det ansträngande arbetet i rior och logar. Sömnens blir rundligare med de långa nätterna och sena morgnarna, och ännu har vinterarbetet ej kommit i farten.

Under tröskningstiden ha unge husbond och inspektoren gått förbi hvarandra i riorna, svärtade af damm och svettiga, de ha mötts på stubbåkrarna och bytt de nödvändigaste orden, som fordrades, men icke heller mer. Unge husbond har arbetat som en dräng hela hösten för att visa hvad han duger till och för att sätta sig i respekt hos gårdsfolket. Inspektoren har småleende sett på och berömt honom, så man icke skulle tro att han tog sig nära vid af att snart nödgas lämna rum för den riktige husbonden.

En gång har det kommit till ett litet meningsutbyte mellan dem. Unge husbond rätade ut sin

rygg, efter att länge ha gått krokig med slagan inne i rian, och sade att Monola ändå kunde ha råd att bestå sig med ett tröskverk som andra herrgårdar, hvilka följde med sin tid.

Det föranledde inspektoren att med lugnt af-rådande och faderlig min tala om herremännens ny-modigheter, som ruinerade dem, — eller hade inte unge husbond hört om att Immolapatronen i grannsocknen fått lof att lämna gården med rubb och stubb för att björnarna började ansätta honom? Den främsta björnen var ingen annan än just maskinfirman, som levererat honom alla hans dyrbara jordbruksredskap, hvilka inte dugde till stort, när allt kom omkring, utan fordrade oafbrutna reparationer och hindrade jordbruket att gå sin jämna gång som hos bönderna. Det var resultatet af tröskmaskinerna och de andra uppfinningarna.

Unge husbond tog deras parti, förstås. De kommo i en helt liten dispyt, bakom hvilken de båda anade hos den andre mer än blotta menings-skiljaktigheten. Men deras stämmor förblefvo just därför öfvernaturligt lugna, ingendera förifrade sig. Unge husbond ville visst icke inför gårdsfolket visa någon skadeglädje öfver inspektorens afgang, han ville bara få se inspektorens harm sticka fram. Men det gjorde den icke. De förblefvo båda själf tillräckliga ända upp till hakan, endast ögonen spejade skarpa och misstänksamma efter hvarje liten skymt af hetsighet. Och hetsigheten låg nog på lur under ögon-

locken, men kröp ej fram. Och då kunde man icke inför folket påstå att den andres uppträdande icke var värdigt. Därvid förblef det.

Tiden går med stora steg mot Allhelgonadagen, den första november, flyttningsdagen, men icke ens värdinnan, som har både sin sons och inspektorens förtroende i detta fall, kan säga att spänningen mellan dem är starkare än förut. Hellre då mindre, ty ända sedan våren, då inspektoren sades upp ur tjänsten, har hon icke hört den ene säga ett ord om den andre.

Likafullt jäser det inom både unge husbond och inspektoren. Det jäser så starkt att de bli likasom andrutna hvarje gång de nödgas tala med hvarandra. Därför undvika de sorgfälligt att göra det annars än då de måste, ty ingendera är riktigt säker på att han kan hålla sig i skinnet, om den andre ger riktigt illa hugg på sig.

Det är det tysta hatet och den tysta kärleken, som gifva innehåll åt det afskilda och stillsamma lifvet på den afskilda, stilla gården. En öppen fiendskap hör icke hit, ty den drifver folk åtskils, den sätter mannen knifven i näfven, den upplöser hus-tukten, flammar upp i låga och brinner hastigt ner, men den tysta och behärskade gifver kraft och ut-hållighet ett helt lif igenom. Likaså kärleken. Den nordiska landsbygdens passioner ha acklimatiserat sig i de lugna och tysta omgifningarna, de ha fått landets drag såsom haren byter päls efter landskapet.

Unge husbond hatar icke längre inspektoren som förr, han har bara ett slags medlidsamt förakt för honom. Inspektoren åter är alldeles för klok att visa förödmjukelsen, som han känner, fast hans hustru och han tusen gånger kommit öfverens om att hans afskedande är fullkomligt som sig bör, sedan unge husbond blifvit myndig. Det kostar mycket på dem båda att lämna en ställning, som under åtta långa år gifvit dem nästan oinskränkt myndighet öfver en stor egendom, om ock den myndigheten, efter det nya värdfolkets tillträde af Monola, måst förskaffas genom allehanda diplomatiska finter. Men den har funnits ändå, och den skall finnas ända till den första november, då de frivilligt lämna rum för den laglige arftagaren af deras rättigheter.

I känslan af denna sin stora och behärskade ödmjukhet böja de två makarna allt oftare sina hufvuden inför Allmakten. Man hör allt oftare psalmsång från sidobyggningen, där de bo, och inspektorskans skelande ögon stirra snedt på alla hon möter genom en dimma af lyckligt tillkämpad fromhet. Hennes händer hvila numera alltid i kors öfver magen, äfven om hon bara går ett slag öfver gården, så snart icke handarbetet upptager dem.

Värdinnan är naturligtvis rörd öfver så mycken själfbehärskning, och hon söker på allt vis att göra dem afskedet från Monola så litet bittert som möjligt. Hon hyser i sina vekare stunder tankar på att lämna inspektoren ett par sparbankskvitton som

bevis på sin tacksamhet och erkänsla, men när hon sedan tager fram dem ur sin gulbetsade björkbyrå, ångrar hon sig, betänker att pengar äro pengar och att hon själf kan behöfva dem för gårdens intressen. Inspektoren har ju icke gjort annat än sin plikt, och det finns billigare sätt att visa det värde, hon sätter på honom och hans hustru.

Så blir det i stället kaffebjudningar på söndagarna och andra små uppmärksamheter, som kosta mindre. Det värsta med inspektoren är att han icke funnit någon ny plats, som det skulle varit förenligt med hans värdighet att antaga. Det går omöjligt an att Monolainspektoren nöjer sig med hvad som helst, han måste se till att hans afsked icke blir en degradering, och till den ändan har han afböjt ett par mindre förmånliga anbud om plats, ett här i socknen och ett i grannsocknen. Därför är han ännu lös och ledig för nästa år, och på samma gång det vållar honom och hans hustru en viss oro, ger det dem en behaglig känsla af martyrskap, ty hela socknen vet naturligtvis att Monolainspektorens bli liksom utstötta på bar backe efter åtta års trogen tjänst. Otack är världens lön!

Inspektorens ha längesedan i tysthet räknat ut att de med sina sparpennningar godt kunna möta en tid af arbetslöshet; — dessutom skulle det alltid för en driftig man gifvas något tillfälle till förtjänst. Det är i alla fall att taga emot ödets slag med högburet hufvud. Huru gärna inspektoren än böjer det inför den osyn-

liga allmakten, — inför ett hvardagligt öde gäller det att bära hufvudet högt. Annars får han rakt intet medhåll af sina medmänniskor, det vet han för väl.

Inspektoren har i förtroende meddelat sin hustru att konkursförvaltningen på Immola gård, — den gården i grannsocknen, som ägaren måst lämna med rubb och stubb till sina björnar, — att konkursförvaltningen där är under all kritik och att det icke skall dröja länge innan de nya ägarna arrendera ut gården, ty sälja den för underpris vilja de väl inte. Och då vet han nog hvem som är den lämpligaste mannen att taga egendomen om hand och hvem som har goda utsikter att få arrendet! Här i trakten finns ingen annan än inspektoren själf, som har åtta års erfarenhet om en stor egendoms skötsel. Och då, ja, då är deras stund kommen. Immola är en egendom, som betydligt öfverträffar Monola i storlek, och fast den är en smula vanskött, så är det i alla fall en gård med hvilken de kunna hålla unge husbond på Monola stängen, — de som för hans skull blifvit utstötta på bar backe!

Det finns ingen, som i inspektorparets uppsyn kan läsa att de hysa så stora planer. Tvärtom, det står en vemodig resignation så tydligt präglad i deras ansikten som om deras afsked från Monola vore liktydigt med en förvisning till kommunens fattighus.

Värdinnan har därför mer än en gång tagit fram sina sparbankskvitton och låst in dem igen, sedan

medlidandet gått öfver och hennes förnuft sagt henne att inspektorens ej suttit åtta år på Monola utan att ha en fyrk på kistbotten, när de lämnade gården. Dessutom kom unge husbond en dag med ett betydelsefullt smålöje och talade om att han öfverraskat inspektoren med att mäta upp säden i magasinet på ett sätt, som — ja, det kunde vara detsamma, efter inspektoren kom bort i alla fall! Med mätningen hade tillgått så, att inspektoren för hvarje fjärding stötte ett kraftigt tag med skofveln i säden, så att den packade sig. Nå, ja, — det kunde ju kanske ha skett utan beräkning, men så mycket är visst, att när man på detta sätt inmätt hundra tunnor säd i en lår, så kunde man mäta ut hundrasju tunnor ur samma sädeslår. Och på så vis hade inspektoren nog mätt in säden under alla de åtta år han varit på gården.

Det meddelandet lekte länge Monolavärdinnan i hågen, först ville hon ej fästa någon vikt vid det, men slutligen tog det skruf. Hon låste in sina sparbankskvitton i sin byrå för sista gången, utan att vidare taga fram dem för inspektorens skull.

Under de sista veckorna på gården börja inspektorens fatta ett utprägladt deltagande för Ida, ty deras ställning är ju sådan, att de mer än annars känna sig dragna till alla, som lida. Att Ida led, kunde undgå ingen. Deltagandet yttrade sig först så, att inspektorskan med vänlig röst inbjöd Ida att taga del i psalmsången en söndagseftermiddag, efter hon ej

varit i kyrkan på förmiddagen. Ida blef tilltalad af hennes vänlighet och sjöng med dem en timme eller två och hörde på inspektorens utläggning af dagens text.

Senare har inspektorskan närmat sig Ida flera gånger, och en dag kort före deras flyttning frågar hon henne helt öppet och mildt hvad det är, som tynger henne och hvad hon sörjer öfver?

Ida vet icke stort hvad deltagande är, det har icke fallit på hennes lott att bli van vid sådant. Hon har lefvat hela sin barndom och ungdom i sina släktingars hus, och där har icke känslsamheten varit något framträdande drag. Icke heller har unge husbond skämt bort henne därmed.

Hon kan icke värja sig för en främmande och varm känsla af tacksamhet mot inspektorskan. Det faller henne visst icke in att meddela henne sina bekymmer, men likafullt är det som mottoge hon en verklig välgärning bara genom att bli tillfrågad om dem i förtroendefull och deltagande ton. Hon ändrar i ett tankar om inspektorskan, hvilken hon fordom skytt och förlöjligt i kapp med unge husbond. Hälften skamsen och med sjukt samvete svarar hon:

»Inte sörjer jag öfver någonting synnerligt. Det är ju världens gång att lifvet någon gång blir tungt,» tillägger hon med viss öfvertygelse, fast hon känner att den gamla frasen rinner henne i hågen bara för att hon hört äldre folk upprepa den i oändlighet.

»Ja, ja, — lifvet har sina vedermödor,» nickar inspektorskan bekräftande och bereder sig att taga reda på hvori de egentligen bestå för Idas vidkommande.

Det blir icke mycket, hon får veta. Ida är som en ål i hennes händer och slinker undan med sitt förtroende just när inspektorskan tror sig ha säkert fatt i henne. Så mycket blir ändå klart att det är kärlekssorger, men det visste inspektorskan förut. Och att de gälla unge husbond vet en hvar i gården. Därför går hon slutligen rakt på sak, sedan hon öfvertygat Ida om sin välvilja, som visst inte står i det aflägsnaste samband med nyfikenhet:

»Det blir väl bröllop snart, tänker jag? Så snart vi ha flyttat och unge husbond blifvit myndig?»

»Det vet man ingenting säkert om,» svarar Ida och vänder sig bort.

»Är gamla värdinnan emot det?»

»Inte vet jag. Och inte har det heller varit fråga om bröllop med henne.»

Längre kommer inspektorskan icke. Hon försöker komma åt Idas hemlighet på alla möjliga vis, genom indirekta frågor och genom oförbehållsamt klander af unge husbond. Men Ida kniper ihop sina fylliga läppar och låter ingenting annat undfalla sig, än det eviga:

»Inte vet jag . . . inte vet jag . . .»

Då ger inspektorskan upp hoppet för denna gång och säger avslutande:

»Så mycket vet Ida, att Ida kan lita på oss om Ida råkar i olycka och får sorger att bära på, som gå öfver Idas krafter.

Ida protesterar bestämdt mot att sådana sorger vore i antågande, men ser på samma gång så nedslagen ut och suckar så djupt, att inspektorskan, fullkomligt tillfreds med sin första attack på henne, går sin väg med en uppmaning att Ida skall fly till sin frälsare med sina sorger.

På samma delikata och inträngande sätt förstå inspektorens att bearbeta sinnesstämningen öfverallt på gården till sin förmån. Med värdinnan tala de om gammalt folks nära förestående död, om samvetsagg och rent lif, trösta henne, uppskrämma henne och trösta henne igen med hoppet om Herrens nåd och evig salighet. Med det lägre gårdsfolket är det frågan om mindre ting och timliga fördelar, men helst om sådana, som på ett eller annat sätt stå i samband med inspektorens afflyttning, och som han visst skulle ha förhjulpt dem att nå, om det bara varit Guds vilja att han och hans hustru stannat längre kvar på Monola. Nu ligga deras intressen i Guds och i unge husbonds händer. På den förra kunna de naturligtvis lita i nöd och lust, och inspektoren hoppas med säkerhet att också unge husbond, trots sin ungdom och outvecklade karakter, skall med den högstes hjälp fylla sin ansvarsfulla post till sina underhafvan-

des bästa. Det är ett väljande af vackra ord och ödmjuka talesätt, som kommit mera kritiska människor än Monolafolket att med saknad beklaga inspektorens bortflyttning.

Unge husbond känner på sig att stämningen ej är för honom. Ida har utan någon förklaring börjat förhålla sig afvisande mot honom ånyo, eller rättare, deras gamla, otvungna förhållande har ej kommit igen. Det är som om deras stora hemlighet fjärrat dem i stället för att närma. Den skrämmer Ida och gör henne skygg. Unge husbond förstår sig icke på kvinnfolkskonster, — hvad vill hon mer af honom, än hvad han gjort? Därför har han icke någon, som meddelar honom hvad man riktigt tänker på Monola. Han har bara sig själf att lita på, och det gör han med öfvertygelse.

Den första november, flyttningsdagen, kommer med tung dager och gråtande himmel. Det gestaltar sig till en riktig sorgfest på Monola. Efter frukosten kallar gamla värdinnan till sonens stora förargelse till hopa gårdsfolket och alla torpare, som i dag göra dagsverke på gården. I stora salen bjuds det dem kaffe, och där trona inspektorens i högsätet. Värddinnan vill visa att hon icke jagar ut dem på bar backe utan ceremonier och tacksägelser och att hon förstår uppskatta inspektorens åttaåriga arbete på hennes egendom.

När kaffet är drucket uppstår en tung tystnad efter slamret med porslin. Ingen gör min af att säga

någonting, inspektorens se med talande blickar på unge husbond såsom den, hvilken det tillkommer att yttra sig, men han drager sig otålig undan till sitt rum och kommer först om en stund igen därifrån med en blossande papyross i munnen. Torparne börja redan röra på sig för att gå till sitt arbete, och hela sorgefesten hotar få prägeln af ett vanligt kafferep, då inspektoren själf gör slag i saken och räddar högtidligheten vid sitt afsked, stiger upp och börjar tala.

Hans täta rundskägg och hans sorgset småleende, förlåtande minspel bli medelpunkten i salen. Alla lyssna med spänning, ty de veta att det ligger honom någonting på hjärtat. Hvad det är, är icke svårt att gissa; — hvem kan icke förstå att det känns bittert att lämna en gård, där man så länge intagit en husbondes ställning. Och när man därtill vet hvilket förhållandet är mellan inspektoren och unge husbond, så blir spänningen andlös. Hvad skall han säga?

Inspektoren ser först en stund frånvarande på de församlade. Han samlar sina tankar. Därpå vänder han sig med sin milda uppsyn till värdinnan och säger henne sitt tack för de långa år, han tillbragt i hennes tjänst och för denna sista vänlighet, hon nu bevisat honom genom att sätta honom i tillfälle att taga ett högtidligt afsked af gårdens församlade folk.

Ingenting vidare. Icke ett ord om unge husbond och Monolas framtid, som alla veta att han

tänker på. Se, det är en man, som förstår behärska sig!

Unge husbond känner att den tystnaden ej talar godt för honom, men han låter nåd gå för rätt, han vill icke ställa till ofrid och förstämning i afskedets stund, efter det nu är den sista gången inspektoren har någonting att säga här.

Men inspektoren har ännu icke sagt ut allting han har på hjärtat. Han tager fram sin psalmbok ur fickan, ser ut öfver de församlade som en predikant och tillägger:

»Innan jag lämnar er, mina kära vänner, så ville jag att vi gemensamt skulle sjunga en lofsång, för att Herren gifvit oss kraft att utföra ett godt arbete tillsammans.»

Och psalmen sjunges med andakt. Det kommer en högtidlig stämning öfver en hvar, man känner sig rörd öfver så mycken storsinhet och ödmjukhet. Men unge husbond tänker någonting fult om läsarepredikanter och tillställningar för att narra sig till beskedligt folks tillgifvenhet med fromma miner och gudsnådliga ord. Unge husbond är anstucken af fritänkeri, förstås, och betraktar all religion som en öfvervunnen ståndpunkt.

Det är han alldeles ensam om. Alla andra känna att det är en from handling, som begås under upphöjda känslor, och det finns ingen, som icke beundrar inspektoren för hans ädla och lugna hållning,

i synnerhet som de veta att han härifrån drager till en liten gård i kyrkbyn, att han ingen plats har för nästa år, och att detta är all tacken för åtta års träget arbete på Monola.

Så börjar afskedstagandet. Det sker med knykande handtryckningar. Kvinnfolket niger och får tårar i ögonen. Vårdinnan måste formligen behärska sig för att ej i sista minuten lämna inspektoren sina undanlåsta sparbankskvitton. Men unge husbond är förargad på hela tillställningen, som gifvit inspektoren en sådan gloria, att det efteråt skall bli dubbelt svårt för honom själf att vinna folket för sig.

Alla följa de bortflyttande ut på gårdsplanen. Unge husbond ser ovilligt på affärden, möter för sista gången inspektorens lugna blick och parerar den skelande från hans hustru, men i båda ser han ett så vackert uttryck att han ofrivilligt blir osäker på sig. Tänk om han gjort inspektoren orätt!

När de rullat i väg och gårdsfolket gått till sitt arbete, säger modern suckande till honom:

»Nog är det synd att låta den mannen fara bort härifrån!»

»Det är emellertid gjordt nu!» svarar unge husbond nöjd.

Men hans tillfredsställelse blir svalare, när han i farstun möter Idas förgråtna ögon och snart ser

också sin mor brista ut i gråt. De sörja inspektorns båda, och de göra det uppriktigt, hela huset är dystert som efter en begrafning, och ingen gläder sig åt att unge husbond nu tager tyglarna på Monola, — icke ens han själf.

XIV.

Ida har blifvit så otillgänglig och olik sig, att unge husbond äntligen, en dag kort efter inspektorens afresa, beslutsamt och utan att Ida vet det går till modern, för att slå det stora slaget för sin kärlek. När det är gjordt skall Ida säkert bli densamma som förr.

Hans nya, arbetsdryga och allt intresse i beslagtagande ställning som husbonde har tvingat honom att försumma Ida ändå mer än förr. När han ser henne betages han af medlidande och samvetsqual, men på samma gång är han stolt öfver det, som komma skall. Märkvärdigt nog kan han ej se några yttre tecken på Ida, men i hennes uppsyn står allting att läsa tydligt. Och nu skall också modern få veta af det.

Det måste ske förr eller senare, och det är så godt att icke uppskjuta det längre, efter Idas belägenhet blir henne så outhärdlig. Det är för hennes skull han gör det, förstås, ty själf har han allra mest

lust att utan ett ord till modern låta lysa i kyrkan och gifta sig, efter hon så länge hållit emot och gjort Ida sådana förargelser. Unge husbond är alldeles på det klara med hvad han vill, sedan Ida gjort honom sin stora bekännelse. Det hade varit synd och skam att tänka och handla annorlunda. Hans manhaftighet och säkerhet äro större än någonsin.

När han kommer in till sin mor, ser hon genast på hans min att afgörandet nu är i annalkande, och det afgörandet har hon länge med viss glädje emotsett. Hon visar icke ett tecken till öfverraskning, när han mycket lugnt säger att han nästa söndag tänker taga ut lysning med Ida, tvärtom, hon suckar som om hon bara väntat att få gifva med sig, men ser samtidigt på sonen med en klok blick.

»Jaså, mor är då äntligen med om det!» undslipper det unge husbond.

»Hvad kan jag göra åt det? Du är ju myndig i nästa månad . . . och du kan göra som du vill . . .» svarar modern mycket trögt, alldeles som kostade hvarje ord särskildt på henne.

»Nå, då så . . .» utbrister unge husbond glad öfverraskad, men håller inne med fortsättningen, när han märker moderns försmädliga löje, som är hånfullt och nyttert på samma gång och som han aldrig förut sett hos henne.

»Jag ville bara säga dig, Aakusti,» fortsätter hon i utsökt likgiltig ton, »att» — här växer tonen och blir triumferande, »att gifter du dig med en flicka,

som sällskapat med herrfolk, så är det *skam!*» Det sista ordet har en väldig tonvikt.

»Nå nå, mor! Det ska du inte säga till mig! Jag vet nog hvem Ida är, jag.»

»Du! Vid dina år! Pyh! Hvilken klok flicka som helst drar dig vid näsan, så länge du inte är torr bakom öronen, kära min pojke!»

Så mycket förkrossande förakt och orygglig säkerhet ligger det i moderns skarpa svar, att unge herr Harvanen alldeles ofrivilligt känner sin första manhaftighet svika. Hans stämman får något af målbrott i sig, och han ser hvarken manlig eller trygg ut längre, då han svarar så hurtigt han kan:

»Du vill väl inte säga att Ida och doktorn...»

»Jag säger bara att du är en narr, min stackars Aakusti!»

»Det har du ingen rätt till!» morskar unge husbond upp sig och tvingar sig att se modern in i de försmädligt blinkande ögonen.

»Åjo! Ingen tar min rätt ifrån mig att skratta ut dig så mycket jag vill.»

»Kan så vara,» försöker unge husbond anslå en obekymrad ton, »men jag gör som jag vill...»

»Det har jag väntat att du ska göra, men kom inte och begär att jag ska vara med om det! Jag vet hvad jag vet om Ida, och jag ändrar aldrig tankar. Gör som du vill!»

»Hvad vet du om Ida, mor?»

»Det, som hela gården vet! Det, som alla veta, utom du själf!»

»Hvad är det om Ida? Säg ut!»

»Oj, du min skapare! Hvad skulle det tjäna till? Du går ju och gifter dig med henne ändå, säger du. Hvarför skulle jag då tala om det? Nej, — vi ska låta det vara som det är. Du är ju oförfädderlig, min käre son!»

»Jag vill veta hvad det är om Ida,» vidhåller unge husbond häftigt. »Och vill du mig väl, mor, så säger du det!» Hans blick har fått eld och hans stämma säkerhet, när modern rört vid hans slumrande svartsjuka.

»Du är ju inte mer än tjugu år gammal, och Ida är tjugutre. Hon kan dölja allt möjligt för dig, ser du. En flicka vid tjugutre år är inte längre något barn. Men det har du varit ända tills i dag med all din skolkunskap och dina herrbekantskaper och dina dåliga seder och ditt drickande... Det tror du inte själf, men det har du varit i klokt folks ögon.»

»Åhå!» säger Aakusti.

»Och du kan behöfva din mors ledning ännu, fast du snart är myndig till åren, men torr bakom öronen, det blir du inte så fort!»

»Åhå,» säger Aakusti igen och blinkar osäkert för moderns skarpa blick.

Nu har Monolavärdinnan lämnat sin anlagda flegma, nu har hon talat sig varm.

»Men ska du till och göra dumheter och skaffa skam öfver vårt hus, så säger jag nej, hör du! Så länge jag kan. När du rör dig själf, så gör du som du vill, men tro aldrig att din gamla mor blir boende kvar i samma hus, där Ida är värdinna! Hon kan vara en nog så duktig flicka, — det äro alla flickor, som veta hvad de vilja. Och hon vet hvad hon vill. Hon vill bara bli värdinna här på gården, — se'n får du se på annat. Då blir det hon, som styr och du, som dansar! Så har det alltid gått, när en fattig flicka friat sig till gård och grund med konster, som bara duga för snorkillingar som du. En äldre karl kunde bedöma det här, men det kan du inte! Seså, — nu har jag sagt hvad jag har att säga. Gift dig bara med Ida, och bli en narr för allt folket! Men jag undrar huru den värdinnan skall hålla styr här i huset, där hon själf hållit till med Helsingförrherrar? . . . Ja, ja, det har jag nog reda på, och jag är inte ensam. Det vet hela gården.»

»Det är då för doktors klockas skull? . . .» passar unge husbond in att fråga, men i en ton, på hvilken modern märker att hennes ord börja verka.

»Både för den skull och för andra orsakers skull! En bässe förstår ju, att en ung herre inte för ro skull skickar ur och kedja till en piga på landet. Åtminstone är det sed bland oss, som du vet, att flickor inte taga emot sådana gåfvor af andra än sina älskare. Fundera på det nu, och kom till ett förnuftigt beslut! Jag har ingenting mer att säga.»

Unge husbond är bara tjugu år och alls icke oryggligare i sin fattade mening, än andra ynglingar. Hans beslut att för modern omtala Idas hemlighet dunstar bort. Han tror naturligtvis inte som hon, långt ifrån, men han finner att stunden är illa vald att meddela henne det förtroendet. Det måste ske en annan gång.

Moderns svar ha först förvånat honom, sedan gjort honom ond, därefter svartsjuk. Slutligen ha de anslagit en sträng inom honom, som han alltid haft svårt att icke lyssna till, när den klingat någon gång förut. Den strängen finns hos de flesta unge män och heter lättsinne.

Älskade han Ida? Naturligtvis! Men i hans kärlek blandade sig en allvarlig och ledsam ansvarsfullhet. Han hade mer än en gång i hemlighet känt sig förfärligt illa bunden af henne. Och nu kom modern själf och hjälpte på allt vis till att lösa banden. Tänk om han kunde bli alldeles fri Ida! Tänk om mor hade rätt! Tänk om Idas bekännelse gällde icke hans barn, utan doktors...!

De giftiga tankarna rulla som en mäktig våg öfver honom; han kan ej värja sig för dem. Han har ingenting mer att invända och går ganska beskedligt sin väg.

Inom kort har Idas skarpblick märkt huru det är fatt med hennes älskade. Han har icke behöft afgifva någon förklaring om huru hans samtal med modern aflupit, hon ser mer än väl på hans generade

fasoner hvem som dragit det kortare strået, och hon besvärar honom alls icke med böner att berätta om det. Hon nästan föraktar honom, — men älskar honom på samma gång som sitt stora barn. Och hon inser att han icke kan handla som en man, om hon ej tvingar honom därtill.

Den glada Ida från fordom finns icke längre till. Innan inspektorens lämnade Monola, hade de lyckats föra henne och flera andra af gårdsfolket in på sin rätta väg. Ida sjöng allt ifrigare psalmer med dem, och sedan de äro borta, sjunger hon sina psalmer ensam, där hon går i sina sysslor. Men om söndagarna, då hon skulle vara ledig, och unge husbond känner lust att närma sig henne och få klarhet i de tankar, som plåga honom, finner han icke något tillfälle därtill. Om förmiddagarna är hon regelbundet i kyrkan, och om eftermiddagarna är det icke värdt att han kommer in i köket, ty då tystnar psalmsången där, Ida faller sin psalmbok i knät och ger sig att stirra tyst och förebrående på fridstöraren i kapp med de andra pigorna.

Under sådana villkor blir unge husbond både sårad och afkyld. Han känner en brinnande lust att hämnas och visa sitt oberoende af henne, och vid första slädföre den första vackra vinterdagen passar han på och kommer återigen åkande in på Monola gårdsplan med den fnissande Hankala Manda framför sig i sin lilla kappkörningssläde.

Ida har genomgått alla kärlekens marter. Efter sin bekännelse för unge husbond har hon i synnerhet kämpat en hård strid. Nu om någonsin skulle hon veta taga sin värdighet i akt, nu om någonsin bringa det till ett afgörande. Och det har hon försökt göra med hela sin förtviflans beslutsamhet.

Hvilket blef afgörandet? Jo, summan af alla hennes själs slitningar och ansträngningar är den, att hon återigen blir tvungen stå böjd med kaffebrickan framför Hankala Manda och unge husbond, att höra de otvetydigt ömma tonfallen och de tvetydigt ömma orden, han har att säga henne. Samt se gamla värdinnans triumferande uttryck, hvilket nu stinger henne giftigare än någonsin förut.

Ida rasar i sitt sinne öfver världens orättvisa och unge husbonds trolöshet. Han, som vet att hon . . . ! Det är just den punkten, som vållar henne allra mest oro och sorg.

Följande söndag far Ida återigen till kyrkan med de andra. När de komma fram, går hon dock ej in i helgedomen med dem, utan stannar vid dörren. Och när orgeln börjar preludiera och kyrkfolkets stämmor falla in i ingångspsalmen, smyger hon sig förbi kyrkan, kastar rädda och forskande blickar omkring sig och fortsätter gå landsvägen framåt med klappande hjärta och ilande steg. Hon går förbi ett par torp utan att stanna, kommer till en vägskillnad, blir stående tveksam ett ögonblick och slår sedan in på sidovägen.

Inom mindre än en halftimme är hon framme vid en koja, som står ett litet stycke från vägen bakom en åkertäppa så godt som inne i skogen, och nu klappar hennes hjärta så häftigt, att hon måste sätta sig på en sten och andas ut.

I kojans bor socknens kloka gumma, som har ett fruktadt rykte vidt och bredt, och som kan trolla. Ida har hört henne omtalas och förut passerat stället där hon bor, men hon har aldrig sett henne. Och aldrig har hon trott att den dagen skulle komma, då hon själf gjorde gumman sitt besök, — midt under allra heligaste kyrktiden!

Nu är hon emellertid där, och träder in utan att klappa på, som man gör i Finland.

Det är en rätt snygg liten stuga med en kammare innanför, och ingenting i dess utstyrel skvallrar om att här göras hemliga ting och under. Stugan är tom, men inifrån kammaren hörs knäppningen af ett väggur och en röst, som frågar hvem det är.

Ida får fram att det är någon »jag» i allmänhet, som önskar tala vid Hakens Marja-Lena.

Marja-Lena kommer ut. Hon är en gammal gumma, som sig bör, mycket krokryggig är hon icke, men hennes gråa hår och svarta ögonbryn, som sticka fram under hufvudduken, gifva i alla fall ett visst hemskt och respektinjagande intryck af trollpackan.

»Hvad vill ni mig?» frågar hon förrättningsmäsigt. »Är någon sjuk?»

»Nej,» svarar Ida förläget, »det är jag själf, som . . .»

»Jaså, ni själf! Nå, — och hvad*är det?»

»Ja, — ni måste förlåta mig att jag kommer under kyrktiden, — jag har inte ledigt annars . . .»

»Det gör ju ingenting, särdeles som jag råkade vara hemma,» svarar gumman förströdt.

»Ja, jag skulle . . . så att säga . . . vilja fråga er om råd, Marja-Lena,» stammar Ida.

»Nå, gör det bara! Ingenting hindrar. Om jag bara kan hjälpa er, så gör jag det, förstås.»

»Nog kan ni hjälpa mig, Marja-Lena, — jag har hört så mycket om er . . .!»

»Kanske jag kan, — kanske inte! Men hvad är det då, som har fastnat i halsen?»

»Först måste jag väl säga hvem jag är, så att ni vet bedöma saken. Jag är Ida Harvanen från Monola gård . . .»

»Åhåå!» afbryter gumman och låtsar bli förvånad. »Jaså, jaså! Och det är inte frågan om sjuka? Hvad kan det då vara?»

»Är det riktigt sant som folk säger att ni kan . . . att ni kan hjälpa dem, som behöfva er hjälp . . . det vill säga . . . dem, som komma till er för att få hjälp . . .?» hakar Ida sig.

»Ja . . . hm! Det är inte så godt att säga, när man inte vet hvad det är för slags hjälp, som det

är frågan om...» småler Marja-Lena och börjar få korn på orsaken till besöket. »Se så, — sätt er nu här, Ida, och tala om hvad det är för slags hjälp, ni behöfver! Det lär inte vara nog med några kopp-horn, kan jag tro... för den sakens skull kommer man inte till mig under kyrktiden...!» Marja-Lena ler betydelsefullt menande.

»Nej, inte är det hjälpt med koppning...» svarar Ida tankfull. »Men kan man då riktigt lita på er, Marja-Lena? Jag känner er ju alls inte förut, och vet inte om...»

»Hakens Marja-Lena har haft många förtroenden och hemligheter i sitt lif, ska jag säga. Jag vill visst inte skryta med det, men det har varit herrskapsfolk här inne i min stuga, och jag har tolkat både kort och kaffesump för dem. Det är länge sedan allt det där! Numera äro människorna så kloka själfva, att de tro sig veta allting, och därför kommer man efter mig bara för sjukdom och barnfödning och dödsfall och sådant där...»

»Men kan ni då... kan ni verkligen... verkligen trolla?» frågar Ida, skamsen för själfva ordet.

»Det har lyckats mig mer än en gång att skaffa reda på tjufgods och spä människoöden,» svarar Marja-Lena helt högtidligt och ser stint på Ida, som rodnar under hennes blick. Ida kan icke hindra en stråle af glad förväntan att lysa upp sitt ansikte. När det blir en paus, och Ida icke tycks kunna förmå sig att själfmant framställa sitt ärende, utan

rodnar fortsättningsvis, spritter i kinderna, biter sig i läppen och stirrar ut, så gör Marja-Lena slag i saken:

»Jaså, — det är således kärleksangelägenheter, vet jag! Åjo, — jag har nog skaffat mer än en flicka den gosse hon vill ha. Men det vill jag bara säga på förhand,» säger hon plötsligt och mönstrar Ida noga, »att Hakens Marja-Lena aldrig blandar sig i fula angelägenheter. Nej, det kan ingen säga om mig. De ha nog sökt upp mig med sin skam, den ena flickan efter den andra, men de ha fått gå, för jag blandar mig aldrig i fula angelägenheter, jag. Det kan ingen säga om mig.»

»Det är visst inte därför jag kommer,» skyndar Ida förklara och rodnar dubbelt djupt.

»Jaså, — jaha! Det märks heller ingenting på er. För hade jag märkt det, så skulle jag aldrig gifvit mig i samtal med er. Det kan ingen säga om Hakens Marja-Lena . . .»

Hakens Marja-Lena gör på Ida just det förtroendeväckande, vederhäftiga intryck, som ångestfulla och olyckliga personer skatta allra högst hos en läkare eller en präst. Hon är alls icke skrämmande eller hemlighetsfull såsom Ida väntat, hon är hellre som en god gammal vän, för hvilken man kan yppa sina sorger och hos hvilken man känner lättnad bara genom att se denne i ögonen.

»Ska jag taga fram korten?» frågar Marja-Lena.

»Ja... nej... ja, gärna för mig, om de hjälpa till något...»

»Vill Ida då inte veta om Ida får den Ida vill ha?» frågar Marja-Lena undersökande.

»Nej...» svarar Ida långsamt, »— det är inte det...»

»Jaså... nå ja... hvad är det då?»

»Jag vill få ett medel att hålla kvar min älskade, som jag redan har.»

»Aha!»

Marja-Lenas uppsyn klarnar, när hon får veta hvar hon har sin kund. Hittills har hon iakttagit en mycket reserverad, passiv hållning, det går icke an att spoliera handtverkets anseende genom för mycken tjänstvillighet. Nu ger hon sig ett mäktigt tankfullt uttryck och ser sig om i sina hemliga vetenskaper efter det önskade medlet, allt med den nyktraste affärshållning som gällde det den alldagligaste sak i världen. Det är denna orubbliga nykterhet och enkla tro på sin konst, som förmått bevara hennes rykte ända tills i dag. Med hokus pokus och tydlig galimatias hade hon ohjälpligen satt sig i misskredit hos bönderna, som ha ett mycket utbildadt sinne för det komiska.

Medan hon letar genom sitt minnes skattkamarar, afbryter henne Ida plötsligt och ifrigt med anmärkningen att medlet ej får bli alltför dyrt, hon har bara tjugu mark sparpengar. Men lyckas medlet däremot, så kan Marja-Lena få åtskilligt, — kanske

sorgfria dar på alderdomen, om det riktigt bär till. Utom Idas tacksamhet för lifvet.

»Jaså... hm! Det är då en rik gosse, hva?» blinkar Marja-Lena slugt till henne.

Ida blir helt förskräckt öfver att ha blottat så mycket, men då anser Marja-Lena stunden vara inne att inskrida med hela sitt hemliga vetande. Hon tager Ida i handen, undersöker den noga och säger långsamt dechiffrerande, med frånvarande uttryck, som läste hon i dess rynkor en mystisk skrift:

»Du har stora planer, mitt barn, och de skola lyckas dig. En stor gårds husbonde älskar dig, men hans mor vill ej låta honom äkta dig. Dock, var tröstad, mitt barn! Genom lidande går vägen till seger. Du får både honom och gården, — det står skrifvet här i tvärstrecket nära lillfingersroten. Ser du här!»

Ida stirrar förvånad först på sin hand och därefter upp på spåkvinnan, som står lutad mot henne med ett fjärrskådande, dystert uttryck. Sedan utbrister hon lifligt:

»Men — huru i all världen vet ni det?»

»Det är många ting jag läser mig till ur strecken här i din hand,» svarar Marja-Lena högtidligt.

Nu är Ida i hennes våld. Mest för att hon själf så gärna vill det. Hennes ögon få en troendes hängifna uttryck, och Marja-Lena är klok nog att begagna stämningen.

»Men du når inte det målet utan strid,» fortsätter hon. »Det kommer, eller har kommit en främ-

mande herre i din väg, och han ställer till förargelse för dig. Akta dig för honom, — han har ingenting godt i sinnet! Han är en fin herre från en stor stad, — från Helsingfors, tror jag. Är det inte så? Jo, från Helsingfors, ser jag. Och det är för hans skull du redan mött svårigheter och skall möta ändå fler. Den rike gårdshusbonden är ingen vän af herrar, ser du, och han misstror dem. Men du har ingen skuld, fast det kan se så ut, och det skall också din älskade snart inse. Var alldeles trygg, mitt barn!»

Ida har blifvit så häpen att hon blir sittande med munnen öppen och snappar efter luft. Hon har under sin spänning så tappat hufvudet, att icke en förnuftig tanke får rum där, och hon ger sig åt spåkvinnan på nåd och onåd. I hennes hjärna arbetar visst ett oklart tvifvel: Marja-Lena kan ju ha hört om henne och doktorn genom skvallret! Men den tanken får icke riktigt rot hos henne, den förblir främmande, sväfvande och otydlig, den formulerar sig icke, den spökar bara som ett ofrivilligt inkast, hvilket hon ej har kraft och lust att lyssna till.

Dessutom har Marja-Lenas ord gifvit Ida en helt ny syn på sitt förhållande till unge husbond. Hon har aldrig förut kommit att tänka på att unge husbond kunde vara verkligt svartsjuk på doktorn och kanske tro...!

Hon slår i ett nu ihop händerna och utbrister i sin förtviflan alldeles högt:

»Herre Gud, han tror det är doktors barn!»

Marja-Lena funderar ett ögonblick öfver det oväntade meddelandet, vet icke rätt huru hon skall taga det, men säger sedan mycket lugnt, på måfå:

»Ja, det tror han!»

»Men jag har inte något barn! Det var ett misstag! Jag kom bara att säga det i hastigheten, för jag trodde det just då!» skriker Ida och ser bönfallande på Marja-Lena.

»Jaså, jaså . . .» säger Marja-Lena helt konfunderad. Men Ida märker ej att hon icke är inne i sammanhanget, hon anser det för själfallet att Marja-Lena vet allt om henne, efter hon redan visat sig känna till så mycket, och hon fortsätter i samma andedrag, uttalande alla sina innersta tankar och hemligheter:

»Jag har inte något barn alls att vänta med unge husbond, fast jag sagt det åt honom och fast han går och tror det allt ännu. Jag kan ju inte säga honom sanningen heller, för jag vet att numera är det bara det barnet, som jag har att hoppas på. Annars lämnar han mig i morgon dag och tar Hankala Manda. Men om henne bryr han sig visst inte, — då bryr han sig mycket mera om mig. Det är bara för att göra mig svartsjuk! Och jag vet att fick jag bara barnet, så skulle han visst inte förskjuta mig, och inte hans mor heller. För jag är ju släkting i huset, och det går inte an för dem att stöta mig ut på landsvägen som en annan fattig piga. Det gör det ju inte? Inte sant, Marja-Lena?»

Marja-Lena har hört på hennes bekännelse med en klipsk blick och förstått den strax på rätta sättet. Det här är någonting för henne! Aldrig har ännu en flicka, med utsikter att bli värdinna på en stor herrgård, kommit flygande med sina hemligheter rakt i famnen på henne. Men när Ida nu gör det, så finns väl ingen annan råd än att hjälpa den stackars flickan. Så mycket inser Marja-Lena genast, att här kan det bli fråga om större vinst, än alla spådomar i kort och kaffesump gifvit henne. Hon svarar lugnande och jakande på Idas sista fråga, men vet icke hvar hon skall taga i och börja reda den trassliga härfvan af lidelser och planer, som Ida så plötsligt och godtroget lämnat henne i händerna.

»Seså, — lugna sig nu bara!» tröstar hon Ida och stryker henne smeksamt med handen. »Vi ska se till hvad vi ha att göra... vi ska se till hvad vi ha att göra...!»

Ida låter villigt stryka sig och pyssla om sig, ty hennes sinnesrörelse nyss har varit så stark, att hon alldeles kommit ur jämvikt. Hon sluter sig till Marja-Lena med fullt förtroende, förvissad om att hon har att påräkna af henne all den hjälp och råd, hon behöver.

»Jaha,» säger Marja-Lena om en stund. »Jag ska således hjälpa Ida med både kärleken och barnet, som inte finns? Är det inte så Ida menar?»

»Ja, — för annars går det mig illa. Jag kan inte se på att unge husbond tar Hankala Manda, —

då går jag och dränker mig,» svarar hon stillsamt och stirrar tårögd ut genom fönstret.

»Det är inte värddt att göra så hemska saker, när alltihop kanske kan hjälpas ännu...»

»Kan det det? Lofvar Marja-Lena hjälpa mig då?»

»Jag ska åtminstingenst försöka. Jag vet huru man blandar till en kärleksdryck, som hjälpt mer än en flicka. Så det ska vi inte vara oroliga för. Den bästa drycken gör man visst af växter, som fås bara om sommaren, men det finns en annan nästan lika god, som kan göras nu. Det första slädföret är snart sin kos igen och marken bar, och då gäller det bara att göra precis som jag säger. Hör nu noga på! Vid nästa fullmåne — det blir nog fullmåne mot slutet af den här veckan, — vid nästa fullmåne ska Ida gå till kyrkogården vid tolfslaget om natten och från en nygräfd graf plocka sju gånger sju lika långa grässtrån. Till de sju gånger sju lika långa grässtråna ska Ida bryta sju kvistar af björk och al och vide, helst af alla tre slagen, också från kyrkogården, förstås. Sedan ska Ida koka ett vatten på dem vid tolfslaget den andra natten efter fullmåne, och när kitteln tages från elden, ska Ida kasta i den sju hårstrån, tagna från Ida själf, — kom ihåg det! Och för hvarje hårstrå ska Ida säga se så här:

Bind kärleken, bind!
Och gör honom blind!

»Men det är ju förskräckligt!» utropar Ida.

»Ja, lite hemskt är det, men hvad gör man inte för sin kärleks skull!»

»Jag menar inte det, att gå till kyrkogården om natten, fast det också är rysligt, utan jag menar bara — tänk om han blir riktigt blind!»

»Hvad? Hvem blir blind?» frågar Marja-Lena, afbruten i sin tankegång.

»Unge husbond, vet jag! Gör honom blind, ska jag säga . . .»

»Jaså — ja . . . nej, jag menar bara kärleken, jag. Det är kärleken, som ska bli blind, inte unge husbond. Det är en besvärjelse, ser Ida, och den ska inte tagas så strängt på orden.»

Det lugnar Ida, och hon ber Marja-Lena upprepa tillgången vid kärleksdryckens beredande, så att hon icke skall glömma den minsta småsak. Marja-Lena gör det och avslutar sin ordination, så den blir fullständig:

»Sedan kokar Ida kaffe på vattnet och ger det åt unge husbond.»

Ida har icke blifvit riktigt så glad åt drycken, som hon velat bli. Hon ryser för kyrkogården och för besvärjelsen och gör därför ett tviflande inkast:

»Men om det inte hjälper?»

»Ja — ja . . . ja! . . . Men det hjälper nog. Det har hjälpt många förut,» svarar Marja-Lena.

»Har inte Marja-Lena något säkrare medel, om det här blir utan verkan?» frågar Ida.

Marja-Lena letar i sin hjärna, så ögonen vända hvitan utåt. Hon beräknar och beräknar, vågar icke komma fram med sina tankar strax, men säger slutligen ändå:

»Ja . . . hm . . . ja . . . det vill säga . . . ja, då måste vi väl fundera på det med barnet . . .»

»Det är nog det enda säkra,» säger Ida och ser också mycket tankfull ut. Ögonblicket därpå tillägger hon ifrigt och oroligt men med ett hopp, som hon ej kan dölja:

»Hvarifrån ska vi få det då?»

»Hm — det är många bukter och finter . . . och ett farligt göra är det dessutom. Men kanske jag vet utvägar ändå, om det riktigt kniper . . .» nickar Marja-Lena slugt.

»Oj, goda, rara Marja-Lena . . . sade jag inte att ni skulle veta hjälpa mig!» jublar Ida och strålar upp i ett solsken af glädje.

»Hm —!» svarar Marja-Lena litet motvilligt. »Ingen kan säga om mig att jag går i fula ärenden, det kan ingen. För det här är ju ett godt ärende i kärlekens namn. Men det går inte så lätt . . . Och jag tror att tjugu mark sparpengar inte förslå . . .»

»Jag har ett ur med kedja, som kan säljas,» föreslår Ida ifrigt.

»Ja — ja — men barnets framtid måste Ida också sörja för . . .»

»Det gör jag naturligtvis!» svarar Ida utan betänkande, med orubblig, glad öfvertygelse.

»Nå, då ja... det få vi allt se, om det inte lyckas med drycken. Pröfva den först! Sedan kan Ida komma igen så få vi tala om det andra. Men tyst om det —!» Marja-Lena myser tystnad med munnen och blinkar tystnad med ögonen, så väl-taligt, att Ida nödvändigtvis måste förstå huru viktigt det är.

Seancen närmar sig sitt slut, Ida grabblar ifrigt i sin kjolficka, drager fram sin portmonnä och gör i ordning sina tjugu mark för att lämna dem åt Marja-Lena.

»Huru ska jag riktigt kunna tacka er, Marja-Lena? Både för det som ni lärt mig redan och det som ni lofvat göra. Här har ni mina tjugu mark! Härnäst kommer jag med kedjan och klockan, om ni bara kan använda dem...»

Marja-Lena skjuter öfverlägset småleende bort handen, som vill truga pengarna på henne.

»Nej,» säger hon, »nej, — jag tar visst inte emot så mycket pengar för det här lilla besväret. Spar ni pengarna bara till härnäst, — vi behöfva dem nog!»

»Men någonting måste Marja-Lena ändå ha för hvad ni lärt mig... och för att ni velat hjälpa mig! Det går inte an att ge sådana lärdomar för ingenting...» vidhåller Ida.

»Ja, då är ett par mark mer än nog. Ida ska inte tro att jag gör det för pengarnas skull, — nej,

det gör jag visst inte. Det kan ingen säga om Hakens Marja-Lena . . . »

Ida lyckas i alla fall påtvinga Marja-Lena hela tre mark, och hon är riktigt ledsen öfver att ej få gifva mer. I hennes sinne har hoppfullheten kommit igen, och nu är hon ägare till alla världens skatter. Och det är Marja-Lena ensamt, som förhjälpit henne till dem.

Hon går slutligen sin väg efter många tack-sägelse, helt upprörd och vimmelkantig allt ännu, men med känslan af att lifvet återigen ljusnat för henne och att hennes sak är i de bästa händer, när Marja-Lena tagit sig an den.

Under sitt besök har Ida alldeles glömt bort tiden. Hon kommer till sig ute på landsvägen och ångrar att hon icke har doktors ur med sig, så hon kunde se hvad klockan är. Men hon skäms att bära det, ty det är icke god sed bland bondflickor. Nu börjar hon frukta att hon icke hinner fram till kyrkan, innan gudstjänsten är slut. Landsvägen ligger våt och bar på en del ställen, ty sedan i morse är det blidväder, och det första slädföret sjunger redan på sista versen. Midt i slasket ger hon sig till att springa allt hvad tygen hålla. Kjolarna har hon skörtat upp till knät, och den randiga underkjolen blänker fram med skrikande regnbågsfärger och får stora smutsfläckar under hennes brinnande brådska.

När hon kommer fram till kyrkbyn, ser hon kyrkfolkets hästar stå lugnt betande vid husväggarna,

och då lägger sig hennes värsta oro. Hon tackar pastorn i tankarna för hans långa predikningar och skyndar fram till kyrkan. I förbifarten ser hon på kyrkogården en graf, som just i dag tagits upp, och där den döde efter slutad gudstjänst skall jordas. Hon lägger märke till grafven och besluter välja den för sitt förehafvande.

Vid kyrkdörren kommer henne en lycklig slump till hjälp. En del kyrkfarare, som i byn ombestyrt sina viktiga affärer under predikan, göra sig som bäst i ordning att gå in för att åtminstone få en släng med af gudstjänsten.

Det tager Ida som ett lyckligt förebud att allt skall gå henne väl och smyger sig in bakom de andra just när prästen sagt amen och det uppstår ett ögonblicks rörelse i bänkraderna. Ensam hade hon alldeles säkert dragit en mycket för stor uppmärksamhet på sig, men nu försvinner hon fullkomligt bakom de andra och hon kan känna sig viss på att ingen af Monolafolket gifvit akt på hennes sena ankomst.

Hon finner en ledig plats i en bänk nära utgången, sätter sig ned och deltager med en andakt, som är både djup och allvarlig i bönerna, dem prästen läser efter predikan. Och när orgeln intonerar nästa psalm, faller hon in i sången med så fullt och tacksamt hjärta och en så hög och stark röst, att hennes grannar vända sig om och se helt förvånade på den senkomna kyrkobesökerskan. Hon har allt varit i kyrkan många gånger förut, det märks på hennes

sång! Och det är märkvärdigt så fromt hon sjunger, som om hon alls icke skolkat ute på kyrkbacken under hela predikan!

Ida tackar sin Gud på sitt sätt och med mera uppriktighet än kanske någon annan i kyrkan. Hon har ingen riktigt djup och förkrossande känsla af att ha brutit mot sin Herre, hon hyser i sin enfaldiga tro den praktiska och lugnande föreställningen att hjälper hon sig själf, så hjälper henne också Gud. Och så sjunger hon hans lof med dubbel värme, viss om att Han varit alldeles nog upptagen af alla de andra, som dyrkade honom i hans eget hus, för att ej ha haft tid att följa med och ogilla henne på hennes olofliga, lilla besök hos Hakens Marja-Lena.

XV.

Ida har naturligtvis i katekesen läst om vidskepelse, lögn och bedrägeri både tidigare som liten flicka för den demokratiska folkskoleläraren, som var gamle Harvanens vän, och senare som fullvuxen, när hon »gick fram». Katekesens ord ha satt sig djupt i hennes medvetande och utgöra där stora och hemska begrepp om allt möjligt orätt och syndigt. Men om någon kommit och sagt henne att hon nu står i begrepp att begå just dessa hemska synder, så skulle hon sett mycket långt på honom och icke förstått hvad han menade.

Det faller henne helt enkelt icke in att hon gör någonting mycket orätt genom att försvara sin kärlek. Hennes själfbevarelsedrift är så stark och omedelbar, att samvetets små inkast bli lika en utanläxa, som ingenting har att göra med själfva lifvet, dess lidelser och allvar, utan bara är till för att läras medan man är liten och går i skola.

Efter sitt besök hos Marja-Lena är hon i hemlifvet dubbelt tillbakadragen, dubbelt otillgänglig och dubbelt ifrig i sitt psalmsjungande. Det är inte bara för hon vet att det skyddar henne för gårdsfolkets misstankar, det är dessutom ett godt medel att blidka Gud, om han verkligen skulle ogilla det hon har i tankarna. Och så känner hon sig ofta djupt tacksam mot Honom och litar mycket på hans hjälp i sina stora sorger.

Mot slutet af veckan blir det fullmåne, och Ida är besluten att våga allt. Lyckligtvis sofver hon ensam i ett litet rum, så att hon ej är direkt hindrad att gå till kyrkogården om natten, men en annan sak är om hon ändå skall kunna göra det oförmärkt. Såsom Marja-Lena förutsagt har den första snön smält bort, och den hindrar således icke Ida att vid grafven plocka de föreskrifna sju gånger sju grässtråna.

Idas tankar ha sysslat så mycket med sju gånger sju, att hon börjar räkna allting efter sjutalet. Om hon ser sju tallrikar ligga framme i köket, berör det henne helt mystiskt, men när hon en dag ser sju sidensvansar sitta i en björk i trädgården, är hon alldeles viss på att det är en varsel. Och under dessa dagar af spänning och sjufaldighet, lämnar henne tanken på den nattliga utflykten icke för ett ögonblick.

Samma kväll hon är besluten att gifva sig i väg och gå den långa milen till kyrkan, stoppar hon för-

siktigt en sats papper i den lilla ringklockan på tamburdörren, så den icke skall klinga, ty det är den enda utgång hon kan tänka på att begagna. När gårdsfolket gått till ro klockan nio, blir hon sittande påklädd i sitt lilla rum och lyssnar med återhållen andedräkt till hvarje ljud. Hon är icke alldeles ovan vid tysta, nattliga utflykter, — hon har mer än en gång gjort sådana förut till unge husbonds möten, — men hennes tilltag i natt är af en helt annan, ödesdiger art, hon har aldrig förut ryst för sitt förehafvande, tvärtom, hon har gått till det med eldade sinnen och en trotsig känsla af lycka och styrka.

I kväll känner hon sig underligt gripen af det äfventyrliga, hemska och hemlighetsfulla, som förestår henne. Hon är torr i munnen och måste svälja oafbrutet, och hon känner en besynnerlig lamhet sätta sig i knäveckan, så hon blir rädd för att alls icke orka gå, utan kanske bli liggande på vägen ett stycke från gården. När vägguret i matsalen slår half tio, gör hon sig dock i ordning. Det är en hel mil till kyrkan, och hon måste vara framme där innan midnatt. Det är naturligtvis oförsiktigt att gå ut innan gårdsfolket somnat säkert in, men hon har ej annat val. Så smyger hon sig försiktigt på tå genom matsalen och genom den knarrande tamburdörren ut i farstun, ringklockan är tyst, ingenting misstänkt har låtit höra sig, och hon kommer ut i det fria lyckligare och lättare än hon vågat hoppas.

Ute är det halflyst. Fullmånen sitter bakom skyarna, lyser upp en molnkant i söder, synes icke själf, men hindrar likväl novemberratten att bli mörk. Den kalla luften gör Idas tankar redigare och hennes beslutsamhet större. Med steg, som knappast höras går hon öfver gården och skall taga genvägen öfver ängarna till närmaste granntorp, då gårdshunden i det samma märker oråd, ger till ett högt och argt skall och störtar efter henne i full ilska.

Ida blir så skräm dära, att hon, i stället för att stanna och lugna hunden med några ord, sätter af i fullt språng längs den lilla gångstigen, tänkande bara på att komma undan till hvilket pris som helst, innan någon i huset vaknar af hundskallet och tittar ut. Hunden har snart sprungit fatt henne och får sin beskärda del för att Ida glömt stänga in honom. Han vänder snopen om, och Ida fortsätter sin vandring med spänstiga steg. Svagheten i knäveckena är snart borta, och hon återvinner allt fullständigare sin själfbehärskning och sitt djärfva mod.

Ida har tagit doktors ur med sig denna gång för att icke misstaga sig på midnattstimmen, utan plocka de sju gånger sju grässtråna på rätta slaget. Landskyrkan har icke något tornur, som anger tiden, och Ida är mån om att icke försumma den allra ringaste omständighet i Marja-Lenas föreskrift.

Efter nära två timmars snabb vandring, — under hvilken hennes tankar ej alls sysslat med det hemska, som förestår henne, för att hon med flit hållit dem

på hvardagliga ting, på vägens längd o. s. v. — ser hon kyrkan afteckna sitt spetsiga tak mot de mån-
ljusa molnen ofvan skogens mörka linie. Hon grips
ofrivilligt af en rysning, och de hemska tankarna,
som hon jagat undan och hållit i styr, störta med
ens lös öfver henne. Icke en människa har hon
mött, och så till vida har allt gått förträffligt, men
nu är hon snart framme vid kyrkogårdens portar,
och nu kommer fruktan för de döde i grafvarna med
all barnsagornas och traditionens makt öfver henne.

Hon kan icke längre öfvertyga sig om att det
är något alldeles hvardagligt och intetsägande hon
har att utföra, — och då kommer ångesten och
skräcken.

Doktors ur, hvars visare hon kan urskilja i
måndagern, pekar endast på half tolf. Hon har en
halftimme full af ängslan för sig och endast en kilo-
meter kvar till kyrkan. Hvad skall hon företaga sig
att fördrifva tiden med?

Det häftiga gåendet har gjort henne varm, hennes
blod är i lifligt omlopp, och hennes fantasi är upp-
retad. Föreställningar af den mest underliga art jaga
genom hennes hjärna, och hennes minne kommer
och bjuder henne till bästa alla spökhistorier och
hemska scener om gengångare och kyrkogårdar, hon
i sitt lif hört.

Allra tydligast och mest besvärande kommer hon
ihåg en historia, som unge husbond en gång för
länge sedan berättat henne:

Det var en öfvermodig ungherre inne i staden, som i fyllan och villan ingått vad på att han skulle samma natt vid tolfslaget gå in på kyrkogården, springa tre hvarf kring en nyligen igenfylld graf och ropa på de döde att de skulle taga fatt i honom, om de bara hade makt till det. För att vara vissa om att han verkligen gjorde det, följde honom hans kamrater till kyrkogårdsgrinden och stannade där för att höra honom ropa som han förbundit sig att göra. De stodo där väntande, sedan den öfvermodige begifvit sig dristigt öfver planket kring begravningsplatsen. Och de hörde honom ropa en gång, två gånger... och sedan ett förfärligt, genom märg och ben trängande skri! Därpå blef allt tyst. När kamraterna i slutna trupp med en tänd lykta lyckats leta reda på grafven, kring hvilken den öfvermodige dryckesbrodern sprungit, funno de honom liggande sanslös på marken med rockskörtena insnärjda i en törnrosbuske. De lyfte upp honom och bragte honom till lif, men han bara skrek och slog ifrån sig och ropade att de döde huggit honom i rockskörtena och tagit honom med hull och hår.

Den öfvermodige slutade på dårhuset.

Unge husbond hade berättat historien småskratande som bevis på huru uppskrämd en rask karl kan bli af tillfälligheten att han fastnat med rockskörtena i törnrosbusken. Men Ida hade strax fattat den annorlunda, på sitt eget vis, och alls icke kunnat frigöra sig från tron att högre makter där drifvit sitt

spel, och att händelsen med törnrosbusken alls inte var en tillfällighet, utan de dödes fruktansvärda hämnd på den lättsinnige, som störde deras heliga hvila.

Nu är hon själf i färd med att göra någonting liknande. Ty hvad är det väl annat än att störa de dödas ro, då hon smyger sig in på deras område vid deras egen timme? Men snart lugnar hon sig åter med att hon visst inte vill trotsa de dödas makt, utan tvärtom bönfälla hos dem om deras hjälp, bönfälla helt ödmjukt och troende för sin kärleks skull.

Det ger henne en viss tillförsikt, och hon börjar tänka på sina döda föräldrar, hvilka hon icke mins tydligt, men hon bjuder allvarligt till att återkalla dem lefvande i minnet. Ju mera hon bjuder till, desto klarare blir hennes medvetande om att det är egentligen just till dem hon vänder sig i sin nöd, fast de ligga på en annan kyrkogård tio mil härifrån. Men de dödas själar äro ju icke bundna i grafvarna, och hon känner dem nästan omsväfva sig och lofva henne godt för det förtroende hon har till dem och för hennes mod att hälsa på hos dem.

I den stilla natten hör hon en hund skälla långt borta i byn på andra sidan kyrkan, och det likasom tröstar henne, — hon är ju icke alldeles ensam med de döda ännu. Hon har börjat gå långsammare och sätter sig slutligen på en snöplog invid vägen för att afvakta midnattstimmen. Sina hemska tankar håller hon stängden så bra hon kan och lyckas för några

ögonblick fästa dem på unge husbond och sin framtid, men därifrån glida de igen hän till de döda i grafvarna.

Nu har hon endast en kvarts timme kvar, hon stiger upp, tager Gud och sina föräldrar i hågen och vandrar uppför kyrkbacken. Hon vill icke längre slå bort tankarna på de döda, utan försöker efter bästa förmåga tänka så intimt och bekant på dem som möjligt och göra klart för sig att de alls icke äro hennes fiender. Och så kommer hon fram till kyrkogårdens gallerport. Där börjar hon ofrivilligt läsa en bön, innan hon söker det låga stället i stengårdsgården, där man i hvardagslag tager en genväg öfver kyrkogården till den på andra sidan lig-gande byn.

Det är alldeles stillt rundt omkring, endast en gren rasslar mot en annan för den lama nattvinden, och månen är fortfarande dold bakom skyarna, som tyckas tätna. Ida har vunnit ett slags frid med sig själf och de döda, men hon känner att rädslan ligger mycket nära på lur, och att det bara behöfs ett litet ovanligt buller för att hon skall fara ihop och kanske afstå ifrån hela sin modiga föresats.

Då samlar hon energiskt allt sitt mod, tänker på hvad hon kan uppnå genom att behärska sig, ser att klockan närmar sig tolf och stiger öfver stengårdsgården på det låga stället, där byinvånarna gjort sig genvägen öfver begravningsplatsen. Hon böjer hufvudet som i kyrkan och går utan att se till höger

eller vänster raka vägen fram till den nyss igenfyllda grafven, som hon utvalt åt sig senaste söndag.

Ett ögonblick är hon stolt öfver sitt mod och önskar att unge husbond öfverraskade henne här, så skulle han få se hvad hon är i stånd att våga för sin kärleks skull. Vid tanken på honom vaknar plötsligt hennes lidelse, och ned den kommer bitterheten öfver henne. Hon glömmer de döda, glömmer nästan hvar hon är och känner sig i stånd att gå genom eld och vatten för att rycka unge husbond från Hankala Manda och triumfera öfver hans mor.

Hon hittar lätt fram till grafven, men när hon är där, ger hon sig icke tid att se på sitt ur, därtill är stunden ändå alltför högtidlig. Under ett egendomligt tillstånd, hälften dröm, hälften medvetet, plockar hon de sju gånger sju vissnade grässtråna och räknar dem, räknar dem så brinnande och nitiskt som i bön: . . . tjugufyra . . . tjugufem . . . tjugusex . . . ! Hon har en känsla af att en man i svepning hela tiden står bakom henne med en höjd lie, vågar icke vända sig om, utan räknar ändå andaktsfullare: . . . trettiosju . . . trettioåtta . . . trettionio . . . !

Då tager vinden och vänder en rostad bleckflöjel på en graf i närheten. Det hvinande, hemska ljudet skär henne som en knif genom hela kroppen. Men hon ser sig icke om efter hvad det är, hon böjer sitt hufvud mot knäna, hör upp att plocka och väntar nedhukad att lien skall hvina närmare öfver henne och slå henne till marken. Och öfver hennes

rygg går kåre på kåre och löper ut i hårstråna på hufvudet, hvilka likasom sträfva att resa sig.

När lien icke faller, fattar hon sig småningom och fortsätter plockningen, stirrande rätt framför sig som i ett slags stelkramp. Hon plockar som för lifvet och nu har hon alla stråna: . . . fyrtisju . . . fyrti-åtta . . . fyrtinio . . .!

Hon reser sig långsamt upp, så långsamt som ville hon att ingen skulle märka det. Därpå står hon stel som en stoð ett ögonblick, vänder sig sedan helt om, beredd på att få se någonting förfärligt, och går samma väg hon kommit, med blicken fortfarande riktad stelt framför sig, seende hvarken till höger eller vänster, men färdig att när som helst känna en likkall hand fatta hindrande i henne och höra en öfvernaturlig stämma befalla henne stanna. Nära utgången minns hon de sju kvistarna och börjar rycka dem till sig ur en björk. Men de äro sega och gå ej så lätt att bryta. Dessutom gör det prassel, när hon rycker i dem, och det förefaller henne som om andarna skrattade hest bakom henne och ofvanom henne.

Ändtligen är hon färdig med kvistarna, men hon har visst tagit allihop ifrån björken, fast de skulle tagas ifrån flera trädslag. Det är henne dock alldeles omöjligt att nu söka reda på ett annat löfträd eller buske, hon känner att hon blir vansinnig, om hon stannar här en stund ännu. Hennes hufvud är som fastvuxet mellan axlarna, hon kan ej längre vända på det, och

hon känner samma förfärliga stelhet sprida sig ända ned i hämlarna. Med händerna knäppta ihop om sitt byte, med ögonen vidöppna och stirrande och med vissheten att snart växa fast på stället, lyckas hon komma fram till stengårdsgården, och det nästa ögonblicket är hon öfver den och ute på den halfljusa landsvägen igen.

Hon fortsätter sin stela och långsamma vandring utför kyrkbacken och ser sig icke en enda gång om, ty hon känner det alldeles som vore hon Loths hustru på väg från Sodom och Gomorrha, och hon vill icke bli en saltstod. Ändtligen löper henne en befriande rysning öfver nacken och ryggen, hennes kyrkogårdsförtrollning är häfd, och hon börjar frysa så tänderna skallra i munnen.

I samma ögonblick hon märker att hon åter är sig själf mäktig, sätter hon af i fullt språng hemåt och springer till dess andan tryter henne och hon är nära att svimma. Och fast ingenting ondt har händt henne, lofvar hon sig tyst att aldrig mera, gällde det också lif och död, förnya sitt besök på kyrkogården vid midnattstid.

Under hemvägen kommer slappheten och tröttheten efter öfverspänningen. Hon orkar knappast gå, hennes steg bli oregelbundna och vacklande, och hon förmår alls icke vara stolt eller glädja sig öfver sitt lyckligt utförda värf. Sitt dyrbara byte håller hon nästan vårdslöst i handen, tills hon betänker hvad det kostat henne och lindar in grässtråna och

kvistarna i sin näsduk. Och så når hon slutligen fram till Monola efter en lång vandring, och får vid hemkomsten ett intryck af att det är flera århundraden sedan hon lämnade gården och att hon själf är en död person, som stått upp ur sin graf och gått igen.

Hon kommer i säng, hon vet icke huru, hon erinrar sig otydligt att hon smekt gårdshunden och tystat den, att hon gått genom tamburdörren utan att det klingat i ringklockan, att hon reglat den och funnit vägen till sitt rum i mörkret. Att hon icke tändt ljus där, att hon gömt sitt byte under hufvudkudden, att hon inte lär vara afklädd ordentligt en gång... Så suddas minnena ut af en osynlig hand, och Ida domnar bort utan en enda tanke...

Det är först den följande morgonen Ida vaknar till full insikt om det storverk, hon uträttat. I huset har ingen observerat hennes frånvaro i natt, det ser hon på allting, främst på värdinnans lugna uppsyn. Ty hade hon fått nys om att Ida varit ute, så skulle hon allt sett annorlunda ut. Hon hade naturligtvis stält det i samband med ett återeröfringsförsök af unge husbond, — och hon skulle nog bemött Ida därefter. Men i dag går hon omkring trygg i sitt medvetande att allting är som det bör vara, rullar belåtet med tummarna och behandlar Ida med det vänliga förbi-seende, som en obetydlig och fattig släkting en gång för alla måste finna sig uti.

Men inom Ida jublar det af väl dold segervisshet. Hon tviflar alls icke längre på kraften af Marja-Lenas

kärleksdryck, sedan hon utstått så mycket för att samla det nödvändiga till den. Om någonting, så borgar det hon genomgått i natt för att drycken skall verka. Och hon tager i tu med sina sysslor för dagen, böjer sitt hufvud för värdinnan och öfvermakten, men gör det med en sådan känsla af styrka och framtidshopp, att unge husbond märker hennes förändrade hållning och frågar henne i förbifarten, då de mötas på gården:

»Hvad är det nu, som är åt dig, Ida? Du ser ju ut som en drottning!»

Ida stannar med sin mjölkstäfva i handen, ser på unge husbond med en lång blick, där hon samlar all sin själfkänsla, blandad med en stark ömkan, och svarar lugnt:

»Det lär du väl inte bry dig stort om . . .»

Det är det första, tydliga svar unge husbond fått af henne på flera veckor, han kommer leende närmare med inställsamma pojkfasoner, besluten att skämta bort deras misshälligheter, och är alls icke osäker om att han skall lyckas, när han riktigt bjuder till och är vid lynne som nu. Han famlar efter hennes hand och säger tillgjordt ömt:

»Var inte längre ledsen på mig, Ida! Låt oss tala med hvarandra en gång! Hvad tjänar det till att vi spela ovänner, när vi äro vänner ändå?»

Men Ida är i dag vuxen sin man. Hon har sett hvart hennes medgifvande ledt, hon kastar den tomma stäfvan hurtigt och med eftertryck på axeln, ser ännu

en gång på honom med trotsigt och gladt mod, svarar med ett gäckande och ringaktande skratt och går utan ett ord till ladugården, smärt om midjan och spänstig som en ung björk.

Unge husbond tager några steg för att följa henne, men stannar då han tänker på hennes ansiktsuttryck och ropar i sin skämtsamma ton några intetsägande ord efter henne. Hon vänder sig icke om ens. Då sticker han händerna djupare ned i byxfickorna och går smågrubblande genom salen till sitt gamla rum, hvilket han åter tagit i besittning, när doktor Udde lämnade Monola.

Där står han igen för sju och sjuttionde gången en strid mellan sina tvifvel och sin gamla kärlek. Han inser så tydligt huru ovärdigt hans handlingssätt är emot Ida, — om det är hon, som har rätt! Men har hon rätt? Det är just knuten!

Har Ida rätt eller har hans mor rätt? Är det hans barn eller är det doktors?

Unge husbond har ännu ej blifvit filosof i lifvets skola. I statens latinskola ännu mindre, fast han genomgått hela två klasser och dröjt fyra år där. Han kan alls icke reflektera öfver sig själf och se sig i omständigheternas belysning, och det är han gunås icke ensam om. Han lefver omedelbart som ett barn; stränga kritici och sanningsälskare skulle säga: som ett djur. Men med honom lefva nittionio hundraedelar af mänskligheten omedelbart, och man är inte sämre, när man är som andra. Omedelbarheten

gäller för kännetecknet på sundhet, och Gud vet om den icke verkliga är det.

Kunde unge husbond falla på idén att döma sig själf som en främmande person, så skulle han kanske gifva sig ett kok stryk. Han skulle både ångra sig och komma till förnuft. Ångra sina tidiga och dåliga erfarenheter af stadslifvet och inse att de förgiftat hans lycka för honom, emedan han icke är i stånd att smälta en så rik erfarenhet ännu. Ty alldeles omedelbart och logiskt har en tanke fattat rot hos honom: att en ung kvinna är någonting, som man aldrig bör förlita sig på.

Han har haft sina brådmogna erfarenheter om könet. Han har haft sina framgångar hos det, och han har varit stolt öfver dem som öfver ett lyckadt pojkestreck. Han har med stor tillfredsställelse och glädje bedragit sin vän apotekseleven med dennes älskarinna. Men nu kommer Nemesis ofelbart och förklarar honom bedragen i sin tur. Naturens omutliga, hjärtlösa efterräkningar!

Unge husbond slites mellan sina tvifvel som en hel karl, fast han ännu ej är myndig, och det är omöjligt för honom att finna en fast punkt, på hvilken han kunde bygga ett klart omdöme. Allting glider undan honom, han vet ej hvad han skall tro och hvad han skall lita på. Ty på sin mors omdöme om Ida tror han ej mer än på sitt eget, — han vet ju huru envist hon motarbetat Idas och hans kärlek! Men på samma gång har hennes inkast om doktors

och Idas förhållande fallit i hans själ som en eldbrand och tändt alla där slumrande tvifvel i full låga. Hans första, lättsinniga tanke att bli Ida kvitt, har varit förflygen. Efter den kom kärleken och svartsjukan. Och modern har, utan att ana det, åstadkommit en verkan med sina ord, hvilken hon alls icke åsyftat, emedan hon själf aldrig besvärats af kärleksgriller.

Slutsumman af unge husbonds grubbel blir alltid denna: det kommer att visa sig med tiden hvem som har rätt. Bara barnet kommit till världen, så skall allt förklaras genom Idas eget uppförande. I värsta fall måste doktorn höras, — stämmas inför domstol, om det gäller! Och visar det sig då att man gjort Ida orätt, ja, då skall han ställa allting till rätta och gifva Ida den upprättelse hon förtjänar. Men inte förr.

Alltså: vänta!

Han har mer än en gång förundrat sig öfver att ingenting ännu märks på Idas yttre, men han vet också af många hörsägnen och exempel huru väl en duktig bondflicka förstår att dölja sin skam, när det gäller. Alltså: vänta!

Följande natt vaknar Monolavärdinnan af tassande steg ute i matsalen, hon stiger upp, klär sig till hälften och går ut för att taga reda på hvad det är. Hon finner Ida i köket och i mycket ifrig färd med att koka någonting, stannar förvånad i dörren och ser på henne frågande.

»Jag har förkylt mig och kokar vatten på kamillblad för att dricka,» förklarar Ida raskt.

»Jaså, — hvar har du då gått och förkylt dig?»

»Det vet jag inte, men jag fryser så jag skakar,» huttrar Ida vid spiseln. »Det har nog skett när jag måste gå i ladugården och inte har tid att klä mig ordentligt . . .»

»Jaså,» säger värdinnan med ett mycket ytligt deltagande. Hon har icke lust att höra klagomål öfver för stränga sysslor midt i natten, misstänker ingenting och går till sitt igen.

Men Ida lutar sig öfver vattnet, när det börjar koka, sliter sju hårstrån från sitt hufvud och kastar dem till gräset och kvistarna i kastrullen och rabblar upp sin besvärjelse:

Bind kärleken, bind!
Och gör honom blind!

Därpå silar hon af vattnet och kastar bort hårstråna och de dyrbara rariteterna från kyrkogården, som nu gjort sin tjänst. Sedan gömmer hon koket väl bakom tränkärl och tallrikar innerst i det väggfasta hörnskåpet. Hennes frossa är förbi, och hon smyger sig triumferande till sitt lilla rum.

Om en stund sofver hon oskuldens sömn, och om hon än icke drömmer att små änglar med hvita vingar hålla vakt om henne, så plågas hon icke heller af några andra, som borde spänna ut hemska läderlappsکلor öfver häxan, som kokat trolldryck.

Men när unge husbond dricker sitt morgonkaffe i den grådaskiga novembergryningen följande dag, säger han plötsligt i det han för kaffet till näsan:

»Känner ni inte att det luktar hö och björk . . . och så det smakar sen!»

»Jo, det är någon bismak i det,» medgifver modern.

Ida ser mycket oskyldig ut, luktar och smakar på sitt kaffe med kännarmin.

»Har Ida inte sett efter att kaffevattnet varit rent?» frågar värdinnan.

Ida sitter som på nålar, biter på sin sockerbit och sörplar i sig af sin häxbrygd.

»Inte känner jag någonting,» försäkrar hon.

Men i sitt stilla sinne är hon förfärligt rädd för att göra både värdinnan och unge husbond och sig själf och hela gårdsfolket alldeles galna af kärlek, ty hon har omöjligt kunnat få tillfälle att under de andras ögon koka särskildt kaffe till unge husbond. Därför har hon gjort sitt raska, summariska beslut, slagit sin dekott i den stora, gemensamma kaffe-pannan och serverat hela huset sin kärleksdryck. Om hon själf och de andra också blefvo en liten smul kärllåtnare och vänligare än vanligt, så var det ju icke så rysligt farligt; — hufvudsumman är att unge husbond får sin brygd färsk, medan vattnet ännu har kyrkogårdskraften i behåll! Och Marja-Lena har ju försäkrat att man icke blir blind af den, såsom Ida först trodde.

I alla fall sitter hon som på nålar, när unge husbond vidhåller envist:

»Känner du ingenting? Det är ju som kodricka!»

»Visst är det på tok med kaffet i dag,» säger också värdinnan och ställer sin kopp ifrån sig med en grimas.

Då inser Ida att en snabb förklaring är af nöden, och fast hon alls inte tidigare tänkt sig möjligheten af en upptäckt, flyger förklaringen fullfärdig henne i hufvudet. Hon blir så glad öfver att så lätt komma undan, att hon småskrattar, då hon bekänner:

»Ja — se det är väl så, att det kommit af mitt kamillvatten i kaffet . . .»

Unge husbond brister ut i ett gladt gapskratt och ställer sin tömda kopp ifrån sig. Men det ingår icke i Idas plan att han skall komma ifrån hennes brygd med en enda liten kopp, och hon blir igen bekymrad. Den enda lilla koppen kan visst inte verka ensam. Hon ser på honom bedjande och med en glimt af deras gamla, goda förstånd i ögonvrån, när hon kommer med kaffepannan och vill hålla i hans andra kopp.

»Hvad nu?» säger unge husbond förvånad. »Ska jag ha mer af kodrickat? . . .»

»Drick du bara, — det är ju inte så dåligt, inte! . . .» koketterar hon.

»Nej, — ftyi!» spottar unge husbond.

»Du skulle verkligen veta lite skäms, Ida,» säger värdinnan, »att komma med ditt kamillvatten i morgonkaffet! Aldrig har jag sett maken till slarf! Och så täcks du ännu därtill bjuda och truga det på folk! Hvad tänker du på?»

Ida faller ögonen och skäms med ansiktet, med hållningen, med hela sin person. Hon har en liten beräkning med det, och den slår icke fel.

Unge husbond har märkt hennes vädjande till honom, märkt glimten i hennes ögonvrår och beslutar att visa sig storartad och göra henne till viljes för att modern ej skall gräla.

»Det är ju verkligen inte så förfärligt dåligt ändå!» säger han och slår i sin kopp ur kaffepannan med en stor rörelse, så att strålen står som ett spö i koppen och så det stänker omkring.

Med tyst jubel ser Ida honom tömma sin andra kopp kärleksdryck, men den tredje koppen kaffe, som annars hör till hans morgondiet, afstår han ifrån uttryckligt.

XVI.

Ida går omkring med en ytterst spetsfundig och iakttagande uppsyn både denna och de närmast följande dagarna, väntande att få se verkningarna af sin kärleksdryck. På sig själf har hon inga följder märkt, icke heller på värdinnan eller någon af gårdsfolket; men så har hon och de också druckit bara en kopp af drycken. Den andra koppen, som hon för syns skull hällde i åt sig för att göra unge husbond sällskap, bar hon sedermera i smyg bort i köket och slog den ut i slaskämbaret. Unge husbond är den ende, som med säkerhet tömt hela två koppar, och det skall väl bita på honom.

Ida väntar i tre dagar, väntar i fyra, men unge husbond är alldeles som vanligt, deltagar ifrigt i de första vinterarbetena ute och tycks knappast gifva akt på Idas förändrade uppsyn och små tillnärmanden. Han är, — efter Idas afvisande hållning och gäckande skratt, då han senast försökte närma sig henne, — fast besluten att icke först börja tala med henne

om allt det svåra, som nu förestår. Han väntar. Det är hennes sak att komma till honom med sina sorger. Och fast hennes förändrade väsen icke helt undgått honom, vill han visa att det nu är hans tur att vara otillgänglig. Han är den starkare, hon den svagare; — det är hon som skall komma till honom, inte tvärtom.

Men Ida kommer icke. Dag efter dag fördystras hennes utseende, den glada hoppfullheten är borta igen, och hon likasom sjunker ihop under bördan af tankar och lidelser, som tynger på henne.

Kärleksdrycken måste ha haft något fel. Först och främst har hon icke tagit kvistar från flera trädslag på kyrkogården, såsom hon bort göra, och så har hon oförsiktigt spädat ut koket till kaffe åt dem allihop. Det är ju icke något under om drycken blef för svag. Och så drack unge husbond bara två koppar af den . . . !

Lifvet går sin jämna gång. Värdinnan ser nöjd ut öfver de ungas hållning och börjar bli alldeles viss om att det är slut mellan dem, tack vare hennes bestämda uppträdande med sonen. November är förbi till mer än hälften, vintern har kommit på allvar. Efter en månad inträffar unge husbonds födelsedag, då han blir verkligt myndig, men modern hoppas med skäl numera att den dagen icke skall medföra någon förändring på Monola.

Unge husbond har lyckats väl med öfvertagandet af gården efter inspektoren. Dennes minne lefver

kvar, förstås, men hans inflytande har redan försvagats. Psalmsången ljuder icke längre fullt så ifrigt som de första tiderna efter hans afresa, och torpare och drängar ha längesedan fogat sig under unge husbonds ledning. Det är heller ingenting att anmärka emot den. Unge husbond är i verksamhet från morgon till kväll, följer med öfverallt, ifrigare än inspektoren gjort det, och han stadgar sitt anseende som herre på gården allt hvad han hinner.

Under sina första husbondetider har han icke haft många tankar öfriga hvarken för Ida eller Hankala Manda. Den senares lilla besök på Monola vid första slädföret har blifvit det enda, och unge husbond ser ut som hade han allvarligare ting än kurtis att syssla med. Han talar med sin mor om jordbruk och kommunala angelägenheter, och han har fått en sådan säker hållning, att modern gläder sig och Ida får nästan respekt för honom.

Då sitter han en dag vid matbordet och ger noga akt på Ida, där hon rör sig med faten från och till köket. I ett nu blir hans blick dubbelt skarp, uttrycket i hans ansikte förändras, han lägger knif och gaffel ifrån sig, hostar tillgjordt och tager det som en förevändning att gå in till sig. När han kommer igen, ser han lugnare ut, förklarar att han fått någonting i halsen och avslutar sin måltid utan att säga ett ord.

Han har på rundningen kring Idas midja helt plötsligt märkt huru långt det skridit med henne, och

nu börja alla hans gamla sorger och bekymmer återigen.

Unge husbond är godhjärtad och medlidsam i grunden, och han kan omöjligt frigöra sig från ett djupt deltagande med Ida. Hon går i sina sysslor alldeles som vanligt, men så böjd, så nedslagen och tålig, att hjärtat smälter inom honom, när han ser henne.

Modern tycks ingenting märka, åtminstone ger hon det alls icke till känna. Hennes blick glider förbi Ida utan att haka sig fast vid henne, och unge husbond kan icke nog förundra sig öfver sin mors blindhet.

Men hvarför kommer icke Ida till honom med sin sorg? Hvarför beklagar hon sig icke med ett ord? Det är så han kan bli utom sig!

Ida kommer icke. Hon böjer hufvudet dubbelt så djupt, möter ogärna och sällan unge husbonds blick, och möter hon den någon gång, så tala endast förebråelser och lidanden ur hennes.

En dag kan unge husbond icke längre styra sig, utan tager fatt i henne, när hon går till visthusboden. Hon vänder sig sorgset förvånad om i dörren och går sedan in, utan att svara på unge husbonds tilltal. Han följer efter henne, och i bodens halfdunkel, bland mjöl och frusna matvaror ser han Ida söka efter någonting, finna det och åter vilja begifva sig i väg. Men då spärrar han den låga utgångsdörren och säger med skälfvande stämma:

»Hvarför säger du ingenting till mig, Ida?»

»Hvad ska jag väl säga till dig?» frågar hon utan att se upp, men med ett tonfall, som vrider om tusen knifvar i unge husbonds hjärta.

»Du ska säga att du behöfver min hjälp, och att du inte är ond på mig längre!»

»Hvarför ska jag säga det?» svarar hon trött. »Jag reder mig väl utan din hjälp såsom hittills, och det tjänar till ingenting att jag är god på dig, för då lämnar du mig alldeles å sido och bryr dig inte om mig en smul, det vet jag. Nej, gå du bara till Hankala Manda, Aakusti, hon är både glad och frisk, hon, och det blir din mor också glad öfver!»

»Att du kan säga mig det, Ida! — Just nu!»

»Hvad ska jag då säga?»

Ida står med sin korg på armen och vill tränga sig förbi unge husbond, men han står hindrande kvar i dörren, fattar om hennes arm och håller henne tillbaka.

»Säg att du inte tror att jag är en sådan . . . en sådan stackare, som lämnar dig, när du kommit i olycka!»

En liten glimt lyser upp Idas dystra ansikte, men hon frigör sig från unge husbonds tag om hennes arm och tränger sig beslutsamt förbi honom. När hon kommit öfver tröskeln ut i det fria, vänder hon sig om, ser på unge husbond, som litet handfallen och flat står kvar i dörren, och säger med tårar i stämman och i ögonen:

»Hvad bryr du dig om min olycka? Du tror väl ändå som mor din, att det är doktorn som . . .»

Unge husbond faller alldeles till föga inför den blicken och de orden. Huru vet Ida hans hemligaste tankar? Huru vet hon dem, om hon inte är skyldig? Men när han ser henne stå där med detta uttryck, skälvande af stum och behärskad sorg, förflyga alla hans misstankar i ett nu, han kommer fram emot henne, räcker henne vänligt sin hand och säger med ett allvar, som icke ens Ida kan misstyda:

»Ser du, Ida, jag tycker att vi ska göra allvar af vår kärlek nu och tala om för mor huru det är fatt, så slipper du att ha det illa.»

»Hvarför har du inte tidigare talat om det för henne?» frågar Ida förebrående.

»Ja . . . hm . . . men nu gör jag det.»

»Gör du det verkligen? Och än sen? Om din mor bara säger dig ett ondt ord om mig, så är du färdig att tro henne igen och lämna mig . . .»

»Huru vet du det, Ida? Har jag kanske . . .?»

»Jag har nog gissat hvad hon sagt dig, och jag har nog sett det på dig . . .» svarar hon tonlöst.

»Det kan vara att hon haft för mycket inflytande på mig, men nu är det förbi. Nu vill jag att det ska bli slut med det här. Jag går till henne nu genast och talar om alltihopa.»

Ida ser på unge husbond med en forskande blick och märker att han kan göra allvar af hvad han säger. Hon blir ett ögonblick osäker och likasom

orolig och vet icke hvad hon skall svara. Därpå kommer hon långsamt emot honom, och hennes tonfall är mycket vekt och blicken mycket blyg och förvirrad när hon säger:

»Det är kanske bäst att vi vänta lite med det ännu . . .»

»Jag förstår inte,» svarar unge husbond, »hvarför vi ska vänta? Du har det illa och får gå i dina sysslor hela dagen som om ingenting var åt dig. Nej, jag måste göra det genast . . .»

»Låt du det vara så länge . . . jag reder mig nog . . .»

»Men snart märker mor ändå huru det är fatt, om hon inte redan gjort det . . .»

»Ja, det är en annan sak . . . när *hon* märker det, men inte förr!» faller Ida ifrigt in.

»Och du ska gå där och kanske förstöra dig? . . .»

»Nog håller jag ut alltid . . .» svarar hon allt annat än hoppfullt.

»Hvad kan du ha emot att jag talar om det?» frågar han igen.

»Ingenting . . . jag vill bara inte att *vi* ska göra det . . . Hon ska själf gifva akt på det . . .»

»Tror du det blir bättre af det? Det kan hända att hon inte alls bryr sig om det. Och hvem vet — kanske hon redan märkt det, fast hon ingenting säger? Det kan allt hända, ser du . . .»

»Nej, — låt du mig råda i den här saken, Aakusti! Blir det för svårt en dag, så kommer jag och ber

dig tala om det och skaffa mig lindring, men ännu är det inte så farligt . . . »

»Nog är du besynnerlig!» säger unge husbond och tager henne i hand.

»Det är så svårt, ser du . . . så förfärligt svårt att tillstå någonting sådant för din mor, innan det är alldeles nödvändigt . . . »

»Hm!» säger unge husbond. »Inte vill jag tvinga dig till det. Och inte löper jag och talar om dina hemligheter mot din vilja, fast jag anser det nödigt att bekänna allt nu redan.»

»Det är inte nödigt ännu,» försäkrar Ida.

»Men då ska du åtminstone bli mera vänlig mot mig än hvad du varit hittills . . . »

»Och du mot mig! . . . » svarar Ida.

De se hvarann in i ögonen så, som de icke gjort på länge, Ida blir varm och röd och unge husbond vill lägga sin arm om hennes lif och draga henne in i boden för att undgå onödiga vittnen. Men Ida befriar sig från hans arm innan han ännu lagt den om henne, och det med en så blixtnabb och instinktiv rörelse att unge husbond blir helt förbryllad och säger urskuldande som om han gjort henne illa:

»Nå, nå . . . så farligt trodde jag inte det var. Jag glömde alldeles att du . . . »

Ida har med en hastig rörelse dragit boddörren igen, ryckt nyckeln ur låset och sprungit ett stycke ifrån honom. Där står hon och ler mot honom, för-

förande och vacker och otillgänglig, nickar hemlighetsfullt och gladt till honom och skyndar sig sedan öfver gården till köket.

Men unge husbond stryker sig ett tag öfver ansiktet och går både stolt och lycklig sin väg. Han har sluppit ett stort bekymmer, när han vet att han talat ut med Ida, hans kärlek kommer igen med det goda samvetet, och han känner att ingen flicka på jorden går upp mot Ida i duktighet, i klokhet — och i skönhet sedan!

Den följande söndagen far Ida som vanligt till kyrkan, men när hon kommer hem därifrån är hon högst upprörd och nedslagen, — så upprörd och nedslagen att alla på gården märka det, ty hennes ögon äro förgråtna, och hon kan ej behärska sig längre. Vårdinnan ser långt på henne med en blick, som icke bådär godt, och unge husbond är tydligen nästan lika upprörd som Ida.

Ändtligen lyckas det dem att komma i enrum, och då får unge husbond veta att det väntade skall ske snart, kanske förr än han tror. Han säger att han redan gissat det af hennes uppsyn och att han vill göra hvad som helst för henne. Och han gör henne i samma andedrag en mängd förslag om huru de skola handla och låta, hvilka hon åhör med ett sorgset och välvilligt småleende, men sedan skakar hon nekande på hufvudet och finner dem omöjliga.

»Hvad vill du då göra?» utbrister unge husbond litet otålig till slut. »Jag vet ingenting annat, än det jag föreslagit.»

»Låt du mig göra som jag vill!» svarar Ida med en underlig, lång blick och ser så svårmodig och tankfull ut, att det far en plötslig misstanke genom unge husbonds hufvud, och han säger ifrigt och hastigt:

»Du må väl inte tänka på att göra någonting orätt!»

»Nej,» svarar Ida långsamt, »var inte rädd för det! Det är ingenting orätt! Men jag kan inte göra annorlunda . . .»

»Hvad tänker du göra?»

»Det får du se sedan . . .»

»Kan du inte låta mig göra som jag vill? Låt mig gå och ställa om allting med mor!»

»Nej, det får du inte göra ännu.»

»Hvarför inte?»

»För att jag inte vill det.»

Ida är så bestämd och tycks så allvarligt besluten, att unge husbond ger med sig. Hon går väl inte och tar lifvet af sig eller af barnet heller, tänker han, — det har hon ändå inga skäl till! Hon ser ju att hon här honom att lita på, och han vet att hon är en klok flicka. Det är väl bara skammen, som drifver henne att tiga med det tills det har skett!

Unge husbond försöker ännu att öfvertala henne, men det sker icke så ifrigt och vältaligt som nyss,

det är mera för att fylla en tung plikt och tillfredsställa sitt samvete. Egentligen är han ganska nöjd öfver att Ida vill sköta sig själf.

Ida ser på honom en sista gång med sin underliga blick, försäkrar att hon icke skall göra någonting orätt eller illa, räcker honom sin hand som underpant på det och går sin väg. När hon vänder ryggen till, ser unge husbond tydligare än någonsin huru oformlig hon blifvit och huru svårt hon har att röra sig. Och det måste alla andra också se.

Under hela söndagseftermiddagen blir Ida inne i sitt rum. Det hvilar en dof förstämning öfver gården, och unge husbond tycker att alla gifva akt på honom och vänta att han skall säga någonting. Alla, utom modern.

Men om måndag morgon, när Monolafolket stiger upp och bereder sig att gå till veckans arbete, väntar ingen ångande kaffeanna i köket och ingen Ida är där för att fylla i kopparna. Icke heller är hon i sitt rum, där bädden står orörd och vittnar om att hon alls icke sofvit hemma i natt.

Köksan går in till värdinnan med den stora nyheten.

Värdinnan höjer ett par skarpa, forskande ögon och blir icke särdeles förvånad. Men för att icke synas likgiltig för sin släktings och fosterdotters öde, utbrister hon trovärdigt:

»Herre jestandes . . . hvad är det nu åt flickan?»

»Hm,» mumlar köksan, »nog har väl värdinnan gifvit akt på att det inte varit som sig bör med Ida . . .?»

»Nej! — Hvad är det? Jag vet ingenting . . .»

»Vi andra ha länge sett att det varit på tok med henne . . .»

»På hvad vis på tok? Jag har inte märkt någonting . . .»

Köksan tycker att värdinnans nekande är litet för starkt, hon kan icke hålla inne ett berättigadt skämt, drager ihop sin mun till ett konstigt löje, som gömmer både elakhet och godmodighet, och svarar rakt på sak med rask frimodighet:

»Nog borde man ändå ge bättre akt på att man håller på att bli farmor, för första gången . . .!»

»Hvad är det du vågar säga för slag?» Värddinnan har i ett nu kommit i kläderna och skumpar förolämpad öfver golfvet fram mot köksan. Denna drar sig ofrivilligt undan i matsalen, och värdinnan följer efter henne.

Där äro flera af husfolket samlade, och unge husbond kommer just ut från Idas kammare, hvarest han varit för att förvissa sig om sanningen af det man påstår och för att leta efter någon upplysning om hvart hon tagit vägen. Han har ingenting funnit där och är både förkrossad och ond och skamsen på en gång.

Värdinnan har trädt in i matsalen efter den retirerade köksan och har i ett nu vetat samla hela sin myndighet och värdighet, sedan köksan med sitt

näsvisa svar visat att båda äro af nöden. I den allmänna villervallan och väntansfullheten, som följt på upptäckten af Idas försvinnande, verkar hennes kalla och lugna hållning egendomligt nyktrande och imponerande.

Hustukten, denna århundraden gamla buse, träder förkroppsligad med henne öfver tröskeln till det skandaliserade bondehemmet, och mot den busen vågar inte ens den djärfvaste mucka. En hvar vet med sig att han icke är att leka med, och en hvar har böjt sig för honom sedan sin barndom.

Hustukten är mer än lag, är äldre än den, har djupare rötter och större anor. Man skämtar öfver både domare och nämnd, men när nämndemannen slår näfven i bordet i sitt eget hem och tillämpar sin husbondemyndighet, då tiger man. Det är liksom visste man att den myndigheten hållit släktled efter släktled samman under tider, då inga länsmän, kronofogdar och präster funnos. Hustukten är den finska bondens historia. Han har bytt religion, men hustukten är densamma som för tusen år sedan.

Monolavärdinnan är alls icke sämre än en man, när det gäller att representera den. Hennes välmående figur får en sådan oantastlig höghet och pondus, och hennes blick är så främmande och sträng, som hade hon plötsligt blifvit en annan person, ett högre väsen med moralens och pliktens bud på läpparna.

»Gå till ert arbete!» säger hon befallande till pigorna. »Det vankas inte något morgonkaffe i dag, efter ni inte vet bättre än att rusa tillhopa som en skock yra får, för att Ida har varit pliktförgäten nog att lämna det hem, som fostrat henne. Gå till ert arbete, säger jag!»

Matsalen utrymmes i ett nu, endast unge husbond blir kvar och möter modigt sin mors blick, när de andra gått.

»Där har du det nu!» säger hon till sonen.

»Är det inte mor själf, som har det till straff för sin stränghet mot Ida?» invänder han.

»Hvad säger du? Ska det här vara mitt fel — hva?»

»Ja, — hvems skulle det då vara?»

»Att du inte skäms, pojke, att säga det till din gamla mor! Jag vet väl bättre än du huru jag handlar och gör, skulle jag tro!»

»Du har således sett det på Ida tidigare?»

»Hvilket då?»

»Hennes tillstånd, vet jag.»

»Det rör dig inte. Men understår du dig att taga flickans parti i den här saken, så vet jag hvad jag gör. Gå du till ditt arbete och bry dig inte om en slinka, som till tack för tjuguarig vård löper sin väg midt i natten och skaffar dåligt rykte åt det hem, där hon varit upptagen som barn i huset. Se så — gå nu!»

Unge husbond slår om ton, för nu gäller det att göra modern medgörlig.

»Du kan väl inte på allvar tänka på att låta Ida löpa sin väg? Vet du då inte att det är mitt barn, som är skulden till det?»

»Ditt barn!» säger modern föraktfullt. »Doktoins är det, inte ditt!»

»Nu är du både hård och orättvis, mor! Det vet jag väl bättre än du att barnet är mitt.»

»Du är lika god som hon! För du har också dragit vanära öfver din släkt och ditt hem.»

»Det kan ju vara att jag inte gjort rätt, men du vet att Ida och jag tyckt om hvarandra och att det alltid varit min mening att gifta mig med henne, fast du varit emot det. Men det säger jag dig, att nu är jag besluten för det mera än någonsin, sedan hon utstått allt det här för vårt barns skull. Det förstår du väl, mor?»

»Jag förstår bara att jag bort jaga henne på dörren för länge sedan, så hon inte fått tillfälle att förvrida hufvudet på dig med sina konster!»

»Ja,» invänder unge husbond mycket fogligt i tonen, »hvad återstår väl då annat än att jag gifter mig med henne mot din vilja, om... om hon inte redan tagit lifvet af sig själf och barnet för din hårdhets skull...»

»Tro mig, hon tar aldrig lifvet af sig!» försäkrar modern med ett hånande tonfall. »Så mycket känner

jag henne och hennes släkt... Det behöfver du inte vara rädd för!»

»Jo,» fortsätter unge husbond lika fogligt, »nu måste jag ut för att taga reda på henne, och sedan... sedan kommer jag väl hem med henne, för det tror jag inte ändå att du jagar oss på dörren...»

»Är det ditt allvar, Aakusti?»

»Det är det visst. Jag tycker du borde se det på allting! Och du borde veta att jag allra minst lämnar Ida under sådana här omständigheter!» svarar unge husbond med en lugn säkerhet, som modern alls icke väntat af honom.

»Och hvad tänker du sedan göra?»

»Sen tänker jag gifta mig med henne så snart som möjligt. Vill du inte bo i samma hus som hon, så får du lämna ut mitt arf. Jag köper mig en annan gård i en annan socken, — om du vill, i en annan del af landet, — och så är den saken klar.»

Modern ser ett ögonblick skarpt på sonen. Hon känner igen gamle Harvanens lynne, och hon vet att med det lynnet sätter man åtskilligt igenom. Skulle han verkligen redan vara vuxen att trotsa henne i annat än småsaker?

»Gör som du vill!» säger hon kort. »Men kom inte till Monola med Ida och hennes barn! Jag vill inte se dem. De ha förstört mina gamla dagars ro för mig.»

»Jaså, vi få inte komma? Var lugn! Vi ska inte tvinga oss på dig!»

Mor och son skiljas åt i en så lugn men ohjälplig viljesplittring, att de till och med skaka hand med hvarandra.

XVII.

Det blir en klar dag med rimfrost i gräset och tunn is på alla små vattensamlingar. Unge husbond är med ens som förändrad, sedan allting är afgjort. Han har icke en tanke för skammen, som Ida dragit öfver Monola och hans släkt, han ler åt blotta föreställningen att den skulle hindra honom i hans afsikter. Han är icke ens riktigt orolig för Idas öde, medan han söker genom den närmaste omgifningen kring Monola, viss om att finna henne kry och modig liggande i en lada eller halmbod, inbäddad bland kärfvar och hö.

Det är nästan med en känsla af lättnad, befrielse och glädje han i den friska senhöstmorgonen går till de ställen, där han tror sig kunna finna henne, och en viss stolt nyfikenhet kommer öfver honom och gör honom dubbelt ifrig i sitt letande. Men när han förgäfvets sökt igenom alla bodar och lador på ett par kilometers omkrets från gården, och när det närmar sig frukostdags, betänker han att Ida kanske

har det värre, än han i sin första tillfredsställelse tänkt sig det.

Han återvänder hem, spisar sin frukost utan ett ord och låtsar alls icke gifva akt hvarken på gårdsfolkets eller moderns spörjande blickar. Men oron för Idas öde faller allt starkare öfver honom, han vet icke längre hvar han skall söka henne, och när han forskar bland hennes saker, ser han att hon gått från Monola i sin tunna tröja, utan att taga så mycket som sin vinterkofta med sig.

Efter frukosten spänner han för sin häst och säger att han skall fara ut i socknen. Men han har knappast åkt hundra steg från gården, då han vänder om igen i den nakna aspallén och kör in på gården ånyo, samt frågar efter rättaren. Med denne har han ett ganska långt samtal, och rättaren ser lika fundersam ut som han själf.

Ändtligen ger han sig i väg, men rättaren har order till två drängar och fyra torpare att genomsöka hela trakten och taga reda på hvarje spår af den försvunna. Det sker också utan Monolavärdinnans hörande, i unge husbonds och människokärlekens namn.

Öfverläggningen med rättaren har gifvit unge husbond en idé, som han i sin oro omfattar med en öfvertygelse utan gräns, för att känna sig så pass lugn att han kan tänka klart och handla klokt. I hela socknen vet han ingen, till hvilken Ida kunnat vända sig i sin nöd — undantagandes inspektorens. Och det är till sin gamla fiende han nu är på väg

med de allra välvilligaste och tacksammaste känslor för den hjälp de naturligtvis gifvit henne.

Medan han åker den långa vägen till kyrkbyn, går det upp för honom att Ida måst utstå förfärliga kval för att ha kunnat tillryggalägga den i det tillstånd, hvori han såg henne i går. Och ju mera klart han inser hennes lidanden och mod och viljekraft, desto varmare kväller en stor och varm, allt behärskande känsla fram under hjärtat på honom. Han tänker sig ögonblicket då han skall finna henne och trycka henne till sig med hela sin nyvakna, mogna kärlek, men i det samma kommer en förfärlig syn och stör hela hans glädje:

Han ser Ida utsträckt på ett halmbodgolf, stel och styf och liflös, med förvridna drag, och nära henne ett litet bylte, som lefver . . .

Hästen får smaka pisk, så den i fullt galopp rusar uppför backarna, och på långt mindre än den reglementerade timmen är unge husbond framme i skogsbyrnet, där man har utsikt öfver bygden och kyrkan reser sitt branta tak på endast tio minuters afstånd. Unge husbond vet icke riktigt hvar inspektorens bo, men ropar an en liten flicka, som utpekar huset. Det ligger i ena kanten af byn, där markerna taga vid, och unge husbond svänger in på den lilla gården med en sådan fart, att han hardt när kört omkull i kröken.

Inspektoren står själf på gården och ser med stor förvåning på unge husbonds ankomst. Denne hoppar

ner från sin kärra och räcker brådskande inspektoren sin hand.

»Är Ida här hos er?» frågar han tvärt.

»Ne-ej...!» svarar inspektoren undrande.

»Och ni har inte sett till henne heller?»

»Ne-ej!»

Unge husbond blir helt blek vid underrättelsen och stammar någonting, som inspektoren ej kan förstå. Sedan tager han honom hastigt vid handleden och frågar:

»Kan jag få tala med er ett ögonblick?»

De gå in, och under det ögonblicket hinner han säga inspektoren så mycket, att de båda makarna i allra bästa förstånd med sin gamle fiende komma ut igen och gifva sig med alla tecken på brådska att söka först i den lilla gårdens uthuslängor och sedan utanför på markerna. De ha slagit sina kloka hufvuden ihop och kommit till alldeles samma resultat som unge husbond:

Då Ida icke fanns på Monola, så finns hon här.

Närmandet mellan unge husbond och inspektorens har gått som af sig själft. Inspektoren har gett sin hustru en mycket betydelsefull blick, hänförande sig till någonting, som de förut talat om, och den blicken har genast gjort henne mycket vänlig och deltagande mot unge husbond. Hans ångest och oro ha gjort resten. Inspektorens kunna icke se så mycket lidande utan att röras, deras gamla groll är som bortblåst, de höra med spänd uppmärk-

samhet på unge husbonds berättelse om det, som skett, och de tveka icke ett ögonblick om sin plikt att stå honom bi så mycket det står i deras makt.

Efter mer än en timmes sökande återvända de hem utan Ida. Unge husbond är så utom sig, att inspektoren sätter sig upp med honom i hans kärra för att under återvägen till Monola tala förstånd med honom, efter nu händelserna själfva omvändt deras forna fiende, så att han kommit till dem för att få hjälp och tröst och deltagande; — och det skulle han få hos dem! Ingen hade i sådana ärenden gått ohulpen ifrån inspektorens.

Under det kärran hoppar och gungar på sina fjädrar i vägens gropar, för inspektoren ett så välgörande, deltagande och lugnande språk, att unge husbond slutligen vänder sig till honom och säger:

»Nog är ni allt bra hygglig och vänlig mot mig. Ni har visst längesedan glömt att jag kanske inte alltid varit lika vänlig mot er...»

»Visst har också ni alltid varit vänlig mot oss,» säger inspektoren med sådan öfvertygelse som om han aldrig tänkt någonting annat.

»Nej, det har jag visst inte varit...»

»Seså, — tänk inte nu på fjolgammal snö! Det är ju allt förbi, om det någonsin varit någonting...»

Därpå börja de tala om Ida, och unge husbond blir så vekt stämd och så meddelsam, att han omtalar alla sina sorger och slutar med en anhållan att Ida skall få flytta med barnet till inspektorens, om

de bara finna mor och barn vid lif ännu. Han berättar om huru omedgörlig och hård hans mor är i denna sak och försäkrar att han omöjligt kan föra Ida till Monola.

»Ja, då finns det väl inte annan råd, än att hon kommer till oss,» säger inspektoren enkelt. »Jag vill visst inte göra er mor emot, men i denna sak är det en kristens plikt att öfva barmhärtighet utan hänsyn till andras dom...»

»Och så måste jag väl se mig om efter en egen lägenhet, för mor vill inte bo under samma tak med Ida,» tillägger unge husbond efter en tankfull paus.

Inspektoren ser ett ögonblick mycket uppmärksamt på honom och förblir tyst. Det är som fick han en plötslig ingivelse, hans ögon blinka till och han ämnar säga någonting, men först om en liten stund säger han försiktigt:

»Nå det må jag säga var en kinkig sak!... I alla fall — månne hon inte ska låta tala med sig?»

»Nej, det tror jag inte. Och det vill jag inte heller göra.»

»Jaså... nå ja... jag vet nog en lägenhet, som passar för herr Harvanen, om det gäller...»

Unge husbond är för upptagen af sina tankar på Ida, för att inspektorens meddelande skulle leda dem i en annan riktning, han svarar ingenting, men börjar se sig omkring vid vägen, sedan de passerat skogen och kommit ut på de odlade bygderna kring Monola.

»Tänk om Ida tröttnat på vägen till er och sökt skydd, där hon kunnat få det närmast? ...» framkastar han.

»Ja, det är mycket möjligt,» medgifver inspektoren.

»Vi måste höra åt i gårdarna ...»

»Men blir det inte att blanda för många personer i saken?» invänder inspektoren.

»Ånej, — de få nog alla höra om det ändå ...»

I den första gården vet man ingenting om Ida, men när de nalkas den andra, kommer en barhufvad kvinna utspringande och tycks ha någonting mycket viktigt på hjärtat. Unge husbond blir helt upprörd och ropar till henne, fattad af en aning:

»Är Ida här hos er?»

»Hon ligger där inne i stugan med sitt barn! Gårdens karlar funno henne i halmboden för några timmar sen ...»

»Lefver hon?» frågar unge husbond och svänger in på gården så nära kvinnan, att han håller på att köra öfver henne. Hon springer snabbt åt sidan och ropar till svar:

»Visst lefver hon ... och barnet också!»

Det nästa ögonblicket står unge husbond vid en säng inne i den rymliga stugan. Där ligger Ida och håller ett bylte till sitt bröst.

»Där är du ju äntligen!» utropar unge husbond och blir stående nästan flat. Han vågar eller täcks

icke närma sig henne som han har lust, han generas af hemmansfolket, som rundt omkring gapar på honom, och han är mycket handfallen och brydd och ängslig på en gång.

»Här är jag, Aakusti,» svarar Ida och räcker ut sin hand emot honom. »Tack för du har velat taga reda på mig!»

Då glömmet unge husbond de kringstående, kommer fram till bädden, böjer sig öfver Ida och möter hennes förskrämda och oroliga blick, som bönfaller tyst och innerligt.

»Hvarför har du gjort mig så mycket oro och sorg, Ida?»

»Förlåt mig... förlåt! Jag kunde inte annat...! Var inte ledsen på mig...!» hviskar hon.

»Är du mycket sjuk?» frågar han.

Ida skakar på hufvudet och bjuder till att le, men löjet blir förkrympt och sorgset.

»Och barnet...?» frågar unge husbond.

»Det är en pojke...!» svarar hon.

»Lefver han?»

»Det gör han visst, men han sofver nu...»

»Det är allt hvad unge husbond har att säga Ida i första hasten. Han reser sig upp helt förvirrad, känner med sig att han spelar en mycket underlig rol och vet icke hvad han skall taga sig till. Då kommer inspektoren fram och säger hviskande:

»Skulle det inte vara bäst att försöka få henne härifrån med detsamma?»

»Det skulle det väl vara...»

»Månne hon är stark nog att orka åka till oss...?»

»Det ska jag fråga henne...»

När unge husbond framställer inspektorens fråga till Ida, få hennes ögon lif, hon reser sig halft upp i sängen, fattar om unge husbonds hand och utbrister varmt:

»Hvad ni äro goda mot mig! Visst orkar jag åka... det är inte farligt med mig...»

Sedan får hon syn på inspektoren och nickar till honom blygt och förvirradt, rodnar och gömmer ansiktet i händerna.

Unge husbond tackar hemmansfolket för den hjälp de gifvit Ida, men säger icke ett ord till förklaring, hvilket också är onödigt, ty alla begripa så godt hvad här är frågan om. Han sänder ett bud till Monola att Ida är funnen, och sedan bära inspektoren och han modern och barnet ut i den väntande kärran.

De åka tillbaka till kyrkbyn fot för fot, för att kärran icke skall stöta i groparna, unge husbond sitter bredvid Ida och håller om henne, medan inspektoren sitter i hans knä och kuskar.

Under vägen byta de icke många ord och ha icke heller någon anledning till det. Ida har dragit sin duk ned öfver ögonen och svarar lugnande med svag röst på unge husbonds då och då framställda frågor. Inspektoren kastar emellanåt en medlidsam

blick på de tre »barnen», af hvilka det yngsta ger sin tillvaro till känna med ett litet ljud, som knappast kan få värdighet af skrik.

Unge husbond har emellertid fått veta att Ida i natt gått ut, för att ej reta värdinnan på Monola genom skammen att föda barnet under hennes tak. Hon hade icke riktigt klart för sig hvart hon ville gå, hon gick bara vägen fram och hann just till den gården, där de funnit henne, då hon måste stanna. Hon sökte sig en skyddad vrå i halmboden och födde barnet där, — det kunde vara på morgonsidan, för hon mindes att det blef gryning icke så långt därefter. Sedan funno henne gårdens karlar; hon visste icke riktigt huru lång tid hon tillbringat i halmboden. Hon hade icke frusit mycket, men förskräckligt hade det varit, och aldrig trodde hon hon skulle öfverlefva den stunden.

De komma fram till inspektorens, och Ida stammar fram sitt tack för deras omsorger och vänlighet att vilja taga sig an henne. Det var mycket mer än hon förtjänade, och egentligen hade hon under långa tider allra varmast önskat att just detta skulle hända henne, men hon hade aldrig vågat tro på så mycket deltagande och öfverseende från inspektorens.

Ida och barnet bringas till ro, och unge husbond blir ensam med inspektorens.

På hans förväntansfullhet och spänning vid sökandet efter Ida, faller den nyktra verkligheten en smula besvärande öfver honom. Han känner sig så

märkvärdigt ynkelig och barnslig och enfaldig, och fast han är nöjd med sitt handlingssätt i det hela taget, så fruktar han att han gjort sig löjlig och förlorat sin manliga värdighet både inför inspektorens och hemmansfolket. Hans varma, förtroendefulla och tacksamma stämning mot de förra försvinner mer och mer, och han känner sig inblandad i någonting ned sättande och fult. Icke ens hans kärlek till Ida förmår främtaga honom det besvärande medvetandet.

Han byter några alldagliga talesätt med inspektorens, tackar dem, lofvar komma igen och ber dem skänka Ida all vård, som hon behöfver. Sedan åker han ensam hem till Monola, och han blir just icke gladare under vägen. När han kommer fram, känner han sig icke vuxen ett möte med modern. Han går in i sitt rum utan att deltaga i aftonmåltiden med henne. Han vill sofva på saken innan han talar om den.

Men under den första veckan efter den stora händelsen tala mor och son icke ett ord om den. Hon låtsar som om ingenting alls händt, och han är lika god som hon.

Hvarje dag åker unge husbond till kyrkbyn, och för hvarje dag ser han Ida kryare och raskare komma emot sig med den lille. Hans faderskärlek till denne är af en mycket komplicerad art, än är han stolt öfver honom, än skäms han. Han granskar honom med en viss vördnad, men han blir alls inte glad öfver ungen. Tvärtom, — den har fört honom in i

så konstiga omständigheter att han ofta önskar honom för pepparn i våld. Särdeles när han ser Monolafolkets småleende, menande miner och hör inspektorskans vaggvisor. Inspektorens ha själfva inga barn, och därför får den lille främlingen inspektorskans hela sparda modersömhet.

Unge husbond tycker ofta att han kommit in i barnkammaren på nytt och blifvit beroende både af mor och inspektorskan och Ida och inspektoren. Det myckna fruntimmersväldet blir honom outhärdligt, han måste snart göra slag i saken och klarera sin och Idas framtid med eller mot moderns vilja.

Då frågar honom inspektoren en dag huru han tänker ställa för framtiden.

»Ja! Giftermål och krängel med mor, det är hvad det blir!» svarar han kort.

»Blir det således inte någonting af er tanke på en ny lägenhet?» frågar inspektoren.

»Det vet jag inte riktigt, — jag ska ändå först försöka tala förnuft med mor,» svarar han.

»Men om hon inte går in på att erkänna Ida,» säger inspektoren eftertänksamt, »så vet jag nog en god lägenhet i grannsocknen, som står till salu, och som skulle passa för er...»

»Jaså,» svarar unge husbond förströdt.

»Jo, det är så att konkursförvaltningen på Immola gård i grannsocknen, — unge husbond vet ju, den gården som ägaren måste sälja för sina björnars skull! — jo, att konkursförvaltningen där är färdig att sälja

lägenheten för underpris. Halfva köpesumman kontant vid tillträdet, andra hälften på tio års amortering! Det är villkor, dem hvem som helst kan antaga, som bara har att slå den första halfva köpesumman i bordet, och det har unge husbond nog, och mera därtill . . .»

Unge husbond har i början lyssnat bara med ett halft öra till inspektorens förslag, men snart blir han intresserad och frågar ut inspektoren angående Immola egendom. Inspektoren har förträfflig reda på gården, han vet huru mycket den är värd och för hvilket pris den säljes, han vet huru mycket den afkastat och huru mycket den kan afkasta med god skötsel. Hufvudsumman är att Immola är en stor och god egendom, som står att köpas till spottpris på grund af de många borgenärernas önskan att bli af med den.

»Det är inte långt ifrån att jag själf har haft planer på Immola,» afslutar inspektoren, »men hvarifrån ska jag väl taga halfva köpeskillingen kontant? Fick jag bara borgen för den, så skulle jag inte tveka en minut på att köpa egendomen sådan den går och står. Men det får jag inte, och inte heller arrendera de ut den åt mig; — de ska, förstås, ha så mycket kontanta pengar strax, som de bara kunna få under de här dåliga tiderna, och därför går den väl snart under klubban på auktion, om ingen köpare anmäler sig.»

Unge husbond har blifvit fundersam och inspektoren ser att han kalkylerar. Om en stund tittar

han intresserad upp och frågar, ganska naivt för en arftagare:

»Tror inspektoren då att mitt arf förslår till halfva köpesumman? Jag tror inte det.»

»Hvad nu då?» säger inspektoren förvånad, »alltid har gamle Harvanen lämnat två hundra tusen efter sig utom Monola, och däraf är hälften ert. Det bör väl förslå, vet jag...»

»Jaså, — tror inspektoren att det finns så mycket kontant? Mor har aldrig nämnt några summor för mig, därför vet jag ingenting bestämdt.»

»Monolavärdinnan har en gång för länge sedan sagt mig att det blifvit så mycket kontant efter gamle Harvanen, att hon kunnat köpa två sådana egendommar som Monola med det. Nu kostade Monola sjuttio tusen, alltså bör hon ha fått minst hundrafyrtio tusen kontant i bankpapper. Det var ju just bankpapper, som gamle Harvanen köpte under de goda penningtiderna, och de papperen ha sedan dess både gifvit ränta och vuxit i värde. Så nog finns köpesumman alltid i värdinnans byrå, och snart har herr Harvanen den i händerna, om ni bara vill...!»

Unge husbond blir allt mer fundersam. Inspektorens plan är någonting att fundera på! Tänk bara, att på en gång bli myndig och få sig sin egen, stora herrgård, och lefva där som han vill, utan moderns inblandning!

Det bekymrar honom visserligen icke så litet att modern med all säkerhet skall sätta all sin myndighet

och allt sitt inflytande in på att förmå honom afstå från planen, men på samma gång känner han att just det motståndet kommer att gifva honom dubbla krafter. Det har alltid varit så, att motståndet retat honom och gifvit honom beslutsamhet och utållighet. Till exempel det här med Ida! Om modern varit med om deras giftermål genast från början, så hade han bestämdt icke drifvit det så långt som nu. Och det var bara för att Hankala Manda kom och erbjöd sig åt honom, som han icke ville ha henne.

Detta resonnemang känner unge husbond mera än han tänker det. Han känner sin energi växa, när han ej har utsikt att få sin vilja fram, och han har känt just detta under de senaste svåra tiderna för Idas skull. Ty det var ju barnsligt att afstå från någonting, för hvilket han redan utstått så mycket...!

På samma sätt skall det gå med det nya egenomsköpet, om han bara blir riktigt varm för det. Och han är redan varm för det. Han känner de nya föreställningarna, som inspektoren framlockat, leka sig i hågen, han tänker sig redan gå som egen herre på det stora Immola, och han föreställer sig Ida som värdinna där...

Sedan Ida nu är alldeles återställd — och hon har egentligen alls icke varit sjuk — är det fullkomligt meningslöst att låta henne tillbringa sin tid hos inspektorens, där hon icke har något arbete och där hon begynner få ledsamt. Lika barnsligt är det af honom, att alla dagar åka den långa milen till kyrk-

byn för att tala några intetsägande ord med Ida och bygga luftslott om Immola med inspektoren.

Det måste göras slag i saken, och det snart. Han blir annars en visa i folkets mun, och han är långt ifrån nöjd med Idas och sin ställning. Dessutom måste barnet döpas, och i och med den akten erkänner han sig inför lagen och kyrkan som dess far. Men det bör ske under bättre och värdigare villkor än här i det främmande huset.

Han rådför sig ännu en gång med inspektoren, gör med honom en resa till Immola, återkommer alldeles förtjust därifrån och beslutar förklara sig myndig inför sin mor två veckor innan han verkligen blifvit det.

XVIII.

Hela bygden är intresserad af unge husbonds och Idas sak som hade det varit dess egen. Det finns ingen fullvuxen person, som ej tager parti för eller mot de unga, och det finns icke heller en vrå i socknen, dit icke ryktet om unge husbonds och Idas kärlek och olycka hunnit.

Man tager deras kärlekshistoria alls icke romantiskt, tvärtom, man väger skälen högst praktiskt för eller mot giftermålet. Och man är alls inte ömsint i sina omdömen, än mindre är man finkänslig.

»Det var en satan till flicka!» säger vuxet manfolk och klipper slugt med ögonen.

»Nog är det både synd och skam att sådant ska hända inom vår socken,» säga de gifta gårdsvärdinnorna och himla sig.

Men ett sådant allmänt intresse från alla håll, som unge husbond och Ida förstått fästa vid sig, har knappast tidigare kommit någon enskild person till del. Man har spart sitt intresse för pastorsval och

frostnätter, men när ingendera inträffat under de senast förflutna åren, släpper man det nu lös på Monolaborna.

Monolavärdinnan känner det intresset i luften och visar sig icke ute i socknen. Hon har sina egna tankar om sin son och Ida, yttrar dem till ingen, och väntar bara att få visa dem hvad det vill säga att draga skam och förtal öfver hennes hus.

Naturligtvis får Ida lejonparten af de onda tungornas omsorger. Ty hon saknar ingalunda afunds män, det vill säga afundsamma kvinnor, som finna hennes ryktbarhet fullkomligt oförtjänt och unge husbonds tillgifvenhet för henne formligen brottslig. Det finns andra än Hankala Manda, som omöjligt kunna smälta att en obetydlig piga vågar så högt spel med en af socknens rikaste arftagare.

Bland dem är en ladugårdspiga på Monola. Hon har aldrig kunnat tåla Ida, emedan Ida gifvit sig sken af att höra till husbondfolket, fast hon egentligen var en af hjonen, rätt och slätt. Och hon samlar all sin afund och berättigade, sedliga harm, knyter sin nyaste silkesduk stramt om hufvudet och anmäler sig till enskildt samtal med värdinnan en söndagsmorgon, då man skall göra Guds gärningar, ransaka sitt hjärta och lätta sitt samvete.

Värdinnan tager tämligen onådigt emot henne och låtsar som kom hon i hushållsangelägenheter, fast pigan gör sitt bästa i att fint och klokt inleda

sitt ärende. Äntligen sviker pigans tillkämpade lugn henne, och skvallersjukan tager ut sin rätt.

»Jag kommer egentligen till värdinnan för att säga att jag så innerligt deltar i värdinnans sorg öfver Ida och unge husbond...»

»Hvad rör den dig?» afbryter värdinnan kärft.

»Nej, nej... inte rör den ju mig... men jag tänkte ändå...»

»Hvad tänkte du? Säg rent ut!»

»Jag tänkte att värdinnan kunde vara tjänt med de upplysningar jag har att lämna om Ida, för jag har noga gifvit akt på henne sedan länge, och jag vet ett och annat om henne...»

Värdinnan kastar en pröfvande blick på flickan och försöker sluta sig till om hon kan ha något så viktigt att meddela, att det lönar sig frångå husmodersvärdigheten och gifva lastarenom rum. Ladugårdspigan är nära att spricka af sina hemligheter, hennes högröda kinder skina af meddelsamhetslust och hennes ögon fråga oroligt om lof för tungan att få ladda ur sig. Hon ser enfaldig ut som ett barn, men det stämmer värdinnan till hennes fördel, ty »af barns och spenabarns mun skall du förnimma sanningen!» står det i bibeln.

Hon ger med en obetydlig nick flickan en tyst tillåtelse att tala, viss om att hon ej löper någon fara att bli oförskämdt och jämlikt bemött af denna lolla, äfven om hon lät henne ro fram med det hon hade på hjärtat.

»Jo, det är så...» tager pigan ifrigt fatt, »det är så, att jag tror att det alls inte är unge husbonds barn, utan doktors, som var här i våras. För jag har sett doktorn taga henne om hakan inne i salen och klappa henne, och det är så sant som jag här står!» försäkrar hon i rättmätig förtrytelse, med uppspärrade ögon och en bekräftande knix på sitt skinnande, runda barnhufvud.

Värdinnan kan knappast hålla sig för att draga en smula på smilbandet, ty det är så längesedan hon senast sett eller hört någonting roligt. Men hennes röst är mycket allvarlig, när hon säger:

»Kan du vittna om det inför domstol, om det gäller?»

»Så sant Gud och min frälsare lefver!» försäkrar pigan högtidligt.

»Nå, det är bra! Det kommer kanske i fråga.»

»Och så vet jag att Ida är full af beräkningar och bedräglighet, och att hon bara lockat unge husbond i fällan, för att han är så ung och oskyldig ännu. Det är bara tillställningar af henne alltihop, ska jag säga.»

»Har du ingenting vidare, som du sett, att meddela?» frågar värdinnan afklippande. Hon vet för väl att ger hon en smula vika för sin nyfikenhet och börjar lyssna med större intresse till pigans prat, så blir det aldrig slut. Och lika väl vet hon att hon därigenom förlorar i respekt hos gårdsfolket och ger

dem tillfälle att tränga sig in i hennes heligaste angelägenheter: sitt förhållande till sonen.

»Har du ingenting vidare sett?» upprepar hon sin fråga, när ladugårdspigan väljer ord en stund för att riktigt med eftertryck slopa Ida.

»Ja... inte har jag med egna ögon sett det, men jag har hört, och jag vet, och jag kan gissa...»

»Det kan du låta vara. Jag vill bara ha reda på hvad du *sett*, förstår du?»

»Ja, nog förstår jag.»

»Nå? Och det är ingenting vidare?»

»Jo, nog är det mycket till... men jag vet inte om...»

»Ja, nå... men har du inte sett det med egna ögon och hört det med egna öron, så kan du gå och tala om det för de andra pigorna. Jag har annat att tänka på på Guds hvilodag än lyssna till ditt prat.»

»Nog är det väl som värdinnan säger...» svarar ladugårdspigan snopen.

»Men jag kommer ihåg hvad du berättat, om det blir domstolssak,» avslutar värdinnan.

»Jag ska visst vittna till förmån för unge husbond och hans mor, jag...»

»Det är bra... det är bra!»

Värdinnan tager till sin andaktsbok och ladugårdspigan finner sig ytterst snöpligt affärdad. Hon gör ännu ett försök att fånga värdinnans uppmärksamhet,

harklar och hostar menande, men värdinnan ser icke upp. Då kastar hon en hjälpsökande blick rundt kring rummet, finner intet understöd af de tomma väggarna och går långsamt ut med en djup suck öfver värdinnans oförstånd att inte vilja höra på allt det viktiga, hon gissat sig till.

— — — — —

En dag vid middagsbordet — det är dagen efter ladugårdspigans vittnesmål, — säger unge husbond till sin mor:

»I dag måste jag afgöra allt möjligt med dig, mor!»

»Ja, — det är väl på tiden,» svarar hon.

»Huru stort är mitt arf efter far i kontanta pengar?»

Modern ser litet förvånad på sin son. Den inledningen har hon icke väntat.

»Nog är det stort nog för att du inte ska behöfva svälta, om du lefver förnuftigt...!»

»Ja, — men huru stort?»

»Det vet jag inte så noga.»

»Kunde vi inte taga reda på det i dag?»

»Det är väl inte sådan brådska. Jag är dig inte räknenskap skyldig innan du blir myndig.»

»Men det blir jag om två veckor, och då gör det ju dig detsamma om jag får veta det i dag eller lite längre fram.»

»Hvad ska du veta det för så noga?»

»Det är för mina framtidsplaner,» svarar unge husbond lugnt och känner sig växa i styrka.

»Jaså! Och hvad tänker du på då?»

»Jag har många planer, efter du inte vill gå in på att bo under samma tak med Ida —»

»Jag kan tro det,» förmodar modern lika lugnt.

»Och därför vill jag veta huru mycket jag har att få efter far. Och veta det noga.»

»Ser man på bara! Kycklingen har lärt gala!»

»Jag har kunnat gala länge, fast jag inte brytt mig om att skryta med det för min mor.»

»Kan så vara...!»

»Nå — ska vi gå och taga reda på huru mycket det är?» frågar unge husbond djärft och ser upp.

»Nej!» svarar modern.

De se stint på hvarandra ett ögonblick. Spänningen är så stark, att det darrar i unge husbonds ögonlock, och han håller händerna under bordet, för att modern icke skall märka att de skaka. Värddinnan förblir alldeles lugn, hennes blick har ej burit ett spår af hetsighet, hon har bara med den visat sin son att kan han gala, så faller hon icke det minsta ur rollen för den skull.

Efter en liten paus återtager sonen lugnare:

»Hvad tjänar det till att du nekar, mor?»

»Jag vill visa att jag inte ger vika för dina galenskaper.»

»Men du får mig aldrig ifrån det, du kallar galenskap, — det kan du vara viss om.»

»Det få vi sen se!»

»Hvad menar du?»

»Ingenting... ingenting!» svarar modern med starkt understruken, hånfull bekymmerslöshet och stirrar mycket likgiltigt ut i luften framför sig.

»Du ska inte bry dig om att krångla mer med Ida och mig, — det tjänar ändå till ingenting!»

»Vi få se... vi få se!» orakelsvarar hon.

»Har du något nytt i sinnet mot oss?»

»Nej.»

»Hvarför ger du inte med dig då? Åtminstone så mycket, som min rätt fordrar?»

»Jag tänker du tids nog får veta det...»

»Hvad har du gjort, mor?»

»Ingenting särdeles! Jag har bara skrivit till Idas barns far, och jag tror att han ska vara villig att erkänna sitt fel och inte låta skulden falla på dig, min stackars pojke.»

»Har du skrivit till doktorn?» utbrister unge husbond och stiger upp i hettan. »Hvarför har du gjort det? Hvarför blandar du in hela världen i den här ledsamma historien? Likasom den inte skulle vara nog känd redan!»

»Rätt ska vara rätt här i världen, ser du! Jag ger mig inte innan vi ha saken klar, och det blir den, när doktorn svarar. Eller kanske kommer han själf hit och gör sin bekännelse, för annars sänder jag stämning på honom.»

»Du är ju alldeles galen, mor! Jag vet ju...»

»Du vet ingenting, ska jag säga dig!» afbryter modern honom med plötslig otålighet och gör min af att resa sig och gå.

»Efter du är alldeles omöjlig i dag, så lönar det väl inte mödan att tala med dig...» säger sonen helt fogligt utan att vilja hindra henne gå.

»Nej, i den här saken kommer du ingen vart med mig, så mycket är säkert!»

Modern har stigit upp och går in till sig, utan att så mycket som se sig om i dörren.

»Ja, — hvad hjälper här väl annat, än att jag skickar inspektoren på henne!» suckar unge husbond. Om en stund är han på väg till kyrkbyn, och efter två timmar är han tillbaka med inspektoren.

Det väcker ett visst uppseende på Monola, när inspektoren kommer dit i unge husbonds sällskap. Man vet mycket väl att de två äro försonade och att Ida har funnit skydd hos inspektorens, men därför förvånar man sig ändå mer öfver att han uppsöker värdinnan. Dock — inspektoren är en man, som man måste högakta, och det styrker mången i deras tro på Idas goda sak, när man vet att inspektoren så att säga tagit sig an den. Men att han vågar uppsöka värdinnan nu, det tyder nästan nog på att Idas sak är den utom allt tvifvel rätta och att värdinnan snart kommer att gifva med sig. Det måste vara bevekande skäl, som inspektoren har till sitt handlingssätt, och på Monola börjar opinionen allt mer luta öfver på Idas sida, ty den har aldrig varit riktigt

starkt emot henne hos andra än värdinnan själf och ladugårdspigan.

Inspektoren stiger ur kärran och hälsar bekant och vänligt med ett ärligt handslag på drängen, som kommer för att taga hästen om hand. Sedan går han in, följd af unge husbond, men värdinnan kommer ej emot dem. Icke heller ger hon med något tecken till känna att hon vet af inspektorens besök. Hon förblir osynlig.

Efter ett kort rådslag med unge husbond, styr inspektoren sina steg till hennes sängkammare, där hon naturligtvis måste hålla till, efter hon ej visar sig. Han stannar tveksam framför dörren och vet ej om han skall knacka på eller gå in utan vidare. Ändtligen beslutar han sig för att ropa på henne genom dörren:

»Kan man få tala vid värdinnan ett ögonblick?» frågar han med förbindlig stämma.

»Hvem är det, som söker mig?» hörs det inifrån rummet.

»Det är er gamla inspektor, fru Harvanen!»

»Jaså, är det det!» hörs det med en blidare nyans.

»Får jag komma in?»

»Stig på bara! Jag är inte riktigt frisk, och jag håller mig därför i mitt rum.»

Inspektoren har trädt in under den senaste satsen och ser värdinnan halfligga på sin soffa, därifrån hon nickar till honom och räcker honom sin hand.

»Förlåt att jag inte stiger upp och hälsar på er, men jag är inte riktigt frisk i dag,» upprepar hon.

»Ni ska inte besvara er för min skull! Dessutom kommer jag i ett ärende, som bäst kan afhandlas här inne hos er utan andra lyssnande öron.»

»Hvad kan det vara för ett ärende?»

»Nog gissar väl värdinnan det, tänker jag. Jaså, inte? Nå, — då måste jag väl säga det öppet och ärligt. Jag kommer för att försöka ställa till rätta det där . . . det där mellan unge husbond och värdinnan, ni vet!»

»Det är fåfång möda af er, om han inte alldeles ändrat tankar,» svarar värdinnan bestämdt och reser sig i soffan som för att försvara sig.

Inspektoren ångrar ett ögonblick att han icke gjort sin inledning försiktigare, men godtgör sitt fel genast. Han sätter sig på en stol, nära värdinnan, ser på henne välvilligt och säger leende:

»Jag kommer visst inte för att reta er, och om ni vill så ska vi inte alls tala om de unga. De unga äro alltid galna, det veta vi. Nej, det är en annan sak, som i samband med detta tränger sig in i mina tankar . . .» Inspektoren ser mycket fundersamt framför sig.

»Hvad kan det vara, ni har på hjärtat?» frågar värdinnan helt intresserad, ty hon är icke så sjuk, att hennes nyfikenhet domnat.

»Det är en praktisk plan, som kanske faller sig läglig för er just nu, under edra bekymmer...»

»Hvad kan det vara för en plan...?»

»Jo... se, jag tänker... jag tror... att unge husbond inte heller kommer att gifva med sig i den här ledsamma saken, för jag har sett huru styft han håller på Ida... ja, ja, den kärleken! Nå, — om han nu gör allvar af sitt... af sin dårskap,» ändrar inspektoren försiktigt, »— om han nu gör allvar af sin dårskap, så måste väl värdinnan se till att hemlifvet här på Monola inte blir odrägligt...! Och det är ju lätt gjordt, när unge husbond har pengar på kistbotten och inte är bunden här på gården af sin fattigdom...»

»Jaså — inspektoren menar att han...»

»Ja, jag tänker både på er och på honom,» afbryter inspektoren höfviskt; »jag förstår att ni inte kan bli nöjd om de unga flytta in på Monola... ja, ja, det är klart! Människor äro vi ju alla, och vi tåla inte allt möjligt, det är klart! Och nu hade jag ett förslag till er, som skulle göra att ni undgår alla obehag och på samma gång gör en utmärkt affär. Det är ett tillfälle, som inte bjuds alla dagar, och som ni just nu, — tycker jag, — borde fundera på...»

»Och hvad är det för ett tillfälle?»

»Jo, — konkursförvaltningen på Immola säljer gården för underpris mot endast halfva värdets inbetalning, — resten får betalas med tiden!» säger

inspektoren med ett uttryck af vederhäftig förståsig-påare och god rådgifvare.

»Herre Gud! Ni tänker väl inte locka pojken in på så stora affärer!» utbrister värdinnan förskräckt.

»Ingalunda! Naturligtvis inte! Men jag talar om för hans förnuftiga mor, att där finns ett utmärkt tillfälle till en god affär, på samma gång som ni genom köpet kunde spara er alla obehag om unge husbond gör allvar af sin egenvilja med Ida, och det tror jag han gör...»

»Säg mig,» afbryter värdinnan plötsligt, »hvarför har ni gjort mig sorgen att antaga er den förlupna flickan och hennes sak?»

Inspektoren har hela tiden väntat frågan och är fullkomligt beredd på den.

»Min goda värdinna,» svarar han med en talande böjning på hufvudet och med sitt vackraste tonfall, »man får inte vara hjärtlös emot dem, som råkat i olycka, äfven om olyckan är deras egen skuld. Jag och min hustru ha lärt oss döma mildt öfver människornas synder, på det vi ej själfva må varda dömda. Inte för att vi skulle ha gjort oss skyldiga till någonting sådant som Ida, — Gud bevare oss! Utan för att vi lärt känna den stackars flickan här på Monola och för att vi veta att hon inte är otillgänglig för Herrans ord och tröst. Vi ha nog tänkt att värdinnan icke skulle se oss med blida ögon därefter, men man måste mera lyda Gud än människor, står det skrifvet.»

Värdinnan har ett hårdt ord på läpparna, men när hon ser inspektorens ödmjukhet, sväljer hon ner det, ser misslynt ut och svarar i stället buttert:

»Det går an för er att döma mildt, som inte ha någonting med det här att göra.»

»Nog är det väl så,» medgifver inspektoren.

Värdinnan tycks alls icke ha hört inspektorens förslag om Immola, åtminstone ser hon ut som skulle hon tänka på någonting helt annat. Hon är tyst, inspektoren låter vilseleda sig af hennes tystnad och börjar på igen, utan alla öfvergångar:

»Immola är en förträfflig egendom, i ganska godt skick och med ett läge nära järnvägen, som ger den dubbelt värde...»

»Nog känner jag till Immola, alltid,» säger värdinnan tvärt. »Gamle Harvanen spekulerade på att köpa gården i tiden, men beslöt sig i stället för Monola, för att Immola var för dyrt.»

»Hvad var det de ville ha för Immola den tiden?» frågar inspektoren som i förbifarten.

»Jag minns inte riktigt noga, men alltid var det två hundra tusen — det är ju den största egendomen i trakten...!»

»Nu går den för hundrafemti tusen med inventarier och gröda och allt — det vill säga för sjuttiofem tusen kontant! De andra sjuttiofem tusen få stå inne tills vidare och betalas under tio år framåt,» upplyser inspektoren.

Värdinnan ser upp på honom med en både förvånad och intresserad blick, men på samma gång så, som om han ej talade sanning. Det ligger både öfverraskning och flera frågor i hennes uppsyn. Men den förlorar snart sin liflighet, och hon säger likgiltigt:

»Det måtte vara skralt bestäldt med Immola, när det går för underpris. Egendomen är väl in-tecknad öfver sitt värde och ägarna vilja bli af med den . . .»

»Så skulle man tycka!» svarar inspektoren. »Men jag har tagit noga reda på förhållandena, för jag har själf tänkt arrendera egendomen, ser ni, och jag vet att den alls inte är öfverin-tecknad. Det är bara omstän-digheterna och de dåliga penningtiderna, som tvinga konkursförvaltningen att göra sig af med den. De behöfva sina pengar genast, ser värdinnan, och det till hvilket pris som helst . . .»

»Och hvarför arrenderar ni den inte?»

»För att de vilja sälja den, säger jag . . .»

»Och nu menar ni att Immola vore någonting för unge husbond . . . hva?»

»Inte bara för honom, utan för hvar och en, som har kapital och ögonen öppna att använda det bra. Det är röfvarpris!»

»Hm . . .!» säger värdinnan eftersinnande, anslagen mot sin vilja. »Det blir så mycket bråk och så stora utgifter och . . . och jag är en gammal människa, som

vill ha ro . . . » tillägger hon så likgiltigt och sansadt hon det förmår.

»Men unge husbond är ung, han!» säger inspektoren.

»Och ni tror han kunde sköta en så stor egendom . . . ?»

»Med sin mors och kloka personers bistånd, förstås! Han reder sig bra med jordbruket redan; — hvad ska det inte bli när han blir . . . stadigare,» säger inspektoren, fast han tänkt säga gift.

»Hm!» säger värdinnan igen med ändå större eftertryck, men ger sig min af att ringakta och öfverse inspektorens förslag i allra högsta grad.

Inspektoren ser alls ej missnöjd ut med det sätt hvarpå hon mottager det, han har mångårig vana att underhandla med henne angående jordbruk och affärer, och han vet att hennes hm! betyder långt mer än alla öfverseende, anlagda miner. Han vill icke för denna gång ansätta henne mer än han redan gjort, han vill låta sitt förslag fatta rot i värdinnans tankar, och han vattnar ännu en gång öfver den spåda, men lofvande brodden genom att vädja till hennes fåfänga:

»Se det vore ändå förmer att ha två stora egendommar här i trakten, än att bara lyfta räntan på bankpapper! De papperen vet inte folk mycket om, men låt Harvanens bli ägare också till Immola, och jag vill se hvem som har mest att säga i socknens angelägenheter . . . !

»Oj, att ni ska skämta så där!» svarar värdinnan helt nyter. »Vi äro ju bara bönder, vi!»

Inspektoren aktar sig för att förstöra den goda stämningen med några vidare tillägg. Han stiger upp, bugar sig till afsked och förklarar att hans ärende bara var att leda värdinnans uppmärksamhet på Immola, innan någon annan for af med egendomen för godt pris midt framför näsan på de sölande hemsockenborna.

Värdinnan kan inte låta bli att tacka honom för hans omsorger, slår ännu en gång inför honom bort alla allvarliga tankar på en så stor handel, men så snart han gått, börjar hon stöka i sin gulbetsade björkbyrå, tager fram bankdepositionsbevis och aktier och försjunker så i grubblerier och kalkyler, att hon för en lång stund alldeles glömmet att hon är sjuk och att det är unge husbonds förhatliga giftastankar, hvilka gifvit första påstötningen till alla de stora planer, hon ofrivilligt börjar omfatta. Men det gör hon bara för att det passar så bra i stycket, för ingenting annat!

Utänför i matsalen väntar unge husbond otåligt på inspektoren.

»Nå?» frågar han, när denne träder ut.

Inspektoren ler lugnt i sitt täta rundskägg åt ungdomens otålighet och låtsar som om han glömt hvarom frågan varit.

»Får jag ut mitt arf genast?» utvecklar unge husbond sin första fråga.

»Hå hå, sådan brådska!» säger inspektoren och börjar draga sig till minnes att det egentligen varit i unge husbonds ärenden han gått till värdinnan. »Lite tålmod, lite tålmod, så klarnar det nog! Det går inte att taga Immola med våld, ser ni, — det måste ske med lämpor och klokhet!»

»Men det lofvar godt ändå?»

»Ja — hm! Jag kan ingenting lofva. Men alldeles omöjligt tror jag inte det är, att unge husbond kan bli verklig husbonde på Immola.»

När inspektoren mot kvällkvisten kommer hem till sitt och hälsat på sin hustru, gnider han händerna belåtet och säger i låg och nöjd ton till henne:

»Det ser nog ut som skulle vi kunna göra någonting för den stackars Ida och unge husbond. Jag spår att han blir ägare till Immola och det inom kort. Och då... ja, då blir jordbruket på Monola utan ledning igen...»

»Nog vet jag alltid hvem som kommer och tager inspektorsplatsen där,» säger hustrun skämtsamt.

»Underliga äro Herrans vägar!» säger inspektoren.

»Han hjälper alltid de sina,» tillägger hustrun fromt och med öfvertygelse.

»När de förstå att hjälpa sig själftva,» tänker inspektoren tyst, ty han är längesedan van vid att icke uttala för mycket af det han tänker.

XIX.

Doktor Uddes vackra skaldeåder har icke helt sinat ut, — den visar plötsligen nya källsprång igen. I hans stora och eleganta skrifbord finns det särskilda fack för det Sköna och det Sanna. Facket till höger i det lilla mahogniskåpet på bordet är helgadt åt det Sköna, och där ser tills vidare be-
dröfligt tomt ut. Några gamla utkast till en »poetisk behandling» af Ainomyten ur Kalevala, några tillfällighetsvers vid högtidliga tillfällen, och slutligen en tryckt, finsk prolog, uppläst på finska teatern den femtionde årsdagen af Kanteletars utkommande — se där allt!

I alla fall betecknar den tryckta prologen en viktig vändpunkt i doktor Uddes poetiska sjäslif, som framtida litteraturhistorici nog skola ställa i sin rätta dager en gång, när de fälla eftervärldens och historiens dom öfver hans litterära lifsgärning.

Prologen har nämligen gjort en kolossal succès hos vederbörande, emedan den var skriven på finska,

på god akademisk finska, med en förvånande formfulländning och kännedom om det finska språkets skönheter och rikedomar. Och all denna kunskap hade doktor Udde inhämtat endast genom studier af den finska folksången och Kalevala, samt genom några månaders vistelse på landet bland en finsk befolkning. En oerhörd begåfning! De äkta, inhemska, finska musernas bortskämda söndagsbarn!

Bland de af prologen lifligast anslagna fanns en af den finska saken hänförd, ung registratorsdotter, som skrifvit på sin fana »yksi kieli, yksi mieli!» — »ett språk, ett sinnelag!» — och som ville gå i döden för den saken hvar än hon kom åt att göra det. Hon hade länge utsatt sig modigt för att klämmas ihjäl vid högstämda folkfester och sångmöten, hon hade varit nära att försmäкта af törst och hetta under milslånga entusiastiska tal, då det varit ett brott att röra sig annat än till applåder och eläköönrop. Hon hade slutligen fogat sedlighet och nykterhet till sina öfriga dygder, emedan det fordrades af en verklig finsk kvinna att hon också offentligt erkände och öfvade dem — allt för det politiska programmets skull! Och så vardt hon vorden en finsk kvinna i sino prydno, som inte tålde det lättaste skämt med sina allvarliga grundsatser och höga ideal.

Hon kommer emot doktor Udde vid festen efter teatern, då hans prolog hänryckt menigheten, presenterar sig käckt, men nyktert och sedligt, förstås, och exploderar i entusiasm öfver hans stora talang och

obegripliga förmåga att blixtnabbt tillägna sig Kalevalahjältarnas språk. Hon har lifliga, bruna ögon, en utpräglad fallenhet för dramatisk posering och för vältalighet, hon heter Anna Suntio, — förfinskadt efter faderns namn Sundén, — och hon vill förklara doktor Udde ingenting mer eller mindre än att hon beundrar honom utan förbehåll.

Det gör doktor Udde mycket godt att bli beundrad, han fogar sig däri med en viss angenäm beredvillighet och känsla af att det är alldeles som sig bör, och fast han försäkrar med munnen att han visst icke gjort något underverk med sina språkstudier, så motsäga honom hans själfstillfredsstäldt blinkande ögon en liten smula.

Men fröken Suntio lägger beslag på honom för hela kvällen, hennes patos är outtömlig, och doktorn blir också uppeldad af hennes eldiga tro, hennes energiska bruna ögon och hennes rättframma sätt, som skall vara så oförfalskadt folkligt.

Hon är ung ännu, yngre än han själf, antager han, hon bär sitt långa hår i en vacker fläta, men tycks annars med omsorg undvika att påpeka sitt kön, hvilket gör att han finner sig mycket obunden i hennes sällskap. Hon afböjer skrottande hans små, konventionella kavaljersuppmärksamheter vid serveringen, hon tager själf för sig sin mat och det grundligt, hennes friska tänder blänka så hvita och hennes uppsyn är så käck, att doktor Udde börjar finna det

mycket angenämt i hennes sällskap äfven då hennes beundran för honom tiger en stund.

När doktor Udde kommer hem efter den kvällen och tänder ljusen på sitt stora, omsorgsfullt städade skrifbord i sitt vackra rum med draperier af finsk handslöjd, så känner han det besynnerligt fullt under sitt hjärta, han sätter sig i sin nya, blankpolerade skrifstol, som knarrar i gungapparaten, lutar pannan i handen och börjar drömma vaken.

Det är dock inga formlösa drömmar, det är alldeles färdiga framtidsvyer: en vacker villa i ett vackert finskt insjölandskap, en välordnad trädgård däromkring, en fyllig, kvinnlig varelse med bruna ögon vid hans sida, som kallar honom sin man, och en annan längre borta, som kallar honom herr professorn och som kommer fram och räcker honom ett visitkort med ett känt senatorsnamn . . .

Så blir det scenförändring: ett ljust, stort hörnrum med utsikt öfver Helsingfors' esplanader, en myckenhet papper att genomgåås på hans bord, en känsla af ansvar och stolthet öfver en betydande ställning i samhället, och sedan ett par händer, som läggas på hans axlar och en käck, glad röst, som uppmanar honom till någonting angenämt . . . När han vänder sig om ser han in i ett par trofasta, beundrande, bruna ögon, och i det samma blir hans fullhet under hjärtat så kväfvande att han lutar sig bakut i skrifstolen, och då känner han hennes kyss på sina läppar,

en kyss, som alls inte är så nykter och sedlig, som hon kanske velat . . .

Då löper hans känsla af fullhet och lycksalighet i ett nu af med honom, han fattar pennskaftet alldeles utan att besluta sig för det och hans lyckat tar form otvunget och lätt i flytande vers . . . till »henne»!

Om en halftimme låser han in i facket för det Sköna sin andes nyaste barn — en liten ganska lågande kärleksdikt med nästan snillrika vändningar om bruna ögon, käcka later och kyssar i en skrifstol. Han är nöjd med den, fast den kanske ej motsvarar hans ideal af fosterländsk diktning, utan endast utgör en bekännelse af det till njutning trängtande jaget. Ty så doktor och akademiker han än är, kan också han trängta till njutning. Därpå går han till sängs och bjuder till att drömma vidare i samma anda.

Om några dagar har facket för det Sköna mottagit en hel hop små dikter om bruna ögon, käcka later, kyssar och landtliga villor i finska insjölandskap. Allihop på finska, ty det är just det märkvärdiga att hon inspirerar honom endast på det språket.

Om mindre än en vecka inser doktor Udde att han är farligt kär, farligare än någonsin förut, ty det här hindrar honom att arbeta och tänka klart på sina mångahanda göromål. Efter sin vunna doktorsgrad är han dubbelt mer indragen i dagens politiska och sociala lif, hans intressen äro legio och fordringarna på honom mycket stora, — som sig bör.

Men han skolkar från sina möten och yttrar sig smått bakvändt på de sammanträden, han besöker, han börjar få intresse för nykterhetsaken och har redan ett par gånger besökt nykterhetsföreningen Hoppets teaftnar. Där har han träffat Anna Suntio, följt henne till hennes fars, registratorns dörr, och en vacker dag klockan mellan ett och två gör han familjen sin första, högtidliga visit, blir hjärtligt och vänligt emottagen där, och går bort i ett obeskrifligt tillstånd af svärmeri för små barn, enkel husmanskost, rättframma later och ärliga sträfvanden till folkets bästa.

Under dessa tider af poetisk inspiration och eggande lycka, får doktor Udde en dag ett bref på icke alldeles läslig finska, men han lyckas ändå leta sig till andemeningen i detsamma, och han både bleknar och rodnar medan han stafvar igenom det.

Monolavärdinnan skrifver och ställer honom till ansvar för att han förfört hennes svågers dotter Ida och störtat flickan i olycka. Hon har rymt från Monola, skrifver värdinnan, födt ett barn i en halmbod och utgifvit det för unge husbonds, fast det är allmänt känt i gården att Ida och doktorn varit mycket goda vänner under hans vistelse där senaste vårvinter, hvilket han också själf på sätt och vis medgifvit genom att sända till Ida ett dyrbart ur med kedja. Hon föreslår honom nu att i godo komma öfverens om Idas och barnets underhåll, framför allt erkänna att barnet är hans, ty både tiden och andra tecken

utpeka honom med nycken bestämdhet som den verkliga fadern. Hon avslutar brevet med en hotelse att instämma honom för häradsrätten i fall han ej godvilligt åtager sig de förpliktelser, som tillkomma honom. Hon har graverande vittnen att åberopa om det gäller, men hon hoppas att doktorn, för undvikande af uppseende och på grund af sin alltid bevisade redbara karakter och fina bildning är angelägen om att ordna saken utan rättvisans mellankomst, såsom det anstår en person i hans ställning.

Brevet är annars höfligt hållet, och det ser ut där som vore man på Monola fullt öfvertygad om doktors skuld till Idas olycka.

Doktor Udde ögnar ett par gånger igenom det och tvingar sig att taga alltihop som ett dåligt skämt. Men det lyckas honom icke. Brevets otvetydiga ordalag bränna honom som en förolämpning af allra värsta slag, och han börjar nästan må illa af en dof, sjudande vrede öfver folks lumpenhet. Sedan klarnar det för honom med ens huru illa denna historia faller öfver honom just nu, när han går i helt andra tankar om kärleken.

Det bär af i full fart till en god vän, som är tjänsteman och jurist. Helsingforsisvostschiken får lägga i dagen sitt förakt för de gående och mötande, ty doktorn har ropat åt honom att det är brinnande brådska. Och under är det att de ej bli anhållna af polisen och sakfällda för öfverdådigt körande.

Innan de komma fram har doktorn dock hunnit betänka att han borde vända sig till en praktiserande jurist, som kan föra hans sak, utan att han själf är nödgad att blanda sig i den. Och så ropar han en annan adress åt isvostschiken. Det bär af i vild fart åt motsatt håll, och om några minuter stannar den flämtande hästen framför ett advokatkontor.

Doktor Udde betalar och ger drickspengar för den mördande farten, skyndar in på kontoret, hvars hufvudman han känner och träffar honom ensam. Han drager advokaten in i hans allra heligaste och slår Monolavärdinnans bref i bordet framför honom.

Juristen tager lugnt brefvet, stafvar i det men ber snart doktorn att själf förklara innehållet däraf, efter han tycks ha brådtom.

Doktor Udde gör det med alla den orättvist anklagades åthäfvor.

»Det var knepigt!» säger juristen. »Är du . . . är du . . . ja, du är naturligtvis alldeles oskyldig?»

»Att du ens sätter det i fråga!»

»Nå men, huru har du ställt det så illa för dig, så du har skenet emot dig?»

»Det tror jag inte jag har! Det är bara deras uppfinningar!» Doktorn berättar vidt och bredt om sin vistelse på Monola, om Ida och om uret han sändt henne som present, sedan han frågat unge husbond om råd.

Slutligen ler juristen lugnande och ber Udde själf resa ut till landet och arrangera saken. »Det måste ju lyckas dig, för människorna på Monola äro väl inte tokiga heller!» säger han. »I fall de ämna göra domstolssak af det här, så kan du lita på mig. Jag ska nog läsa lagen för dem. Men det göra de inte. De ha nog ett eller annat doldt bakom det här brevet, och det är för det du själf skall fara ut till Monola och tala förnuft med dem. Det går inte an för en man som dig, med dina sträfvanden, att lämna det till en advokat. Du är ju en folkets man, som själf ska veta komma öfverens med folket, och tysta ner och bilägga deras misstankar. Annars är det inte stor utsikt att saken förblir hemlig, hvilket du naturligtvis helst vill.»

»Ja, visst vill jag det. Det är klart.»

Juristens affärmässiga sätt att taga saken och hans leende min lugna Udde betydligt.

»Tror du det kan bli stor skandal af det här?» frågar han dock innan han går.

»Det blir det väl inte, om du bara tar det med lugn och förstår dig på bönderna en smula,» svarar juristen skrattande.

»Men det är ju alldeles förbannadt fåaktigt gjordt mot mig!» säger doktor Udde, som aldrig annars svär eller använder starka ord.

»Å — kantänka! Man vet ju inte hvad som har tvingat dem till det. Kanske har du verkligen

bäddat så illa för dig, att de kunna tro det om dig?»

»Jag har varit den hyggligaste människa på jorden mot dem, jag har sökt deras sällskap som en jämlike, och jag har utstått deras misstänksamhet och kärfheter utan att fästa mig vid det, bara för folkets saks skull.»

»Ja, ja,» ler juristen, »det beror på huru du gjort det! För mycket jämlikhet kommer dem att anse dig... hm... barnslig.»

»Dum, menar du!» rättar Udde.

»Eller dum!» grinar juristen.

»Adjö med dig! Jag far i morgon bitti!»

»Adjö, — lycka till!»

Doktor Udde har åkt ett par tre gästgifvarhåll från järnvägsstationen och närmar sig småningom målet för sin hastigt beslutade färd. Han har för ingen annan än juristen omtalat skälet till den; för professorsfamiljen, där han bor, har han bara sagt att viktiga angelägenheter kalla honom ut på landet för några dagar; — han kunde ju icke gärna i denna angelägenhet bedja professorsfrun om råd heller.

Nu har han endast något mer än en mil kvar till Monola och ser redan på afstånd i kvällskymningen sockenkyrkan i den lilla byn resa sitt branta tak öfver skogen mot den grå vinterhimmeln. Det har fallit ny snö senaste natt och i dag, slädföret är ganska godt, luften frisk och doktorn försöker intala

sig att det hela är bara en liten lusttur han gör för att samla landtluft och hälsa på gamla, goda bekanta. Han för ett lifligt samspråk med skjutskarlen och har en brinnande lust att fråga honom om han känner till ryktena om Ida, men vågar det icke för att ej gifva hugg på sig och talar därför bara om likgiltiga ämnen.

Ju närmare han nalkas Monola, desto oroligare blir han. I Helsingfors har han låtit juristens halft skämtsamma hållning och ord lugna sig alldeles för mycket. När allt kommer omkring, är saken långt allvarsammare och visst icke någonting att skämta med. Den berör honom mycket pinsamt. Framför allt sörjer han öfver att hans folkliga sträfvanden och vänliga, jämlika sätt blifvit i så hög grad missuppfattade och illa uttydda. Och han känner sig besynnerligt nog alls icke riktigt säker på utgången af sitt förehafvande; han vet att några nya oförskämda beskyllningar kunna rubba hans jämvikt, men just den måste han bevara, — annars blir han ohjälpligt löjlig och förlorar allt sitt anseende på Monola.

Han måste uppträda med en lugn och bestämd fattning, som genast öfvertygar värdinnan om att hon har orätt. Det sätter honom en mängd myror i hufvudet. Han tänker ut hvarje ord, hvarje tonfall, hvarje rörelse, som han skall använda, alldeles som skulle han utföra en rol på ett sällskapspektakel. Ty han känner med sig att publiken

ej är att lita på, den skall icke förstå hans hederliga afsikter, den skall misstänka honom, kritisera honom, känna ovilja mot honom. Och hvad skall unge husbond själf göra för min?

Det värsta är att han är formligen blyg; han är generad som ett barn — icke för publiken och dess ovilja, utan för själfva den fula orsaken, som för honom hit.

Doktor Udde har aldrig kunnat tåla sina mera burleskt anlagda kamraters skämt med någonting så finkänsligt som kärleken. Han har alltid haft sina höga, orubbade ideal om den, och han har ogärna besudlat dem med ord. Han har besjungit dem i högstämda strofer, men han har aldrig förmått smälta ett skämt öfver dem, — det har alltid varit hans egenhet.

Det är som om hans hela innersta och bästa väsen uppreste sig emot det hädiska i att behandla kärleken som ett skämtsamt samtalsämne, ändå mer uppreser sig hans bättre jag mot att behandla den som en låg drift och ett ämne för fula spekulationer.

Och han gissar att just däri ligger hans svaghet. Kärleken har för honom varit lifvets stora, heliga mysterium, någonting som man känner, men som man undviker att tala om. »O, rühret nicht daran!» säger Geibel, och just detta har varit hans omgifnings och hans eget motto i lif och i tanke.

Därför blir honom det han går till mötes så motbjudande och krasst, att han ett ögonblick ångrar sin resa och tänker på att vända om och sända juristen hit i sitt ställe. Men så påminner han sig dennes sanna ord, att en folkets man som han vill vara, måste vara i stånd att själf komma öfverens med folket, tänka dess tankar och förstå dess sjäslif. Och när han rätt tänker på saken, är det säkert mången bland folket, som kanske har hans egen åskådning i dessa ting, fast det tyvärr är sällsynt. Alla de grofva och fula historier, som juristerna ha att omtala från sin praktik, de höra bara till de sämsta, mest fördärfvade lagren, som dragas inför domstol. När allt kommer till allt förstår han också godt Monolavärdinnan, som i honom sett en blott alltför vanlig typ för en stadsherre. Men Ida? Huru kan hon...? Det är vid denna punkt doktor Uddes förstånd står stilla. Huru har hon, den präktiga och raska flickan, som såg så frimodig och rättfram ut, — huru har hon kunnat skylla sin olycka på honom? På honom, som behandlat henne såsom sin yngre syster!

Allt detta måste förklaras. Det finns någonting bakom det, sade juristen, och Udde börjar också förstå, att de förhatliga franska naturalistromanerna, dem han läst af blott vetenskapligt intresse, likafullt kunna ha sin tillämpning äfven i Finland — tyvärr! Det är förfärligt att lifvet är så krasst som det är, men

han får lof att ha öfverseende med det och framför allt icke svika sin upphöjda tro.

Just när de åka in i den lilla kyrkbyn, står en man inne på en liten gård vid vägen. Han springer fram till grinden och mönstrar de resande, gör ett tecken åt skjutskarlen, som låter hästen stanna, och kommer fram till släden.

»Är det inte doktor Udde?» frågar han.

»Jo, — det är jag.»

»Jag är för detta inspektoren på Monola, — känner inte doktorn igen mig?»

»Jo visst... jo, visst gör jag det. God dag!»

»Välkommen till våra nejder igen, herr doktor! Vi ha likasom väntat er de här dagarna...»

»Ja... ja... det är ju så...» svarar doktorn helt förläget och finner omöjligt tag i sin beslutsamma värdighet.

»Jag skulle bedja doktorn stiga ur på en stund och komma in till oss! Se det är så, att vi ha lite att tala med doktorn...»

»Hvad kan det vara om?» frågar doktorn kallt, han samlar sig i ett nu, är besluten att icke låta obehöriga blanda sig i hans angelägenheter och gör ingen min af att stiga ur.

»Det är om den här ledsamma saken, ni vet... och det är väl just för den sakens skull som doktorn kommit hit, tänker jag...»

Doktorn ser på inspektoren med en undersökande blick, men i den redan mörka vintereftermiddagen

kän han icke uppfatta dennes uttryck. Hans tidigare godtrogenhet och vänlighet ha helt naturligt slagit om i misstänksamhet och stelhet, han ser icke något skäl att efterkomma inspektorens anmodan och svarar kort:

»Jag har att afgöra min sak med värdinnan på Monola, och jag är på väg dit.»

»Ja, men,» insisterar inspektoren, »både unge husbond och Ida äro hos oss nu, och de äro, om någon, på er sida, förstår ni . . . och vi kunde få alltsammans klart i kväll, om ni bara ville stiga ur och komma in . . . Det är viktiga upplysningar för er det gäller . . .»

Doktorn blir alls icke mera stämd för att gifva vika, när han hör att unge husbond och Ida äro hos inspektoren. Hela unge husbonds person är honom allt annat än tilltalande, han gissar dunkelt att denne ej spelat en obetydlig rol i de obehag, som nu fallit öfver honom, och han svarar afklippande och bestämdt:

»Jag har som sagdt med ingen annan att skaffa, än med Monolavärdinnan själf. Hon har skrivit mig ett bref, som jag inte förstår, och jag vill ställa henne till rätta för det brefvet. Därför far jag dit nu.»

»Men doktorn förstår mig inte . . .» invänder inspektoren, »doktorn förstår inte hela saken alls . . .»

Inspektorens envishet gör doktorn än mer retad och misstrogen, han är alls inte angelägen om att komma i slang med halfva socknen, och han anar

ofrivilligt oråd. Därför afbryter han samtalet helt summariskt och ohöfligt genom att befalla skjutskarlen köra vidare, särdeles som han ser flera personer nalkas släden öfver den lilla gårdsplanen. När han åker i väg ropar han till inspektoren:

»Om ni har någonting viktigt att tala med mig, så sök upp mig på gästgifvargården här i byn!»

Därpå fortsätter han sin väg utan att se sig om. Men inspektoren och hans hustru och unge husbond och Ida, som komma för att taga emot den resande, kunna icke nog förvåna sig öfver den förut så medgörlige och vänlige doktors ovänlighet just mot dem, som vilja honom allra bäst.

För att befria sig från ett högst antagligt besök på gästgifveriet af dessa personer, som han ej har någonting otaladt med, lofvar doktorn skjutskarlen dubbel lega om han med detsamma kör ända fram till Monola. Annars hade han måst byta om häst på gästgifveriet, och under tiden skulle de envisa människorna mycket väl ha hunnit få fatt i honom. Skjutskarlen går in på villkoren och tvingar med möda sin trötta häst att gå förbi gästgifveriporten, där hans vana annars är att vika in, och så anträda de den återstående milen till Monola.

Doktors tankar äro alls ej blida, och de bli icke heller blidare under vägen. Han kommer fram till Monola och stiger ur släden med en känsla af bittert kränkt tillit, sammanträffandet med inspektoren har gifvit hans förut något vacklande sinnesstämning

denna bestämda riktning, och han går in i den mörka farstun sträng som en domare och alldeles utan den blyghet, som han nyss fruktat.

Medan han drager sin päls af i tamburen, dit en piga kommit med ett ljus i handen för att taga emot honom, ser han värdinnan i dörröppningen till matsalen och helsar stelt på henne. Hon låter ej heller förbluffa sig, ber doktorn höfligt stiga in och sänder bort tjänstflickan. Värdinnan har samma min, som hon skulle antaga vid ett ledsamt affärsbesök, och doktors påminner om den, som äldre akademiska medborgare bruka ha, då de vid disciplinskomitéer sitta till doms öfver yngre kamrater.

»Det är ett mycket egendomligt bref fru Harvanen skrivit till mig,» börjar doktorn ganska het-sigt. »Vet ni inte att det är ärekränkande beskyllningar ni där gör mig?»

»Var så god och sitt!» svarar fru Harvanen.

»Jag hade tänkt att efter en sådan beskyllning bara skicka en jurist hit» — doktorn slår sig ned — »för att tala med er, men så beslöt jag ändå att komma själf, för vi ha ju varit goda vänner hittills, och jag förstår alls inte huru ni kommit på så fullkomligt ogrundade och fula tankar om mig, att ni ger mig skulden för Idas olycka . . .»

Värdinnan harskar sig och svarar i affärston:

»Nog var det ju bra att doktorn kom själf, så kunna vi ställa det till rätta med detsamma. Mina misstankar äro visst inte ogrundade, det ska doktorn

få se. Och så farligt fula äro de väl inte heller — när händer det inte att en ung herre skämtar lite med en vacker piga...?»

Doktorn vet icke om han skall taga värdinnans svar på allvar. Då är det ju så godt som cyniskt, tycker han. Och han svarar henne energiskt afvisande:

»Edra misstankar äro ogrundade, nu vet ni det! Jag tillåter mig aldrig någonting sådant. Allra minst skulle jag göra det i ett hederligt hem på landet, mot en släkting i huset, som Ida är. Och hvarje hederlig karl gör som jag. Förstår ni det?»

»Nog förstår jag att man säger så, alltid...!»

»Nej, man tänker också!» afbryter doktorn ond.

»Nå nå, — goda doktorn! Ni ska inte bry er om att bli ond, inte! Vi simpelt folk ha nu vårt sätt att se på allt möjligt... kanske herrskapen inte ha det, hvad vet jag... Men så mycket säger jag doktorn, att hvilken klok människa som helst skulle tänkt som jag...»

Doktorn märker att han icke kommer långt med den tonen han anslagit, biter sig i läppen och funderar på huru han skall göra.

»Jag har ett vittne, som sett er smeka och klappa om Ida, och jag måste väl tro det vittnet mer än doktors vackra ord, vet jag,» tillägger värdinnan och ser dubbelt säker ut.

»Det är inte sant att jag behandlat henne annorlunda, än jag skulle gjort med min syster...»

Värdinnan ser mycket tviflande ut, granskar doktorn med en undersökande blick och anser honom allt annat än oskyldig. Det bästa beviset på att han är skyldig är naturligtvis det, att han själf kommit hit för att ställa allting till rätta. Annars hade han nog tigit tills han blifvit anklagad och fått stämning till tinget — det är klart! Nej, här gäller det att taga honom mindre på orden, än på hans sätt att handla! En person, som har rätt, kommer inte åkande tjugu mil från hufvudstaden för att försvara sig med tomt prat. Åtminstone hade han stannat i kyrkbyn på gästgifveriet, och därifrån sändt bud på henne. Så gör en herre, som är säker på sin sak. Men doktorn kommer ända fram och talar om jurister, han, alldeles som han visste att han behöfde dem för att fritvå sig.

»Det kan så vara,» säger värdinnan slutligen i förmedlande ton. »Jag vet ju inte annat än att flickan råkat i olycka och allting kommer mig att antaga att det är för doktors skull. Hm . . . ja!» Här ändrar värdinnan helt och hållet sätt, kommer doktorn förtroligt närmare, ler mot honom, blinkar listigt med ögonen och säger nästan skämtsamt: »Hör nu, herr doktor! Skulle jag inte få fråga doktorn om en sak, utan att doktorn blir ledsen igen?»

»Var så god!» svarar doktorn kärft och ser stint på henne.

»Jo, jag tycker . . . att efter nu allting . . . det vill säga efter doktorn själf kommit hit för att ställa allting

till rätta, så kunde inte doktorn med detsamma helt enkelt medgifva alltihop, så blef det bra...!» säger hon i öfvertalande, moderlig ton.

»Hvad säger ni?» frågar doktorn förvånad.

»Jo, att ni bara skulle medgifva att ni är far till barnet och lofva den stackars flickan ett litet underhåll, — det har doktorn nog råd till —! Eller...» — här blir värdinnans uttryck än listigare skämtskyt — »om ni inte heller är far till barnet, så var nu så vänlig för vår skull och säg att ni är det! Jag ska nog styra om barnets underhåll, ser ni! Sedan är det ju ingen konst att ställa om allting, så att folk inte får anledning till prat. Och för resten, — hvem minns det om några år? Och inte skulle doktorn alls bli lidande på det, så mycket är säkert och visst...»

Doktor Udde hör stum af harmsen förvåning på värdinnans troskyldiga förslag. Han vet alls icke hvad han skall tro och tänka, ty det här går alldeles öfver hans begrepp om heder och finkänslighet.

Just när han skall till och svara riktigt dräpande och kraftigt, träder unge husbond in. Han har kommit åkande efter för att träffa doktorn, kommer fram emot honom och räcker honom vänligt sin hand med en nick af hemligt förstånd. Men doktorn är så ifrån sig af hvad han hört och erfarit och har en så bestämd förutfattad mening att unge husbond är inblandad i den fula komplotten, att han stiger upp utan att se på unge husbond och utbrister med rättmätig harm:

»Nej, nu går ni för långt! Jag har kommit långa vägar för att förklara ert misstag, och så gör ni mig skamliga förslag? Har jag förtjänt det af er? Är det på det sättet ni tror på mitt sträfvande och min kärlek till det finska folket?» Därpå går han raskt mot dörren.

Unge husbond ser förundrad på det hela, — fattar något litet af sammanhanget, men väntar att modern skall hindra doktorn gå.

Det gör hon icke. Låt fisken sprattla i nätet! tänker hon. Doktorn säger ett kort adjö, fattar sin mössa och går. Medan sonen och modern ännu fundersamt se på hvarandra utan att säga ett ord, höras bjällror aflägsna sig, och då bryter modern tystnaden:

»Låt honom fara bara! Han kommer nog igen! Nu ska man tro han blef herre plötsligt, när du kom in! Men du skulle bara ha sett honom, så mjuk han var tidigare! Då hade du nog vetat hvem som är far till Idas barn.»

XX.

Fast doktorn inser att hela ändamålet med hans resa är förfeladt, är han likväl nöjd med sitt bestämda handlingssätt. Han tager in på gästgifveriet i kyrkbyn för natten och tänker fara vidare till järnvägsstationen följande dag, för att om kvällen åter vara i Helsingfors. Och han går till ro med en harmsen beslutsamhet att stå sitt kast. Blir han stämd till rätta för den här sakens skull, så får han bli det. Ingen förnuftig människa skall betvifla hans oskuld, och domstolen måste frikänna honom. Men Anna Suntio...! Han vill icke tänka på henne nu, han slår med flit bort sina farhågor och lyckas snart somna in.

Den följande morgonen väcks han af att en piga kommer och säger att Monola f. d. inspektoren väntar att få tala med honom.

Doktor Udde har glömt att han upplyst inspektoren om hvar han stod att träffas, och i första yrvaakenheten ger han honom en mängd mindre välvilliga

epitet i sina tankar. Men så inser han att han möjligen kan få goda upplysningar om sin sak af inspektoren, klär sig och beger sig ut i salen för att träffa honom.

»Nå, det var då väl att jag träffade doktorn innan ni hunnit resa! Man har sagt mig att ni redan i går beställt häst. Det är således alldeles klart alltihop? Men huru gick det till? Hvad sade Monolavärdinnan?»

Doktor Udde är mycket reserverad, ser kallt på inspektoren och svarar kort:

»Jag har blifvit bemött på ett så lågt och förolämpande sätt, att ingenting annat återstår mig, än domstolen. Monolavärdinnan tycks inte stort fatta en hederlig mans bevekelsegrunder. Hon tror att jag kom hit som en skyldig för att ställa allting till rätta med henne, men saken är att jag kom som en folkets vän med de bästa afsikter...»

»Aha!» säger inspektoren, som genast sluter sig till sammanhanget. »Hvarför stannade ni inte i går och talade med oss, så hade allting blifvit klart för er? Nu vet doktorn säkert inte huru saken hänger ihop. Och det kunde jag nog tänka att Monolavärdinnan skulle taga ert besök som ett försök af er att tala godt och komma öfverens i godo. Och att ni därmed naturligtvis bekände er skyldig...!»

»Hvad är det, som berättigar henne till det?» afbryter doktorn och känner en dyning af sin vrede i går svalla upp ånyo.

»Gode herr doktor, — det är en ganska invecklad sak, det här! Och Monolavärdinnan har nog talat och handlat på god tro, fast ni inte förstår henne, ser ni! Vi bönder, vi se nu en gång på sakerna sådana de äro, och ni ska inte förundra er, eller bli ledsen om det inte passar in med ert herrskapsätt att tänka...!»

»Tror ni således, ni också, att jag är skyldig och att jag vill ljuga mig fri bara för att slippa betala underhåll till Ida...?» frågar doktorn indignerad.

»Nej, Gud bevars! Jag vet ju huru allting hänger ihop, jag! Och det var bara det vi ville upplysa er om i går, då ni for oss förbi...»

Inspektoren omtalar för doktorn i några tydliga ord huru allting förhåller sig och hvarför Monolavärdinnan är så emot sin sons giftermål. Det går upp ett helt nytt ljus för doktorn, som ställer honom själf i en ganska löjlig dager, och han hör juristens försmädliga: »Eller dum!» eka i sina öron. Men här vid lag var det alls icke värdinnan, som ansåg honom dum, — tvärtom! — utan unge husbond och inspektoren. Och de kunde ha sina goda skäl att göra det. Han känner sig en liten smula förödmjukad inför verkligheten och den välvillige inspektoren, hvars goda afsikter han i sin tur så grundligt missuppfattat, och han vet icke rätt huru han skall ställa sig för att förklara sin misstänksamhet och visa inspektoren att den var helt naturlig. Han märker att folkets man ännu är ganska främmande för folkets enklaste

tankar, att dess låghet och krassa materialism är beroende på förhållanden, som han icke tagit med i beräkningen, och att han själf är betydligt blind och ensidig med alla sina klara och höga åskådningar, sin goda uppfostran och ideala tro.

Dessa slutsatser ur hans första konflikt med det verkliga lifvet bland bönderna göra sig icke fullfärdiga och klara, som när han läser ett filosofiskt arbete, de komma mera som plötsliga tankeglimtar eller som spetsfundiga invändningar af en opponent, och han har likasom att försvara sin stora och vackra akademiska afhandling om Molnets broder och Torpfickan mot denne osynlige, men farlige opponent, som kallar honom dum, helt enkelt.

Inspektoren ger icke akt på doktors tankspriddhet, där han går och disputerar med sig själf. Han anser en doktor en gång för alla vara en person, som just icke begriper sig mera på det verkliga lifvet än en stadsbo begriper sig på åkerbruk. Och det förundrar honom alls inte att doktorn burit sig åt en smula löjligt. Han vet att han själf kanske bure sig lika löjligt åt om han kom i de fina stadskretsarna, men just för att han vet det, håller han sig undan dem. Doktorn däremot har fått i sitt sinne att han skall lefva allmogelif och upplysa bönderna, fast han själf är den, som behöfver upplysning, när allt kommer omkring.

Det blir ett långt samtal mellan dem, som räcker mer än en timme, och inspektoren ler tyst i sitt täta

rundskägg åt mer än en af doktors invändningar och åt mer än ett af hans förslag. Det är så löjligt, tycker han, att se en sådan ung herre med sin bokkunskap komma och vilja lära bonden lefva. Skall ägget lära hönan värpa? Hade han ens någonting praktiskt och ordentligt att föreslå såsom landbruksingeniörerna och handelsresandena, så kunde det låta höra sig, men han kommer med bara munväder om bildning och höga sträfvanden, om allmän rösträtt och allt möjligt, som inspektoren tror att doktorn själf inte har riktigt noga reda på. Ty när inspektoren läst om de sakerna i tidningarna, ha de alltid förefallit honom ganska enkla och begripliga och förståndiga, men i doktors mun bli de så förfärligt höga och ädla, som ville han med dem ersätta själfva gudsfruktan. Och se det går inte!

Det faller alls icke inspektoren in att säga doktorn hvad han egentligen tänker om honom. Hvad skulle det tjäna till att såra doktorn och göra sig en fiende af en vän? Ty på allting ser man godt att doktorn med våld vill bli folkets vän, och han kan ju gärna få bli det. Det skadar ju icke folkets sak att ha några herrar i Helsingfors, som tala en ståtlig bokfinska, som spela teater och kalla sig det finska partiet! Långt ifrån, — det är utmärkt bra! Men att där finns andra, som äro klokare än denna här doktorn, det vet inspektoren också, och han vet uppskatta dem för att de hjälpa till i stort och smått när det gäller att bonden skall få det bättre och bli

sin egen herre i allting, som rör honom. Han känner till namnet både senator den och redaktör den, men de herrarna de äro allt herrar de, och inga bönder. Och de bjuda inte heller till att bli bönder, som doktorn, de äro de för kloka till.

Inspektoren leds på alla dessa tankar, när doktorn, sin idé trogen, börjar sväfva ut på den demokratiska politikens område och håller tal om det finska folkets framtid. Han har alldeles omedvetet från värdinnan och Ida kommit öfver på politiken, ty han känner ett behof att tvätta sig ren från småsinnet och lumpenheten genom att framhålla sin idé och de stora vyerna.

När inspektoren ingenting har att invända eller tillägga, tager doktors flykt småningom af, han kommer allt närmare jorden och verkligheten igen, och då får inspektoren lust att säga några förnuf-tiga ord.

Med dem återför han doktorn till själfva ämnet, hvarifrån de gingo ut, och han föreslår sedan att de nu genast jämte Ida skola åka ut till Monola och än en gång tala med värdinnan, så att doktors resa icke blir alldeles förgäfvad. Doktorn måste i inspektorens och unge husbonds och Idas närvaro tvinga värdinnan att taga förnuft i denna ledsamma sak och bringa den till ett godt slut utan all onödig inblandning af sakförare och domare.

Doktorn inser att det är både det förnuftigaste och enklaste och går in på inspektorens förslag, be-

härskande sig för den oskyldigt lidande Idas och unge husbonds skull. Dessutom känner han sig likasom säkrare och öfverlägsnare gent emot värdinnan genom deras medhåll.

Inspektoren går och kommer om en halftimme åkande jämte Ida, som blyg och generad hälsar på doktorn och får några uppmuntrande ord af honom. Sedan sätter doktorn sig i sin släde och åker följd af dem till Monola.

Värdinnan ser ut som hade hon varit alldeles beredd på besöket, hennes värdighet och jämvikt äro orubbligare än någonsin, och hon möter doktors blick med en öppen uppsyn, där det icke finns ett spår af ondt samvete eller ånger öfver hvad hon sagt honom i går. Hon hälsar rätt vänligt på inspektoren, men Ida låtsar hon alls icke se.

Unge husbond kommer litet senare in i matsalen, där de äro församlade, tycks något litet brydd, men fattar sig snart.

Det bjuds naturligtvis kaffe innan man skrider till förhandlingarna. Stämningen förefaller doktorn ytterst pinsam, men tycks icke plåga de andra i samma grad. I synnerhet plågsamt berör det honom att Ida blir sittande i vrån nära dörren, med hufvudduken långt neddragen öfver sitt vackra ansikte. Ingen ger akt på henne, och när kaffet bjuds omkring, tycks det vara en själffallen sak att Ida blir utan.

Det är icke många ord, som växlas under kaffedrickningen. Värdinnan frågar artigt efter huru man har det i Helsingfors, och doktorn svarar lika artigt att man har det bra där. Sedan blir det en tung paus, under hvilken endast höres sörplandet af läppar och knastrandet af en sockerbit, som inspektoren biter itu.

När kaffet är drucket, stiger värdinnan upp, säger några ord hviskande till pigan, som tager bort kopparna, vänder sig därpå till doktorn och inspektoren och förklarar att hon är beredd att tala om angelägenheten, som för dem hit, i fall den inte kan afgöras på tu man hand med doktorn. När doktorn förklarar att han helst önskar afgöra den i de andras närvaro, säger värdinnan att de skola afhandla den i stora salen. Hvarför hon önskar det, upplyser hon dem icke om, utan går förut genom tamburen till salen, som är kall, så att andan syns, fast en stor brasa sprakar i kakelugnen.

Doktorn kastar en igenkännande blick på sitt gamla rum, och finner det tomt och naket, som när han flyttade in där för mer än ett halft år sedan. Man ordnar sig högtidligt i krets omkring det ovala bordet med psalmböckerna och bibeln. Ida blir igen sittande vid dörren med hufvudduken lika djupt neddragen som förr, och knappast har man satt sig, innan hon får ett sällskap vid dörren i ladugårdspigan, hvilken värdinnan låtit kalla på. Det är det graverande vittnet, gissar doktorn.

Det blir igen en dubbelt högtidlig paus, man ser besväradt på hvarandra, och när värdinnan ej ser ut som om hon ämnade bryta tystnaden, böjer doktorn sig framåt och tager ordet:

»Det är ett mycket ledsamt missförstånd, som fört mig hit,» säger han lugnt och ledigt, »jag har redan i går försökt förklara värdinnan att jag är fullkomligt oskyldig till de misstankar, som hon hyser mot mig, men jag har inte lyckats öfvertyga henne om det. Sedan dess har jag fått veta huru saken riktigt förhåller sig, och därför kommer jag igen, för att icke onödigtvis genom mitt förvällande låta det gå till rättegång och andra ledsamheter. Jag vet ju att det hela bör ganska lätt bli klart och försonas, bara vi försöka komma öfverens en smula och inte envist fasthålla vid våra orätta åsikter,» slutar han med en blick på värdinnan.

Värdinnan möter doktors ögonkast med en trotsig min och tycks alls icke angenämt berörd af inledningen. Sedan säger hon lite otåligt:

»Jag har trott att en herre med doktors bildning och vett icke ville vara envis med att draga än mera skam öfver mitt hus, utan genast vore färdig att erkänna sitt fel och ställa till rätta följderna af det.»

Då doktorn anser det vara sin uteslutande rätt att bli otålig, ämnar han falla in riktigt kraftigt med hela tyngden af sin bildning och goda rätt, men hindras af inspektoren, som skyndsamt kastar sig

emellan dem med sin uppöfvade diplomati och sin allra mest välvilliga stämna.

»Vår ärade värdinna,» börjar han försiktigt, väljande orden som en hel politisk talare, — »vår ärade värdinna har inte velat tro på sin sons och Idas för- enade uppgifter att de själfva äro skyldiga till det fel- steg, hvilket drabbat henne och hennes hus i lika hög grad som de skyldiga själfva. Man får därför inte förundra sig däröfver, och jag ber doktorn att icke fatta någon falsk föreställning om hennes skäl därtill. Ser ni, herr doktor, vi bönder här på landet, vi äro inte så färdiga att tro herrar och stadsbor om bara godt som vi kanske borde vara. Vi äro inte heller vana vid att man i våra hem tillåter sig ett så själfsvåldigt och . . . ja . . . dåligt uppförande, som dessa unga personer låtit falla sig till last, förledda därtill af sin syndiga natur. Men när någonting sådant in- träffar, och det blir klart för oss att den främmande, som vi misstänkt, är oskyldig, då är jag viss om att vi också erkänna vårt misstag och godtgöra det såsom det tillkommer hederliga människor . . .»

Inspektoren kastar en vädjande blick på värd- innan, men hon ser alls icke ut som vore hon färdig att erkänna sitt misstag och godtgöra det. Hon har- mas åt att inspektoren vågar ett så högt spel med henne då han vill framtvinga en försoning på detta vis, men samtidigt förstår hon godt att han icke riskerar någonting så djarft, utan att ha mycket goda grunder. Det förblir Monolavärdinnans hemlighet

om hon verkligen tror på doktors skuld. De många samverkande orsakerna ha åtminstone tidigare ingifvit henne misstanken mot honom, och den har hon vårdat sig om som om sin ögonsten, för att den passade så bra i hennes planer med unge husbond. Monolavärdinnan är icke den enda person, som fostrat upp åt sig en fix idé, och en sådan lämnar man ogärna. Inför sig själf kan man rätta och ändra den, inför andra fordra konsekvensen och ens eget värde att man icke i bråd-kastet ger tappt.

Och därför säger värdinnan:

»Om jag också skulle ha misstagit mig på Ida, hvilket alls inte är troligt, så ber jag doktorn jäfva mitt vittne här,» — hon pekar åt ladugårdspigan till, — »som har sett honom klappa och smeka om Ida. Och då det inträffade just under de tiderna, när Ida blef med barn, så kan hvar och en förstå, att jag inte för ro skull har misstänkt doktorn.»

Doktor Udde börjar finna sig i att vara den anklagade. Han ser att ingen tror på hans skuld, knappast värdinnan själf, om han skall döma efter hennes ton i dag mot den i går. Han blir icke alls sårad af att värdinnan åberopar sitt vittne, och därför är han nu herre öfver sig själf och situationen. Ett ögonblick tänker han på att i sitt lilla försvarstal draga fram värdinnans förslag till honom i går, att han äfven utan att vara fader skulle erkänna sig vara det, men så segrar hans bättre, ädelmodigare natur, han fäster ett par lugna, ironiska ögon på

värdinnan och svarar nästan skämtsamt i samma höfliga form som inspektoren:

»Hör nu på, bästa värdinna, — det kan knappast vara ert allvar att vilja anklaga mig, — nu först förstår jag det klart! Om jag varit lite vänlig mot Ida, som jag gärna är mot alla människor, så finns det rakt intet skäl i det att förutsätta fula ting om mig. Fråga Ida själf, så får ni höra om jag inte behandlat henne som en syster! Visst har jag klappat henne och tagit henne om hakan, men det får man väl göra utan att det ta's för ett brott? Nej, min goda värdinna, ni vet nog själf lika bra som vi andra, att alltihop beror på att ni inte vill ha Ida till er svärdotter. Det kan jag inte utlåta mig om, jag har ingen rätt att blanda mig i edra familjeangelägenheter, men så mycket jag förstår är det rätt illa att hindra herr Harvanen fylla sin plikt mot flickan såsom hans heder och manliga känsla förestafva honom. I synnerhet som ni gjorde båda två lyckliga genom att uppmana er son därtill i stället för att motarbeta honom. Jag kunde nog...» här ser doktorn mycket menande och ironiskt på värdinnan, »jag kunde nog omtala det oförsiktiga förslag, ni gjorde mig i går och som jag nu till fullo förstår, men jag bryr mig inte om att draga fram det för de här andra, emedan jag ser att ni i alla fall inte ämnar vidhålla er anklagelse utan frångår den här i närvaro af dem, då jag också skall låta hela saken falla och bli sådan den nu är.»

»Det var väl taladt!» säger inspektoren.

Men värdinnan sätter upp sitt envisaste och lugnaste ansikte och svarar med en suck:

»Det måste väl få gå till domstolen då, efter doktorn så envist håller på sitt...»

»Det kan aldrig vara ert allvar...!» faller inspektoren henne i talet. »Inför domstolen får doktorn begå värjemålsed och blir fri i alla fall, men han ska säkert anklaga er för ärekränkning i sin tur, och för den beskyllningen går ni inte fri, goda värdinna!»

»En som inte kan bevisa att han är oskyldig, utan måste svärja sig fri, får aldrig anklaga den andra parten,» säger värdinnan lugnt.

I stället för att börja diskutera den juridiska punkten, tager inspektoren doktorn varmt i försvar, förklarar huru vackert och storsint han handlat, som själf kommit hit för att bilägga saken i godo, då mången annan herre i hans ställe skulle svarat med ett ovetligt bref och hotat med alla världens jurister och sakkörare. Slutligen anför han ett ställe ur den Heliga Skrift, som uppmanar till eftergifvenhet och försoning, och ber värdinnan i hennes sons och Idas och doktors namn att återtaga sin anklagelse mot doktorn och bilägga saken med ett ärligt handslag.

Men värdinnan lägger armarna i kors om bröstet innanför hvarandra och döljer händerna under dem, som ville hon icke räcka fram dem med mindre man tvingade henne med våld.

»Seså!» säger inspektoren öfvertalande och godmodigt till henne, »låt det vara slut nu på er enlighet!»

»Åhå! Tror ni jag är så lätt att böja? Då känner ni mig inte!» svarar hon oberörd.

»Kom fram, herr Harvanen, och bed ni också er mor gifva med sig!» uppmanar inspektoren unge husbond.

Unge husbond kommer fram som en lydig liten gosse, gör sig så vek han kan, fast det kostar på honom så man ser det, lägger sin hand på moderns arm och säger bevekande:

»Låt det vara slut nu, kära mor, med vår strid och gif med dig! Doktorn har ju inte skulden, det vet du. Hvarför ska du göra så mycket väsen af den här ledsamma saken?»

»Lofvar du att lämna Ida?» frågar modern kärft.

»Nej, aldrig i lifvet!» säger unge husbond enkelt och lugnt fast det flammar till i hans ögon.

I detsamma kommer också Ida fram från sin vrå, går med nedböjdt hufvud och tveksamma steg till värdinnan, fäller sitt hufvud än djupare ned och ber i sin tur:

»Var inte ond på oss längre, goda värdinna och faster! Jag vet ju nog med mig min skuld och jag har fått lida för den. Men jag har inte klagat, för jag vet att jag måste utstå mitt straff. Låt det redan vara nog och gif med er!»

Doktorn ser nästan rörd på den allvarliga familjescenen och har god lust att lägga, också sin bön med i vågskålen för de älskande. Inspektoren ger med mycken spänning akt på det hela.

Det arbetar någonting inom Monolavärdinnan, hennes drag få plötsligen mera uttryck än man kunde tro dem om, men hon gör våld på sig, ansiktet blir återigen orörligt och känslolöst och hon säger med sin allra likgiltigaste röst:

»Gör er inte onödig möda med att bedja mig! Jag har aldrig velat att unge husbond och Ida skulle gifta sig och jag blir aldrig med om det heller. Nu vet ni det allihop!»

»Men jag gifter mig med henne ändå!» brusar unge husbond upp.

»Ja, — det är en helt annan sak! Det sker utan min välsignelse,» svarar modern kort.

Inspektoren suckar, fäller armarna och ser på doktorn med en min som säger att här står ingenting mer att göra. Men doktorn vänder sig ännu en gång till värdinnan och frågar bestämdt:

»Ni skickar således stämning på mig?»

»Ja, — det få vi se! Om det behöfs —»

»Adjö då!»

»Adjö bara!»

Doktorn nickar vredgad till värdinnan ett ohöfligt farväl, trycker unge husbonds hand med deltagande och beger sig ut i tamburen. Men inspektoren säger lågt till värdinnan:

»Nog har ni ett bra hårdt hjärta, men jag vill inte döma er. Ni har väl skäl att handla som ni gör. Måtte det bara bli till er välsignelse och till gårdens! Adjö till härnäst!»

Ida och han följa ut efter doktor Udde och anträda återfärden med oförrättadt ärende.

XXI.

Inspektoren griper med både kraftig och försiktig hand i händelsernas roder ju mera kärft och oförsonligt förhållandet blir mellan mor och son och ju närmare krisen nalkas. Den skall inträffa på unge husbonds födelsedag, två veckor före jul, därom är hvarken modern eller inspektoren oviss.

Efter doktor Uddes besök på Monola blir ställningen mellan parterna ungefär densamma som förut. Ida bor hos inspektorens i kyrkbyn med den lille, som ej är döpt ännu, och unge husbond gör sina täta besök där, under hvilka han dock mera underhåller sig med inspektoren än med sin älskade. Ty inspektoren har genom omständigheterna blifvit den, som tycks hålla deras öde i sin hand.

Han blir alls ej öfvermodig eller olik sig genom makten, som kommit flygande i händerna på honom. Han går ödmjuk som förr till sitt arbete och sin bön, och det förra består tills vidare i ingenting annat än att med Monolavärdinnan förmedla köpet af Immola

gård — för unge husbonds räkning, säger han. Där bakom lefver hans eget hopp att mycket snart ånyo få taga tyglarna på Monola, fast han aldrig yppar det med en halfkväfd hviskning. Endast hans hustru känner till driffjädrarna i hans oegennyttiga och energiska bemödanden att stå de unga bi.

Monolavärdinnan är den enda, som kanske ser klart hvad han vill, men hon förundrar sig icke öfver att se en man arbeta för ett mål, och hon är icke heller skrämmd för tanken att få honom tillbaka till Monola, — tvärtom! Hon har sedan gammalt en viss svaghet för inspektoren, och det märks allra bäst genom att hon icke blifvit ovän med honom efter doktors besök, då han vågade uppträda ganska skarpt emot henne. Som alla energiska människor hyser hon aktning och sympati endast för personer med lika stor energi som hennes egen, och en motsägelse från dem är så själffallen och hör så till saken, att hon skulle sakna en uteblifven viljeyttring och börja hysa mindre höga tankar om personen i fråga.

Så är också inspektoren en man med en vilja af järn, — som är bäddad omsorgsfullt i bomull, så att inga skarpa kanter sticka fram. Hade han icke denna packning af vackra talesätt och smidig klokhet omkring sin hårda stomme, så skulle de aldrig kommit öfverens.

En vecka innan krisdagen har inspektoren bragt det så vidt, att Monolavärdinnan själf föreslår att de skola göra ett besök på Immola tillsammans för att

se på egendomen. Det resultatet har inspektoren ingalunda nått utan anlitande af hela sitt tålmod och alla sina resurser af praktisk klokhet och slug beräkning, — alltihop doldt under ett välvilligt småleende, under lagom mycket gudsfruktan och fromhet och under ett behagligt sken af skämtsamhet. Inspektorens stora förmåga att behärska sig och att trots sin allvarliga karakter komma med ett litet skämt i det rätta ögonblicket har kanske mer än alla hans andra dygder intagit Monolavärdinnan.

Unge husbond brinner af otålighet att få veta utgången af deras besök på Immola, men vid återkomsten kan inspektoren ännu ingenting bestämt säga. Så mycket vill han likafullt yppa, att unge husbond torde kunna vara viss om att hans del i arvet efter fadern förslår till halfva köpesummans erläggande, annars hade hans mor aldrig tänkt en tanke på Immola.

Därmed får han nöja sig. Han gör våld på sin lust att tala rent språk till sin mor, han vill visa att också han kan hålla tand för tunga tills stunden är inne, då han får tala.

Det är ännu några dagar kvar till unge husbonds födelsedag, då inspektoren kommer leende in till honom i hans kammare och säger att Immolaköpet är afgjort. Värdinnan vill själf göra upp det och ordna alltihop, unge husbond har bara att vänta och vara nöjd. Fram på nya året, tror han, kan egendomen tillträdas, och då har unge husbond fått sin

vilja fram med både Ida och Immola. Hvad kan han mer begära?

När unge husbond får veta att han står så godt som vid sina önsknings mål, blir han naturligtvis glad med besked, nödgar inspektoren sitta ner och bjuder honom tobak. Unge husbond är så nöjd att han icke finner några ord att tacka inspektoren med, han sitter bara och småmyser. Inspektoren tycks icke heller ha väntat någon annan tacksamhetsyttring, han förstår att uppskatta det han får och njuter däraf så välviljan skiner ur hans ansikte.

Under den närmaste framtiden låter unge husbond godmodigt och snällt sin mor ställa och styra för sig. Han blandar sig alls icke i det nya egendomsköpet, allt på inspektorens inrådan, för att han icke i sista stunden skall reta sin mor på något vis och komma henne att ändra tankar.

Hans ställning är visst icke den behagligaste, och den tillfredsställer långt ifrån hans själfkänsla, men ingenting annat står att göra. Bara vänta, vänta och återigen vänta! Men när man väntar på någonting så godt som Immola egendom, väntar man aldrig för länge. Hans stora födelsedag kommer och går förbi, utan att någon annan än Ida och han själf tyckas veta af den, och så står julen för dörren utan att unge husbond med säkerhet vet om Immola redan är hans, ty numera sätter han sin stolthet i att låtsas om hela köpet alls icke angick honom. Han ligger icke heller längre öfver inspektoren med sina

frågor, ty det har inträdt likasom en reaktion i hans förhållande till denne.

Under unge husbonds funderingar har det ändtligen blifvit klart för honom att han är en fullkomlig nolla numera, ett viljelöst ting i händerna på inspektoren och sin mor. All hans opposition mot den senare har fört honom i desto större beroende af den förre. Ty det är ju inspektoren han har att tacka för alltihop, — för Idas vård, för Immolaköpet, med några ord: för allt hvad han sätter värde på.

Och när han inser det riktigt ordentligt, kommer en känsla af kyla och illabefinnande och efterträder den förra tacksamhetskänslan till inspektoren. Han har låtit honom alldeles för mycket ingripa i sitt lif, och han skall alldrig bli fri dennes förmynderskap. Han kommer att stå i en evig tacksamhetsskuld till honom, och denne skall visst icke underlåta att begagna sig däraf, så mycket känner han honom af gammalt.

Det är alldeles som om den långa tid af lycka och blida känslor, hvilken inträdt i unge husbonds lif med Idas flykt från Monola och inspektorens därpå följande vänlighet, skulle gjort honom svag och eftergifven och osjälfständig. Åtminstone har den invecklat honom i ett nät af hänsyn. Han känner sin kraft bunden och sin förmåga att handla fritt långt mera lam, än hvad den var då han stod på hemlig krigsfot med både modern och inspektoren. Han har låtit fånga sig i sin egen beskedlighet, han bär ansvaret

för Ida som ett slags tungt ok, och han är urstånd-
satt att göra någonting annat än det eviga vänta.

I denna sinnesstämning går julhelgen förbi, men
hvarken modern eller inspektoren säger ett ord om
Immola. Det ser ut som handlade de numera gemen-
samt, utan att bry sig om honom mera än om han
vore en parfvel på åtta år.

Slutligen kan unge husbond icke längre behärska
sig. Han tror icke mer på inspektorens oegennyttia,
han anar oråd och säger en dag till modern mycket
bestämdt:

»Nu har jag väntat nog. Inspektoren har talat
om för mig att mor tänkt köpa Immola för mina
pengar, — huru är det med det?»

»Har inspektoren sagt någonting sådant?» frågar
modern och låtsar bli mycket förundrad.

»Är det inte sant då?»

»Nej, inte är det sant. Jag har visst tänkt på
att köpa Immola, men för dina pengar sker det då
rakt inte. Och blir det köp af, så är du visst inte
den, som är mogen att taga en så stor egendom om
hand, hvilket du kanske bespetsat dig på. Nej, lugna
du dig bara, och låt mig och inspektoren sköta om
den saken! Vi äro både äldre och förståndigare än
du, och det gäller viktiga angelägenheter, förstår du!»

Det svaret rycker unge husbond med ens ur alla
hans ståtliga drömmar och stolta framtidsplaner. Han
känner sig djupt och fult bedragen af både modern
och inspektoren, han glömmer all försiktighet och

själfbehärskning när hans häftiga blod far honom åt hufvudet, han stampar i golfvvet för sin mor och skriker med en stämman, som slår öfver i diskant för hans våldsamma sinnesrörelse:

»Gif genast ut mina pengar åt mig, så köper jag mig en egendom själf! Jag är myndig redan.»

Modern ser på honom med en lugnt pröfvande blick, dröjer litet med sitt svar och säger sedan:

»Du gör bara dumheter med de pengarna.»

»Rör det dig, hvad jag gör med dem? De äro mina!»

»De må vara dina! Det blir ändå jag, som får ansvaret både för dem och för dig, ser du!»

»Prata inte dumheter, utan säg rent ut — vill du gifva mig mitt arf godvilligt?»

»Naturligtvis måste du få hvad dig tillkommer, men det kan du inte få på länge. Ditt arf och mitt äro så invecklade i hvarandra att det dröjer sin rundliga tid om du ska ha ut ditt. Men tar du länsmannen och kronan till hjälp mot din egen mor, som aldrig vägrat dig någonting, som du har godt af, så dröjer det dubbelt längre. En arfsprocess blir inte så enkel, ser du, för gamle Harvanen lämnade allting åt mig som din förmyndare, och jag har också del både i Monola och Immola...» undslipper det henne oförvarandes.

»Immola!» utropar unge husbond. »Har ni då redan köpt Immola?»

»Ja, det är redan afgjort,» medgifver modern. »Men det gjorde jag innan du blef myndig, för ditt arf var inte ensamt nog stort till det köpet. Mer än hälften i Immola är mitt. Och vill du nu processa och bråka med din gamla mor, så var så god bara! Men det säger jag dig, att den enda som vinner på en sådan process är hvarken du eller jag utan sakföraren. Och vill du nödvändigtvis skänka honom flera tusen, i stället för att behärska ditt svåra lynne lite och vänta tills vi kunna göra arfskiftet i godo, så säger jag bara att du börjar dina myndiga år mycket förnuftigt som en god och lydig och tacksam son!»

Modern höjer på axlarna vid den ironiska slutrepliken och ger den en kläm, som sonen själf är smått imponerad af. Därpå går hon lugnt in till sitt och lämnar den nymyndige unge husbond i tankar, som nästan vanställa hans redan förut upprörda och bekymrade ansikte.

Monolavärdinnan har alls ej handlat impulsivt, — det är resultatet af långa funderingar. Unge husbond *måste* afstå från Ida, och till den ändan tvingar hon honom att vänta med bröllopet, vänta och vänta, till dess han äntligen tröttnar på alltsamman och tar sitt förnuft till fånga. Hon har köpt Immola bara för att än mer inveckla arfsangelägenheterna och för att erbjuda inspektoren förvaltareplatsen där, så att unge husbond måste stanna hemma. Med det genidraget är hon lika nöjd som unge husbond är missnöjd, ty

det gör inspektoren på nytt till hennes hängifne bundsförvant.

Sedan Ida flyttade till inspektorens med den lille nyfödde, har hon icke haft det så lugnt och behagligt som man kunnat tro. Hennes yttre lif har varit en räcka lugna dagar i ett hus, där man på allt vis bemött henne med vänlighet och välvilja, men hennes inre lif har varit en storm på bottnen af en spegelblank sjö.

Det har gått ganska bra ända fram mot julen och unge husbonds födelsedag, men efter den har Ida plötsligen fått mycket att bestyra icke bara inom inspektorens hus, utan äfven ett par gånger utanför. Man har först gladt sig åt hennes verksamhetslust som ett bevis på att hon ej låtit sin svåra ställning gå sig allt för djupt till sinnes, men man har mycket undrat öfver hennes frånvaro från hemmet söndagen före jul, då inspektorens kommo hem från kyrkan. Hon hade på inga villkor velat gå med i kyrkan, och det har man kunnat förstå, ty hela socknen känner till hennes ställning och folk skulle icke spara på blickar och uppmärksamhet om hon vågade visa sig i kyrkan bland andra hederliga människor. Men när inspektorens återvände därifrån, var Ida borta, hennes barn låg och skrek i sin vagga och dörrarna stodo olåsta.

Om en liten stund kom hon likväl flämtande och upprörd tillbaka, förklarade att hon gripits af

längtan att gå ut och gå, men kunde dock icke göra sitt beteende fullt fritt från misstankar. Hennes ögon voro så skygga och hennes later så osäkra att man måste förundra sig och tycka att allting ej var som det borde.

Litet senare, strax efter jul, upprepades hennes obetvingliga lust att gå ut och gå, och ännu litet senare märkte inspektorskan, hvars skelande ögon äro nog så skarpa, att doktors present till Ida, det prydliga uret, var försvunnet med kedja och allt från hennes bord. Det föranledde några frågor och undvikande svar, men sedan dess iakttog man Ida med misstro. — — —

Unge husbond kommer en af årets sista dagar upprörd och bister till inspektorens och förebrår honom öppet i kvinnornas närvaro hans falska förespeglingar om Immola, samt säger att han tillställt hela köpet bara för att själf få bli förvaltare på den nya egendomen. Ida brister utan ett ord ut i gråt. Och när unge husbond berättar henne att deras bröllop, på grund af inspektorens falska handlingssätt, är uppskjutet på obestämd tid, det vill säga ända till dess han kan få ut sitt arf och köpa sig en egen lägenhet, så blir hennes gråt så hjärtslitande, att unge husbond afbryter sina förebråelser mot inspektoren och följer Ida in i hennes lilla kammare, där barnet börjar gråta i kapp med modern.

Efter många frågor och omgångar, mycket smek och många försäkringar om kärlek och förlåtelse får

unge husbond slutligen veta, att barnet icke alls är hans lika litet som det är Idas. Det är en fattig, tiggande kvinnas, som lämnat det åt Ida mot vedergällning och mot hennes löfte att draga försorg om barnets framtid. Den beryktade Hakens Marja-Lena har varit Ida behjälplig med barnets anskaffande.

»Åhåå!» säger unge husbond förvirrad.

Han kan de första ögonblicken efter denna nya bekännelse icke tänka en klar tanke, — allting går omkring i hufvudet på honom. Han försöker förgäfvets morska upp sig som en sträng domare.

Ida ligger upplöst i tårar framför honom på sin säng och tigger och ber om förlåtelse och försäkrar att hon gjort det bara af kärlek till honom, och att hon haft det så svårt och tungt att en annan längesen skulle tagit lifvet af sig i hennes ställe.

Unge husbond kan icke bli vred på Ida så som han önskar det. Han känner inom sig att detta bedrägeri har kostat Ida så mycken sorg och själfbehärskning, hvilket allt hon hållit tyst för sig själf, att han vacklar i sitt första beslut att genast stöta bort henne. Han känner sig i stället underligt tilltalad af hennes stora bevis på förslagen handlingskraft. Och han kan omöjligt tvifla på att hon älskar honom, ty gjorde hon det icke, så skulle hon aldrig utsatt sig för allt hvad hon genomgått. Än mindre skulle hon göra sin bekännelse för honom just i dag, då deras framtid synes så mörk och deras hopp så aflägsat. Vore hon en vanlig kvinna, som bara

ville bli försörjd, så skulle hon handlat på ett helt annat vis.

Han böjer sig tankfull ner mot Ida, har icke ett ord till svar på alla hennes många, lyfter upp henne, drager henne till sig och kysser henne. Sedan stryker han henne öfver håret, ser vänligt och uppmuntrande på henne, sätter sig och har henne ner i sitt knä, men får ännu ej fram ett ord, som skulle förklara hans besynnerliga känslor.

Ida har långsamt kommit till sig efter sin sinneströrelse, hon låter unge husbond behandla sig som han vill, men ser ut som om hon icke förstod honom. Hon vågar icke bli glad ännu, ty hon fruktar att den glädjen bara skulle vara ett alltför kort ögonblick. Men blodet forsar ånyo med fart i hennes ådror, det kommer glans och ny hoppfullhet i hennes blick, och hon törs knappast draga andan, rädd för att hennes illusioner skola brista.

Då säger unge husbond äntligen långsamt och begrundande:

»Det var egentligen riktigt bra.»

»Hvilket då?» frågar Ida andlöst och hastigt.

»Att barnet inte är vårt!»

»Menar du det verkligen, Aakusti?» Idas hela väsen är en enda stor, nyfiken fråga.

»Visst menar jag det!» svarar unge husbond tankfullt och lämnar Ida. Det är för besynnerligt, så den här historien verkar på honom, tycker han. I stället för att jaga Ida som en bedragerska på porten,

såsom hon förtjänat för sin djärfva förställning med moderskapet, märker han att hon blifvit honom dubbelt kärare. Han förstår sig icke längre själf, han är aldeles bortkollrad, men samtidigt känner han det så fullt under hjärtat af en främmande, oförklarlig lycka, att han bara kan stamma:

»Nog är det märkvärdigt... nog är det märkvärdigt...!»

»Hvilket då?» frågar Ida igen.

»Att jag tycker om dig dubbelt mera nu!»

Unge husbond har aldrig erfarit hvad det vill säga att få förlåta, att förlåta af hjärtat och att förlåta den, som man älskar...!

Det blir ett långt samtal mellan dem med många förslag för framtiden och mycket bekymmer för det främmande barnet och hvad de skola göra med det. Men ett komma de öfverens om, — att bevara Idas hemlighet lika bra som hon gjort det ensam.

Utanför i det yttre rummet vänta inspektorens att unge husbond skall komma igen och fortsätta sina afbrutna förebråelser. Inspektorens samvete är i denna sak kanske icke fullt så godt som i många andra. Han har egentligen sträfvat bara efter sin gamla inspektorsplats på Monola, men ändå är han likasom litet illa till mods inför unge husbond. Ty när Monolavärdinnan redan före jul undertecknade köpekontraktet af Immola och samtidigt erbjöd honom honom platsen som förvaltare där, så hade han icke mer en tanke på unge husbond och Ida. Så för-

bryllad och tillika stolt blef han öfver den knappast väntade utgången, att han alldeles glömde föreslå unge husbond till platsen. Och det hade tusen andra inspektorer glömt med honom.

I alla fall har just det medvetandet afbrutit hvarje vidare förtroende mellan honom och unge husbond. Därför har inspektoren ingenting berättat om Immolaköpet, och därför har unge husbond själf i bekymmerslös okunnighet gått omkring och byggt luftslott ännu länge efter det hela Immolaaffären var en afgjord sak.

Medan unge husbond och Ida ännu äro upptagna af sina planer och den förre med undran märker hvilken slug och beräknande flicka Ida är, medan han hälften ovilligt medgifver för sig själf, att han kanske nu först fått ögonen öppnade och känner sig kommen riktigt nära Ida, och att han nu först förstår hennes kärlek och hvad hon är i stånd att göra för den, så afbrytas de af att någon kommer i det yttre rummet mot dörren till deras. Inspektorskan glántar på den och säger med en besynnerlig min att en främmande kvinna är därute och vill tala med Ida.

Ida blir alldeles blek vid underrättelsen och hviskar förskräckt till unge husbond:

»Nu är hon här ändå!»

»Hvem då?» frågar han.

»Den riktiga modern, som jag inte kunnat betala, och som därför ansätter mig, när hon hört ute i socknen att du inte får Immola och att det inte blir någonting af vårt bröllop ännu...»

»Det var satan!» svär unge husbond. »Nu få alla veta hvad du gjort!»

»Det är det hon hotat mig med,» svarar Ida oroligt och skyndar ut att möta sitt öde.

Där står en trasig kvinna med Idas ur i handen och låter munkvarnen gå för inspektorens, som lyssna med nyfiken förvåning till henne. Ida hinner uppfatta att hon för dem framställer sitt ärende och att hon förklarar att hon omöjligt kan hålla till godo med uret som ersättning för de pengar, Hakens Marja-Lena har lofvat henne, ty ingen människa vill taga ett ur som kontant, utan man tror öfverallt att hon stulit det, fast hon fått det af Ida som ärlig betalning för sitt barn.

»Det är mycket besynnerliga saker den här kvinnan har att berätta,» säger inspektorskan till Ida, när hon närmar sig, och fäster en lång blick på henne.

Ida fattar att hennes hemlighet är ohjälpligt förlorad, stannar och vrider händerna och vänder sig ångestfull om mot unge husbond för att söka hjälp hos honom.

Han går beslutsamt fram till kvinnan, tager uret ur handen på henne och lägger dit en sedel i stället.

»Se där har du dugliga pengar!» säger han. »Och ditt barn ska du också få igen med detsamma. Är du inte nöjd med det?»

Inspektorens veta icke genast hvad de skola tänka, men småningom klarnar det för dem att unge husbond varit i komplott med Ida om hela tillställningen.

Det är alldeles tydligt, ty annars skulle han icke handla så. Och de äro smått snopna öfver att ha låtit sig dragas vid näsan af de älskande, men så ha dessa också spelat sina roller som mästare!

Den främmande kvinnan får rundlig ersättning af unge husbond för lånet af sitt barn och löfte om mera i framtiden. Ida är nära att falla unge husbond om halsen i de andras närvaro för hans medhåll, och hennes kärleksfulla tacksamhet vet af inga gränser.

Men historien om Idas barn är redan på väg ut i bygden, och om några dagar är den känd öfverallt.

När den kommer till Monolavärdinnans öron, säger hon förnöjd och triumferande:

»Jag har ju alltid sagt att det inte var unge husbonds barn. Tror ni mig nu, — hva?»

XXII.

I Helsingfors afvaktar doktor Udde med en viss spänning stämningen, som Monolavärdinnan skall sända på honom. Han har ånyo talat med juristen, som finner casus högst intressant och lofvar att gärna föra hans sak, så snart den styfva värdinnan gör allvar af sin hotelse.

Men han beklagar tillika att doktor Udde icke tagit ändå närmare reda på sammanhanget i saken, den förefaller honom icke så enkel som doktorn tror, ty värdinnan är säkert icke en så dum person att hon af bara envishet och oförsonlighet ställer till rättegång. Det måste ligga ännu någonting annat under det, om hon verkligen anklagar honom. Men det är just det, som juristen tror att hon icke skall göra, det var bara en tom hotelse för att vara logisk och icke gifva tappt. Och han kan icke hålla inne med en viss leende beundran för henne.

Emellertid hänger hotelsen som ett mörkt moln på doktors annars så ljusa och milda framtids-

himmel och fördärfvar hans ro under långa tider. Inspektoren har på doktors begäran lofvat skrifva till honom i fall han får någonting af vikt att omtala. Men ännu har doktorn ej hört ett ord från Monola, fast det nya året redan är inne och vårtingen börja i landsorten inom kort.

Under den obehagliga väntan lämnar doktorn ofrivilligt fröken Anna Suntio ur sikte, han har icke lust att fortsätta en förbindelse, hvilken när som helst kan afbrytas genom stämningen han väntar, ty kommer den, så blir hans historia i ett nu bekant, särdeles i de kretsar, där man har ögonen fästa på honom, och de kretsarna äro ej så små, — tyvärr!

Fast doktorn är en stor ifrare för kvinnoemancipationen, litar han instinktmässigt icke på kvinnans förmåga att lidelsefritt döma i en sådan sak som denna, i synnerhet om hon är direkt intresserad i den. Och han vågar tro att Anna Suntio är det.

Han har någon gång mött henne på gatan, och hennes blick har då jagat ett sting genom honom, så fulla af tysta förebräelser och sårad själfkänsla voro de raska, bruna ögonen. Han finner det icke heller besynnerligt, ty han måste medgifva att han tidigare uppmärksammat henne för mycket. Och dessutom vet han med sig, att han är ett af de »bättre partierna», som stå en flicka till buds inom det finskt sinnade Helsingfors. Hans framtid har öppnare och större perspektiv, än de flesta unga mäns, och hans rykte är oklanderligt — ännu så länge. Möjligheten att

det kan få ens den minsta fläck gör honom ofta alldeles utom sig, och kamraterna börja märka att det icke står riktigt bra till med honom.

Hans frimodiga och själfsäkra väsen har fått en stöt, som gör honom olik sig. Redan efter hans vistelse på landet, kunde hans närmaste vänner iakttaga en viss förändring hos honom, hans hänförelse för den finske odalbonden var icke fullt så oförbehållsam och ädel som tidigare, — det var som hade han fått en sordin placerad öfver sin själs förut så högt och fritt klingande strängar.

Han yttrade sig ofta med en viss naiv skepticism öfver det finska partiets prima principia, på hvilka man aldrig hade lof att tvifla, och hans vetenskapliga nit hade likasom öfvergifvit honom sedan han tagit sin doktorsgrad. De vänner, som väntat något stort af hans rena hänförelse, sågo spörjande på hvarandra och frågade hvad det var, som gick åt Udde, han som varit deras gemensamma öfvertygelses lyckligaste söndagsbarn!

Förhållandet var att filosofie doktorn börjat filosofera på egen hand, utanom examens- och de politiska formulären. Och ju mera han tänkte, desto mindre ifrig blef han med att uttala sina tankar. Hans litteratur- och konstkritiker blefvo sällsyntheter i de dagliga bladen, och man sade man och man emellan att han tänkte på att helt slå om bana och ägna sig åt det praktiska arbetet för fosterlandet. Farbror Universitetsrektorn skämtade nu mera öfver

filosofen, som i stället för att bygga system på sin vindskammare, valde den empiriska vägen och satt i praktiska utskott samt köpte aktier i det nya telefonbolaget. Men doktor Udde hade ingen lärd lustighet att svara med, han log ett löje som skulle vara godt och obekymradt, men som i stället tydligt blottade att hans lefnadsvishet alls icke var af den rätta, glada arten.

Och nu kom historien med Ida och Anna Suntio till hans tidigare grubbel!

Doktor Udde börjar erfaras obehaget af att vara en ganska enfaldig, svag människa, fast han hållit sitt glänsande föredrag om det etiska momentet hos Ibsen och tagit högsta röstetalet vid både magister- och doktorsgraden. Och det är mycket nedsättande och förargligt.

Men midt ibland hans själfnedsättande och förargliga tankar står upprätt en oförgänglig öfvertygelse: tron på den fria viljan och dess makt att lyfta och härska. Det är det enda af hans gamla tro, som riktigt håller streck, och det är ingalunda en liten spillra han med den räddat undan sin ungdoms hänförelses skeppsbrott. Med den kan han möta lugnt det praktiska lifvets svårigheter, hvilka hittills bekymrat honom så föga.

Doktor Uddes demokratiska sinnelag är alls ej svalare än förut, hans personliga erfarenheter ha långt ifrån rubbat hans tro på principen. Men han inser att det kanske återstår honom åtskilligt arbete och

ansträngning innan han blir en verklig folkets man. Han har haft ett fel, som är gemensamt för alla entusiaster: att taga saken för lätt. Egentligen är det ganska naturligt att han skulle taga den så, ty han hade icke då tänkt på att hans omgifnings en gång storslagna entusiasm urartat småningom till bara politik, och att de varma orden ofta voro fraser. Naturligtvis fanns det både karakter och tro bakom fraserna hos mången som ännu tog dem på allvar, och det kanske just hos dem, som allra minst deklamerade om det finska fosterlandet. Men den stora finska språkfrågan var numera principiellt löst och genomförd, och då blefvo de stora orden ihåliga ekon från en tidigare tid, under hvilken de verkligen gömt en lefvande sanning. Nu behöfde man en ny lösen.

Det är hans sorg att denna insikt gör honom allt mer främmande för sina forna partivänner, hvilka genom tröghetslagens tvång fortsätta i samma riktning i hvilken de en gång i sin gröna ungdom blifvit slungade. Men den sorgen adlar honom, han stiger i sin egen aktning genom den, — han är på väg att bli en andens aristokrat, i sträfvanden och tankar långt framom sina samtida.

Genom att så precisera sin ställning i samtidens frågor, finner han en ganska behaglig och smickrande ro med sig själf. Han har arbetat sig upp och ur gemenskapen och jämlikheten med alla omkring sig, han står på sin egen öfvertygelses fasta botten, och denna botten höjer sig och blir småningom icke all-

deles olik en piedestal. På den reser sig hans höga jag och tager emot gillande.

I sanning, doktor Udde behöfver en smula själfuppmuntran under dessa svåra tider af nedslagenhet och oangenäm väntan. Hans moraliska styrka är ganska kolossal, han vänder sig icke till någon med sina bekymmer, och han bereder sig med filosofisk öfverlägsenhet att höra sitt namn sudlas af falska rykten och se sin oklanderliga sällskapsperson underkastad tvifvel af tanter, som hittills beundrat honom utan förbehåll.

Världens orättvisa är stor, men hans tro på det rättas slutliga seger är ändå större.

En dag knackar det på dörren till andens aristokrats vackra rum, pigan träder in och säger med ett litet leende, att en flicka från landet, från den egendomen, där doktorn bodde senaste vinter, önskar att få tala med honom. Doktorn har styrka nog att låtsas ett iskallt lugn, ber pigan låta henne komma in och igenkänner i det oväntade besöket Ida Harvanen.

Ida niger djupt och blygt och tager fram ett rekommendationsbref till doktorn. Brevet är utfärdadt af f. d. Monolainspektoren, numera förvaltare på Immola, och innehåller dessutom några rader af unge husbonds hand.

Det lyder:

»Bästa herr doktor!

Sedan förhållandena numera klarnat och ställt Eder i det rätta ljuset också inför Monolavärdinnan, tager jag mig friheten att för Ida Harvanens skull skriva till Eder, på samma gång jag meddelar Er att all tanke på rättegångstalan mot Er förfallit.

»Saken är nämligen den, att Ida och unge herr Harvanen i samråd narrat både sin mor och mig med uppgiften om barnet, hvilket alls ej är deras. Genom denna sin brottsliga förställning och sin fula lögnaktighet har Ida blifvit tvungen att åtminstone för en tid lämna hemorten och söka sig en syssla i Helsingfors. Jag är dock viss om att herr doktorn icke dömer den stackars flickan strängare än vi, utan vill hjälpa henne och oss genom att förorda henne till en plats hos en god familj, som ni känner, och där hon får sträng tillsyn och god behandling. Mycket arbete bör hon få, det är henne ett lagom straff.

»Vi ha ingen annan bekant i Helsingfors att vända oss till, men jag är säker på att doktorn icke blir besvärad af att göra en god gärning för gammal bekantskaps skull, särdeles som jag känner er kärlek till det finska folket och ert goda hjärta.

På lön göres inga anspråk af Ida, bara hon lyckas finna en plats hos hyggliga människor.»

Unge husbonds tillägg lyder:

»Gode herr doktor!

Om herr doktorn ville visa Ida och mig den vänligheten att rekommendera henne till en bra plats,

så gör ni en god gärning. Ida och jag äro vänner fortfarande, och vi komma nog att gifta oss, så snart det blir möjligt. Vi ha utstått för mycket för hvarandras skull för att låta allting gå om intet. Jag hoppas att doktorn snart glömmet allt obehag Ni lidit för vår skull och framdeles vill göra oss äran af sitt besök, då vi skola veta tacka Er för ert bistånd.»

Doktorn står en stund gladt öfverraskad med brefvet i handen och känner det som om en sten fallit från hans hjärta. Han är så glad, att han helt glömmet vara sedligt sårad öfver Idas handlingssätt, och han bemöter henne alls ej som delinkvent.

Han vet bara icke huru han skall kunna göra något för henne. Då faller honom en utmärkt idé in. Han ser på sitt ur, springer raskt upp, säger till Ida att det var mycket bra att de vände sig till honom och skyndar sig att draga sin öfverrock på. Han är så i farten att realisera sin utmärkta idé, att han icke gör Ida några frågor, såsom hon väntat, utan uppmanar henne bara att följa med sig ut.

På gatan känner sig doktorn plötsligen litet brydd öfver att gå vid sidan af en vacker bondflicka med duk på hufvudet, — hvad skulle hans bekanta tänka om de mötte Ida och honom? Men det varar blott ett ögonblick, han betänker i hvilket vackert ärende han är stadd och ger sig i samspråk med Ida, med en ifver som gällde det att trotsa en hel världs fördomar.

Ida är så brydd och vimmelkantig af Helsingfors' härlighet och doktors vänlighet, att hon ej vet ut

och in på sig. Hon svarar generadt på doktorsn frågor och kan knappt hålla tankarna tillsammans, ty hon måste se sig samtidigt omkring på gatan och beundra de vackra husen. Men så mycket får doktorn ändå veta, att unge husbond är kvar på Monola och sköter beskedligt om egendomen som förr, medan inspektoren flyttat som förvaltare till Immola.

Nu äro de framme vid en dörr, som leder utåt gatan, ofvan den finns en skylt och där står: »Finsk kvinnoförenings arbetsbyrå».

Doktorn går in och Ida följer efter honom. I kontorslokalen sitta ett par kvinnliga kontorister vid sina pulpeter, och doktorn frågar den ena af dem om inte fröken Anna Suntio står att träffas på byrån den här tiden.

Kontoristen går in i ett inre rum och kommer om ett ögonblick ut med Anna Suntio. Hon stannar förvånad i dörren och ser frågande på doktorn, medan en svag rodnad stiger henne uppåt kinderna.

Doktor Udde visar på Ida, ber att få tala några ord med fröken Suntio, och så slås disken upp och de bjudas träda in i rummet innanför. Där framför doktorn sitt och Idas ärende, hoppas att fröken Suntio vill taga sig af henne, och berättar på hvilket vis han gjort Idas bekantskap. Men om hennes roman säger han ingenting. Han får en beundrande och erkännande blick af fröken Suntio för sitt folkliga intresse och en kraftig försäkran att han kan vara alldeles lugn för sin skyddsling, när han själf kommit

med henne till finsk kvinnoförenings arbetsbyrå. Sedan drager sig doktorn tillbaka och lämnar de två kvinnorna att träffa aftal bäst de vilja.

Men när doktor Udde härnäst möter Anna Suntio på gatan, går han icke förbi, utan rakt fram till henne. Det blir ett långt och lifligt samtal mellan dem om Ida Harvanen, som redan fått en god plats, och fast Anna Suntio har tusen bestyr, som hon omöjligt kan uppskjuta utan fara för hela kvinnosakens bestånd, så försummar hon dem allihop för att i det granna vintersolskenet vandra gata upp och gata ned med doktorn. De möta bekanta utan att hälsa på dem och de observeras af ögon från fönster längs vägen, utan att de tänka på hvad de utsätta sig för.

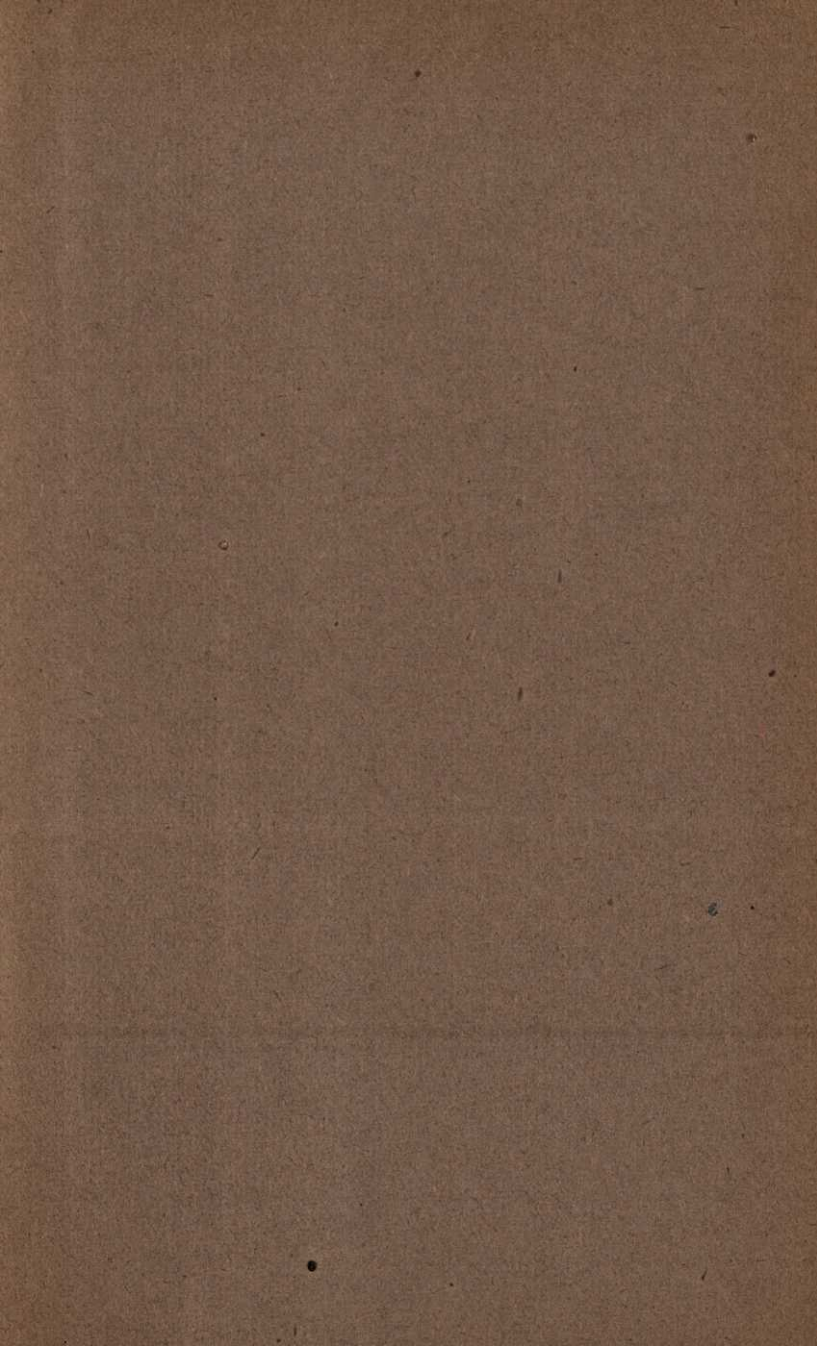
Ty doktorn berättar Anna Suntio i väl valda ord hela sammanhanget huru Ida Harvanen kom att bli hans skyddsling.

När de skiljas åt trycka de varmt hvarandras händer och doktorn säger tankfull:

»Det är som försynens finger vore med då Ida Harvanen, i stället för att skilja oss åt, blef den som förde oss tillsammans igen...»

»Det är märkvärdigt... mycket märkvärdigt!» svarar Anna Suntio och hennes bruna ögon le mer friska och energiska än någonsin emot honom. »Och det är storartadt,» tillägger hon, »att vi ändtligen kommit så långt, att män och kvinnor kunna tala öppet med hvarandra om sådana saker...»

6000070589

Göteborgs universitetsbibliotek

